

Metsä Board Takon kartonkitehtaan RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS

Rakennuskortit

PIRKANMAAN MAAKUNTAMUSEO

SANNA KUUSIKARI | PIRKANMAAN MAAKUNTAMUSEO 2021

METSÄ BOARD TAKO RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS

Sanna Kuusikari
2021

Pirkanmaan maakuntamuseo

Sisällys

Johdanto.....	1
Rakennuskartta.....	2
Takon tehdasalueen arkkitehdit.....	3
Takon rakennusten ikäkartta	7
Toimistorakennus	8
TEHDASSALI 1923	16
TEHDASSALI 1931	24
TEHDASSALI 1952	41
TEHDASSALI	50
VARASTO-/TOIMISTORAKENNUS	57
PANNUHUONE, TURBIINISALI JA SAVUPIIPPU (1937).....	62
PULPPERITALO 1961, 1964.....	73
SOSIAALIRAKENNUS 1954	82
KATTILAHUONE 1961	95
LÄHETYSVARASTO.....	103
TORNISÄILIÖT	107

Johdanto

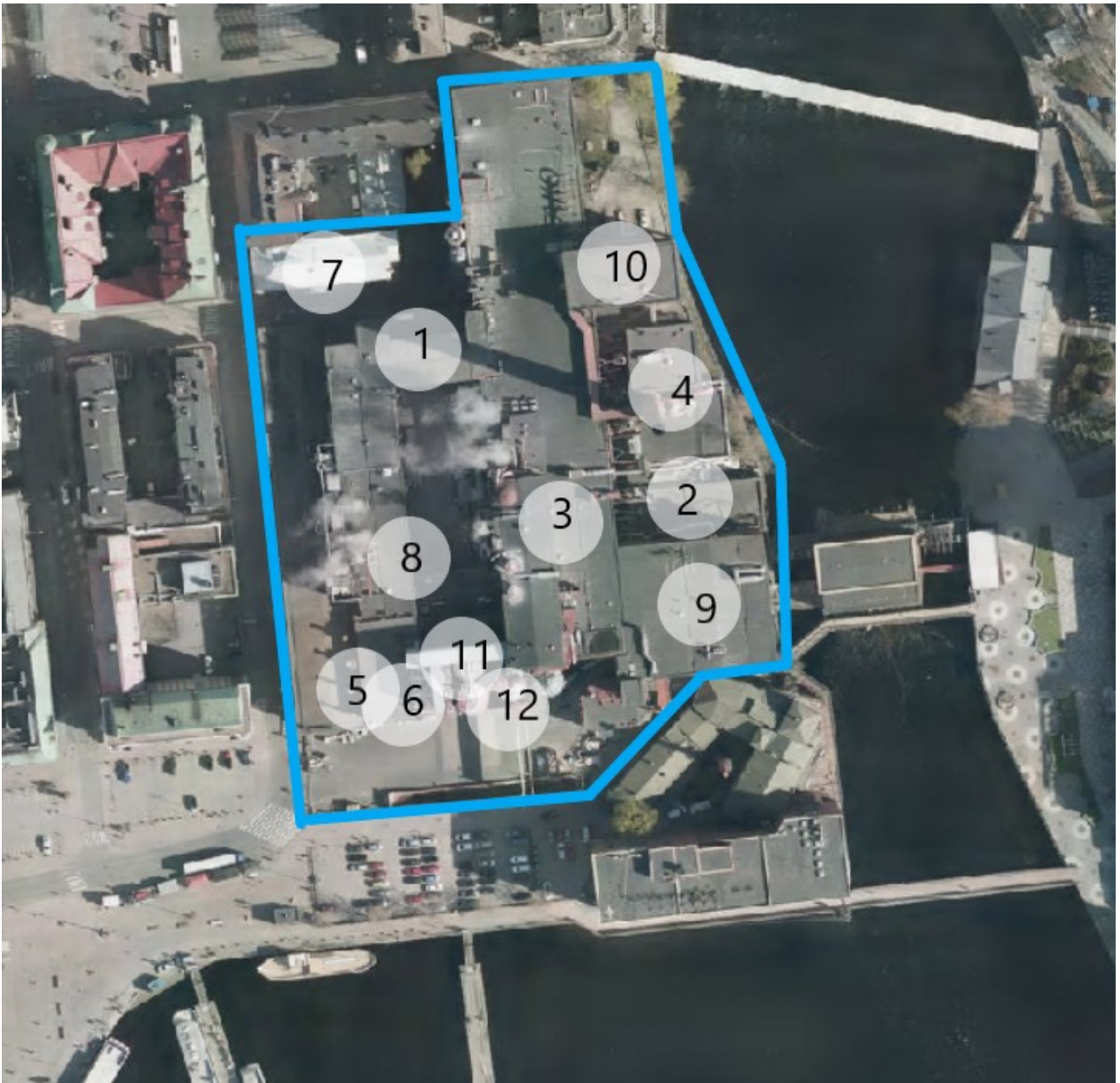
Takon tehdasalue muodostaa Tampereen kantakaupunkiin ainutlaatuisen teollisuusympäristön. Punatiilinen, muurimainen rakennusmassa koostuu eri vuosikymmeninä ja eri arkkitehtien suunnittelemissa tehdasrakennuksista. Vuonna 1865 yhden tontin kosken rannasta käsittänyt puuhiomo on laajentanut aluettaan ostamalla tonttimaata ja myöhemmin suvannon täyttömaata. Tiiviiseen rakenteeseen on saatu mahdutettua tuotantolaitokset, voimalaitokset, varastotilaa, toimistotilat ja sosiaalirakennus. Vielä 2000-luvun alkupuolella alueella toimi oma puuhiomokin.

Takon teollisuusalueen rakentuminen ja alueen kasvaminen noudatti tarvetta ja omaa sisäistä logiikkaansa, mikä näkyi jo vanhemmassa, pääosin puisessa ja jo puretussa rakennuskannassa, mutta yhtä lailla uudessa rakennuskannassa, jossa pitkät tehdassalit on suunniteltu keskeisen tuotantoprosessin mukaan etelä-pohjoissuuntaisesti. Teollisuuden tarpeet ovat säädelleet rakennusten ulkomuotoa, niiden sijoittelua ja arkkitehtuuria. Vanhimmat teollisuusrakennukset suunniteltiin puhtaasti käytännön pohjalta ja vanhimpien rakennusten suunnittelijoina toimivat usein käytännöllisesti joko laitetoimittajat tai tehtaiden tekniset johtajat. Selvityshetkellä alkukesästä 2021 vanhinta rakennuskantaa tontilla edustivat vuosina 1922 ja 1923 valmistuneet tiilirunkoiset tehdasrakennukset, jotka ovat tontin rakennuksille ominaiseen tapaan kasvaneet korkeutta vuosien myötä. Tiilirunkoiset rakennukset suunnitteli Tampereen kaupunginarkkitehti Birger Federley, jonka käsialaa on niinkään kaupungin toinen paperitehdas Frenckell. Tehtaan kannalta keskeiset rakennusajanjaksot sijoittuvat kuitenkin vuosiin 1931-1940 (W.G. Palmqvist) ja 1952-1961 (Heimo Kautonen), jolloin alue sai nykyisen ilmeensä.

Takon eri aikoina rakennettujen rakennusten arkkitehtuurin sitoo yhteen punatiili, joka toisaalta liittyy alueen yhteen Tampereen muiden punatiilirakennusten kanssa. Punatiilisten tehdasrakennusten rivistö kulkee kosken rantaa yläjuoksulta alajuoksulle tehden rakennusmateriaalin leimalliseksi kansallismaisemalle. Punatiilen valikoituminen tehdasrakennusten julkisivumateriaaliksi johtui mahdollisesti siitä, että punatiili oli hyötyrakennusten materiaali, jota käytettiin tehdasrakennusten lisäksi sairaaloissa, kouluissa, makasiineissa ja navetoissa. Muualla Suomessa punatiili on yhdistetty muun muassa kasarmirakennuksiin. Rakennusmateriaalina tiili oli ihanteellista tehdasrakennuksille, sillä se oli materiaalina kestävä, säilytti hyvin lämpöä ja piti kosteutta. Tiili oli myös paloturvallista, mikä mahdollisesti joudutti Takon tehdasalueen rakennusten uudelleen suunnittelua vuoden tuhoisan 1923 palon jälkeen. Tällöin Takon tehdasrakennuksissa alettiin käyttää pääasiassa tiiltä, raudan ja betonin käyttö mm. välipohjissa olivat jo yleistyneet aiemmin. TAKO:n tehtaiden punatiiliset julkisivut ovat osa Tammerkosken maisemaa, mutta ne voi yhdistää myös W.G. Palmqvistin suunnittelemiin punatiilisiin paperitehtaisiin Valkeakoskella ja Mäntässä, jolloin ne muodostavat eräänlaisen kulttuurihistoriallisen rakennuskokonaisuuden Pirkanmaalla, varsinkin kun tehtaat käyttivät samoja arkkitehteja suunnittelutyössä.

Tässä käsillä olevassa Takon rakennetun kulttuuriympäristön selvityksen liitteessä esitellään tehdasalueen rakennukset, niiden keskeiset arkkitehtoniset piirteet ja arvot. Tehdasalueen historia ja toimenpidesuositukset löytyvät Takon rakennetun kulttuuriympäristön selvitysraportista (Pirkanmaan maakuntamuseo/ Kuusikari 2021). Rakennusten alkuperäiset piirustukset löytyvät Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkistosta.

Rakennuskartta

TAKO:n tehdasalue 1) Toimistorakennus 2) Tehdassali 1923 3) Tehdassali 1931 4) Turbiinihuoneet 5) Tehdassali 1952 6) Tehdassali 1952/1974 7) Sosiaalirakennus ja pääportti 8) Varasto/toimistorakennus 9) Pulpperitalo 10) Voimala 11) Lähetysvarasto 12) Massasäiliöt

Takon tehdasalueen arkkitehdit

Birger Federley

Federley'n suunnittelemat rakennukset ovat vanhimmat tehdasalueella sijaitsevat rakennukset. Tyyliltään 1920-luvulla suunnitellut rakennukset ovat edustaneet klassismia, mutta niiden alkuperäiset, rakennusajankohdalle tyypilliset piirteet ovat korvautuneet myöhemmillä 1940- ja 1950-luvun laajennus- ja korotusosien tyylipiirteillä. Rakennukset toimivat alkujaan tehdassaleina, mutta niiden käyttötarkoitusta on myöhemmin muutettu; lähellä Kirkkokatua toimiva rakennus valmistui vuonna 1922, mutta sitä korotettiin Heimo Kautosen suunnitelmien mukaan 1950-luvulla, jolloin se menetti alkuperäisen kattomuotonsa ja ranskalaiset kattoikkunat. Nykyään rakennus on pääasiassa

toimistokäytössä, mutta alemmissa kerroksissa on myös varastotiloja.

Kosken rannassa sijaitseva, vuonna 1923 valmistunut tehdassali rakennettiin hyvin pian samana vuonna alueella tuhoa tehneen tulipalon jälkeen. Rakennusta korotettiin 1940-luvulla Bertel Strömmerin suunnitelmien mukaan. Nykyään rakennuksessa toimii mekaanin korjauspaja.

W.G.Palmqvist

Palmqvistin arkkitehtuurin muodostaa näkyväksi tehtaan tuotannon tehostamisen ja uudistuksen 1930-luvulla. Vanhoista tehdassaleista luovuttiin ja tilalle rakennettiin neljässä vaiheessa 1931-1937 rakentunut pitkä ja korkea tiilimuurattu tehdassali, joka muutti kosken länsirannan maisemaa ja antoi tehdasalueen myöhemmälle arkkitehtuurille suuntaviivat: tasakattoisen, suoraviivaisen ja rationaalisen muodon. Palmqvistin arkkitehtuuri tehdassalin osalta edusti klassismia pilariaiheineen. Sen sijaan turbiinisalit, pannuhuone ja piippu vuodelta 193 edustavat funkkista ja muodostavat kolme eri muotoisen rakennuksen massan kosken länsirantaan.

Kuvissa näkyyTakoa 1930-luvulla ja keväällä 2021. Kuvat: Vapriikin kuva-arkisto.

Bertel Strömmer

Strömmerin vaikutus Takon arkkitehtuuriin on moninainen. Strömmer suunnitteli laajennuksen ja korotuksen niin Birger Federleyn kosken rannassa sijaitsevaan tehdassaliin (1923), kuin Palmqvistin suunnittelemiin turbiinisaleihin. Strömmerin vaikutuksesta tehdassali muuttui funktisvaikutteisemmaksi. Strömmerin vaikutus ulottuu myös selvitysalueen rajauksen ulkopuolelle. Strömmer suunnitteli vuonna 1937 Alakosken voimalaitoksen, joka edustaa tyyllisesti niin ikään funkkista ja on vastin pari yläkosken voimalaitokselle. Voimalaitos sulkee näkymän Ratinan suvantoon. Strömmer suunnitteli myös Takon vaalean, rapatun toimistorakennuksen Kirkkokadun varteen vuonna 1950. Strömmerillä oli kaupunginarkkitehtina vaikutusta kosken länsirannan pitkän tehdassalin

virtaviivaisuuteen, johon hän suositteli tasakattoa koskimaisen rakennetun ympäristön rauhoittamiseksi.

Kuvassa vasemmalla ylhäällä turbiinisalit ja piippu, kuvassa oikealla ylhäällä Alakosken voimalaitos. Alhaalla vasemmalla Takon toimistotalo.

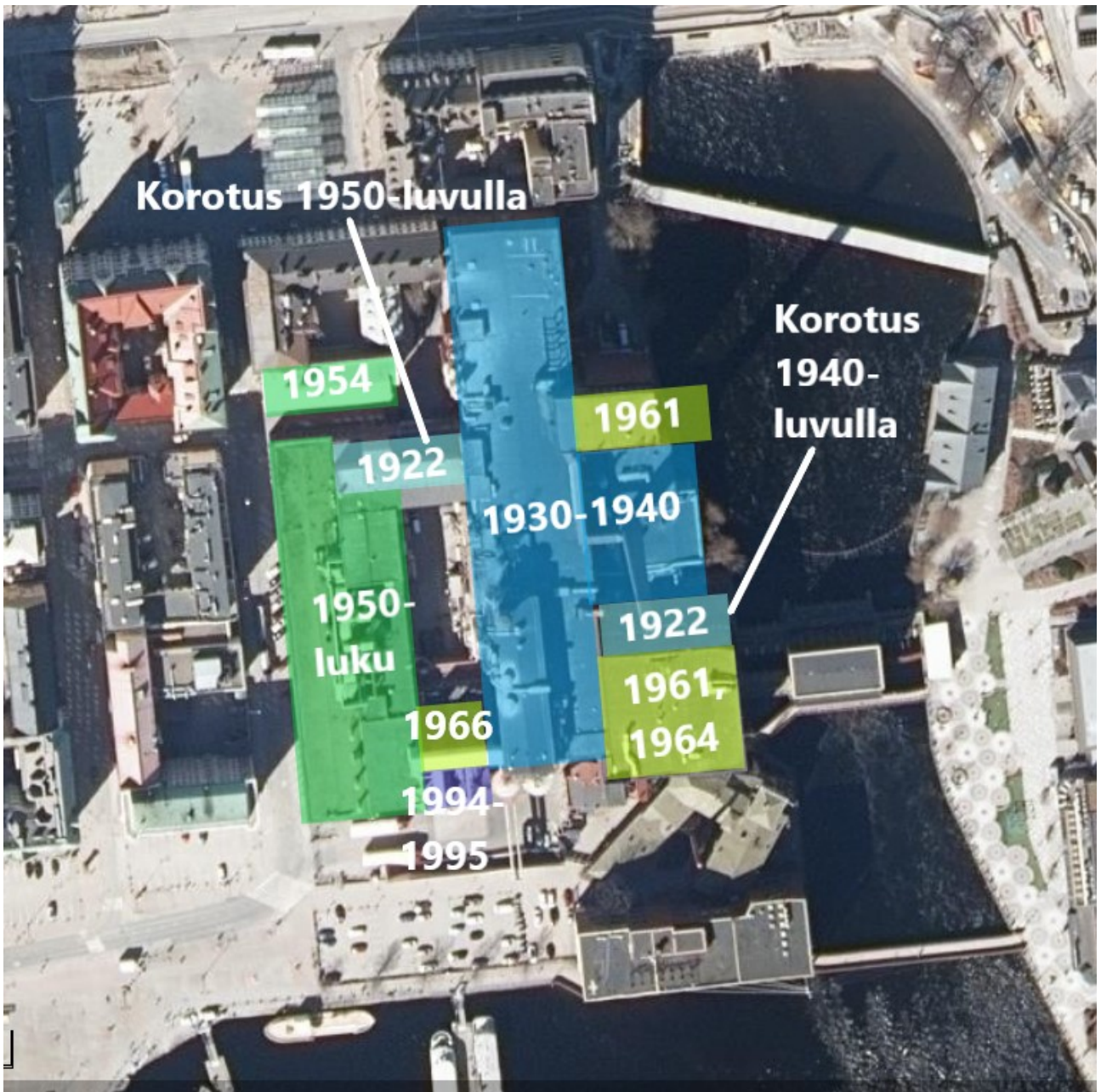
Heimo Kautonen

Takon tehdasalueen toinen merkittävä rakennuskausi 1930-1940-luvun lisäksi sijoittuu 1950-1960-luvulle, jolloin Heimo Kautonen suunnitteli alueelle joukon tehdasrakennuksia. Alueella aiemmin sijainneet puurakennukset korvautuivat ajan- ja tarkoituksenmukaisilla rakennuksilla. Heimosen suunnitteleminen rakennusten lukumäärä ylittää muiden alueelle suunnitteleiden arkkitehtien töiden määrän. Kautosen arkkitehtuuri toistaa alueen arkkitehtuurin päälinjoja: rakennukset ovat virtaviivaisia ja pääosin tasakattoisia punatiilirakennuksia (poikkeuksen muodostaa sosiaalirakennus, jonka muotokieli ja rakennuksen massa on inhimillisempi). Rakennusten tyyli ja yksityiskohdat edustavat kuitenkin 1950-luvun

funkista ja 1960-luvun modernismia. Kautosen suunnitteleamia rakennuksia ovat Kirkkokadun myötäisesti kulkeva tehdassali (1952), sisäpihan puolelle jäävät tehdassali ja varasto/toimistorakennus, sosiaalirakennus (1954) toimistorakennuksen korotus, pulpperitalo (1961 ja 1964), voimalaitos (1961) ja lähetyksvarasto.

Takon rakennusten ikäkartta

Toimistorakennus

Rakennusvuosi: 1922, 1927, 1952, 1958

Rakennuttaja: Tampereen kartonki- ja kattohuopatehdas, TAKO

Suunnittelija: Birger Federley (1922 & 1927), Heimo Kautonen (1952&1958)

Materiaalit

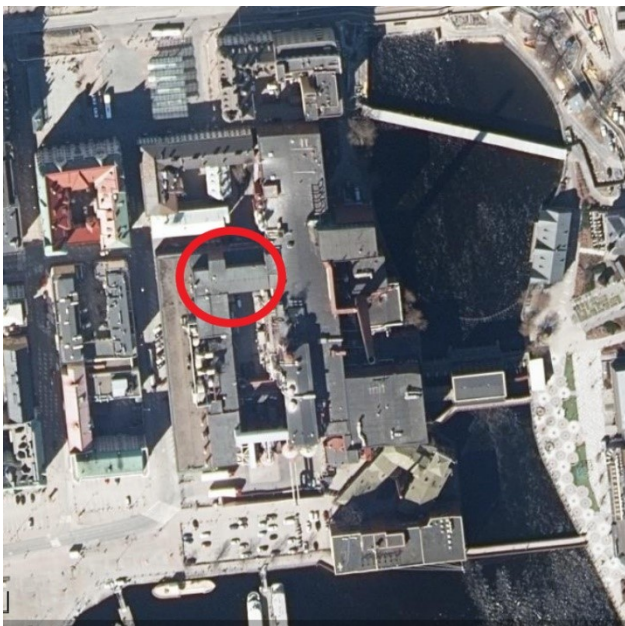
Runko: Tiili, betoni

Verhous: Tiili

Kate: Huopa

Kattomuoto: Tasakatto

Ikkunat: Puiset ruutuikkunat (1920-luku, 1950-luku)

Satulakattoisen, suorakaiteen muotoisen rakennuksen, jonka länsipäädystä kohoaa torni, vanhimman osan suunnitteli arkkitehti Birger Federley vuonna 1922. Korotusosa on Heimo Kautosen suunnittelema vuodelta 1952.

Hallituskadun varteen noussut tiilinen tehdasrakennus on vanhin tehdasalueen yhä olemassa olevista rakennuksista. Tiilirunkoisessa tehdasrakennuksessa oli kaksi kerrosta ja ullakko. Maasto tontilla oli kaltevaa, joten tontin sijoittelu ratkaistiin niin, että Hallituskadun puolella rakennus oli yksikerroksinen, mutta pihan puolella kaksikerroksinen. Tiilirunkoisesta rakennuksesta kantavana rakenteena toimivat betonipilarit ja betonipalkit, samoin ala- ja välipohja olivat betonia. Ullakkokerros ja vesikatto olivat puurakenteiset.

Julkisivumateriaaliksi valittiin punatiili, sokkeli oli vielä luonnonkiviharkkoa. Korkeat ja kapeat ikkuna-aukot oli ryhmitelty julkisivuissa neljään kolmen ikkunan ryhmään. Ullakkokerrosta valaisivat kattoikkunat. Sisätiloissa tehdassalit olivat avoimia. Rakennusta korotettiin vuonna 1927, jolloin tehdassalista tuli kaksikerroksinen Hallituskadun puolelle. Tällöinkin suunnittelijana oli Birger Federley. Julkisivut vastasivat aiemman suunnitelman kaltaisia.

Vuonna 1952 Federleyn suunnittelemaa rakennusta laajennettiin. Laajennus oli osa Kirkkokadun varteen rakennetun tehdashallin rakennusurakkaa, jolloin Federleyn suunnittelema rakennus liitettiin osaksi Kirkkokadun varren pitkää tehdassalia. Seuraava muutos tapahtui vuonna 1958, kun rakennusta korotettiin kolmella kerroksella. Korotuksen ensimmäinen kerros oli yhtä leveä, kuin vanha rakennus, mutta kaksi ylintä kerrosta sen sijaan olivat vanhaa rakennusta kapeampi. Korkeammaksi osaksi kohosi porrastorni.

Korotukseen tuli kaikkineen toimistotilaa, joka muodostui joka kerroksessa olevasta keskeiskäytävästä, jonka molemmin puolin oli toimistohuoneita. Vuonna 1986 toimistohuoneiden paloturvallisuutta parannettiin.

Nykytila

Selvityshetkellä rakennus oli muutosajankohtansa mukaisessa asussa; julkisivut olivat punatiiltä. Kahden ensimmäisen kerroksen ikkunat olivat mahdollisesti alkuperäiset, mutta joka tapauksessa iäkkäät, punaiseksi maalatut ruudulliset puuikkunat. Ylempien toimistokerrosten puuikkunat olivat kaksiruutuiset, joista ylempi toimii tuuletusikkunana. Ikkunat ovat todennäköisesti 1950-luvulta, osa on uusittu myöhemmin. Pohjoisella julkisivulla sijainnut sisäänkäynti on tehty 1950-luvulla. Oven päällä on tasakattoinen poimupeltipipa. Puinen, vasikallinen tamminen peiliovi on niin ikään 1950-luvulta. Rakennuksen itäpäädyssä on eräänlainen porttikonki sisäpihalle. Porttikongin syvennyksessä on jäljellä iäkäs ikkunalla varustettu peiliovi.

Sisätiloissa on säilynyt hyvin toimistokerroksen rappukäytävä, jonne valoa tuovat korkeat ikkunat. Portaat ovat betonimosaiikkia. Porraskaiteet ovat siroa putkimetallia, käsijohteet puuta. Porraskäytävän hissiseinässä on tamminen panelointi. Toimistohuoneet on uudistettu 2000-luvun alussa. Rakennus on muuttunut laajennuksien ja korotuksen myötä, mutta kahden ensimmäisen kerroksen osalta 1920-luvun tyylipiirteet ovat havaittavissa. Ylempien kerrosten osalta ilme on virtaviivaisempi. Rakennus on säilyttänyt 1950-luvun lopun muutosasunsa.

Kaupunkikuva: Rakennus on osa TAKO:n punatiilistä rakennuskantaa ja sopii ja istuu ympäristöönsä sulautuen osaksi rakennusmassaa. **Arkkitehtuuri:** Rakennuksen pohjakerrokset edustavat 1900-luvun alun laadukasta tehdassuunnittelua, julkisivun tasaan asetetut ikkunat huokuvat klassismia. Kautosen suunnittelema korotus ja porrastorni sopivat kokonaisuuteen ja ovat erotettavissa oman aikakautensa edustajiksi. **Historiallinen:** Rakennus on osa Tampereen teollisuushistoriaa. **Säilyneisyys:** Rakennuksen pohjakerrokset ovat vanhin osa TAKO:n nykyistä rakennuskantaa. Rakennus on säilyttänyt hyvin muutosajankohtansa tyylin. Suurin osa tehdas- ja varastokerroksien ikkunoista on vielä alkuperäisiä puuikkunoita.

Rakennus kuvattuna yläpihalta. Kuvassa näkyy iäkstä tehdashallia, jonka erottaa uusista toimistokerroksista erityisesti ikkunoiden osalta, mutta toimistohuoneiden osalta rakennuksen muotokieli edustaa selkeästi 1950-luvun suoraviivaisempaa tyyliä.

Rakennuksen pohjoisjulkisivua ja sisäänkäynti toimistotiloihin.

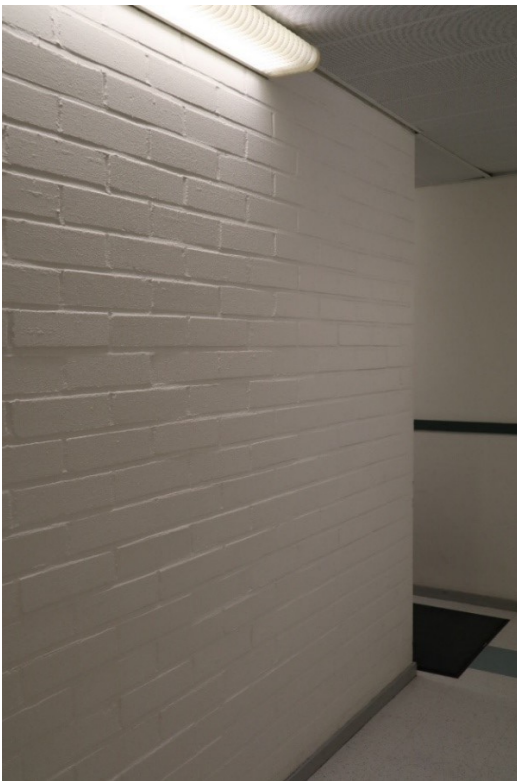

Kuva ylhäällä vasemmalla: yläpihalta tehtaan sisäpihalle pääsee porttikongin kautta. **Kuva ylhäällä oikealla:** Ikkunoita tehtaan sisäpihan puolella. **Kuva keskellä vasemmalla:** Sisäänkäynti toimistotiloihin. **Kuva keskellä vasemmalla:** Vasikallinen peilipariovi on todennäköisesti 1950-luvulta. **Kuva alhaalla:** Porttikongin sisäpuolella oleva iäkäs peiliovi.

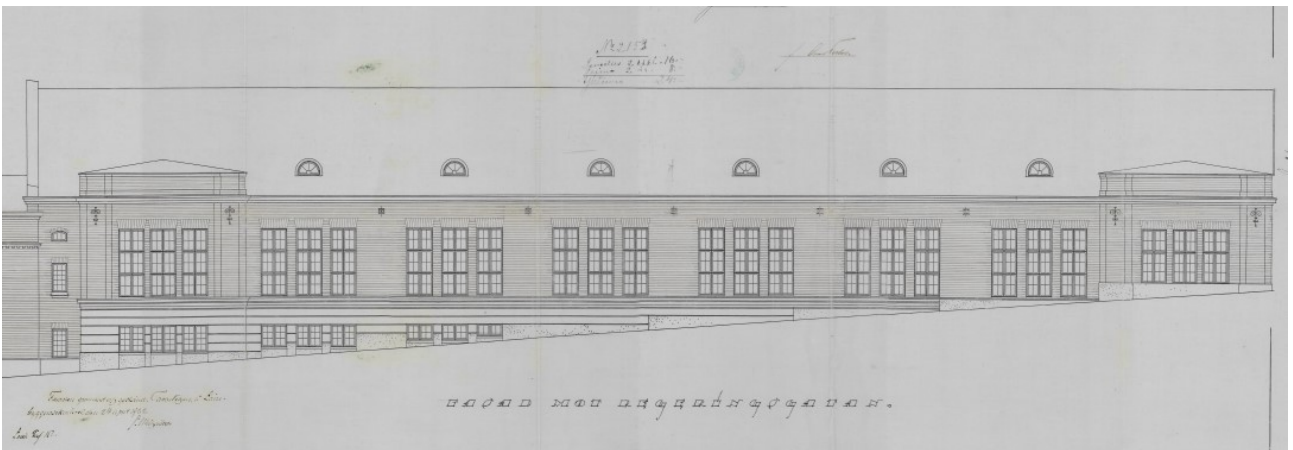
Toimistorakennuksen rappukäytävää, jossa portaissa on betonimosaiikkilattia, kaiteet ovat suoraa, ohutta metalliputkea, käsijohdin on lakattua puuta.

Toimiston sisätiloja on uudistettu tarpeen mukaan. Kuva viidennen kerroksen tiloista, joissa sisätilaremonttia on tehty 2000-luvun alkupuolella. Yleisilme on vaalea.

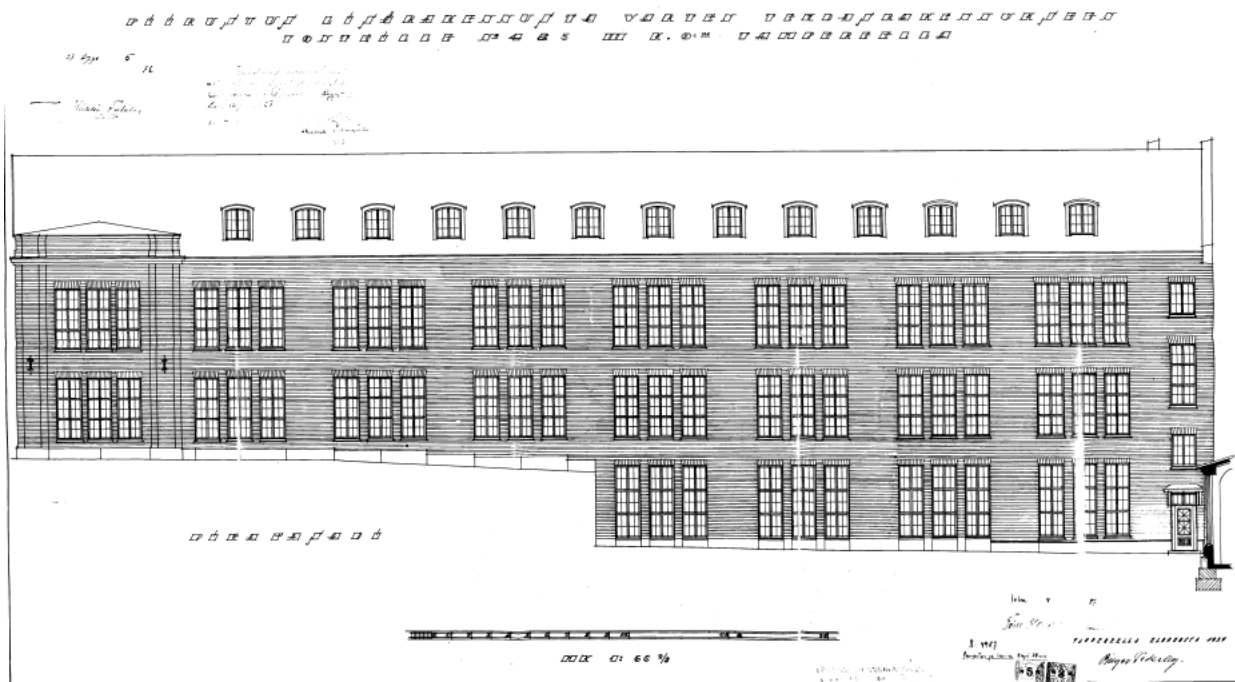

Työntekijöitä tulossa vuoroon mahdollisesti 1940-luvulla otetussa valokuvassa. Kuvassa kosken rannan puoleiset rakennukset ovat jo valmistuneet, sen sijaan tontin Kirkkokadun puoleiset rakennukset ovat niitä, jotka selvisivät vuoden 1923 palosta tai uusia. Etualalla Birger Federleyn vuonna 1922 suunnittelema toimistorakennus, joka toimi alkujaan tehdassalina. Rakennusta on myöhemmin korotettu eikä alkuperäinen runko ole enää hahmotettavissa. Kuva: Serlachius-museon arkisto.

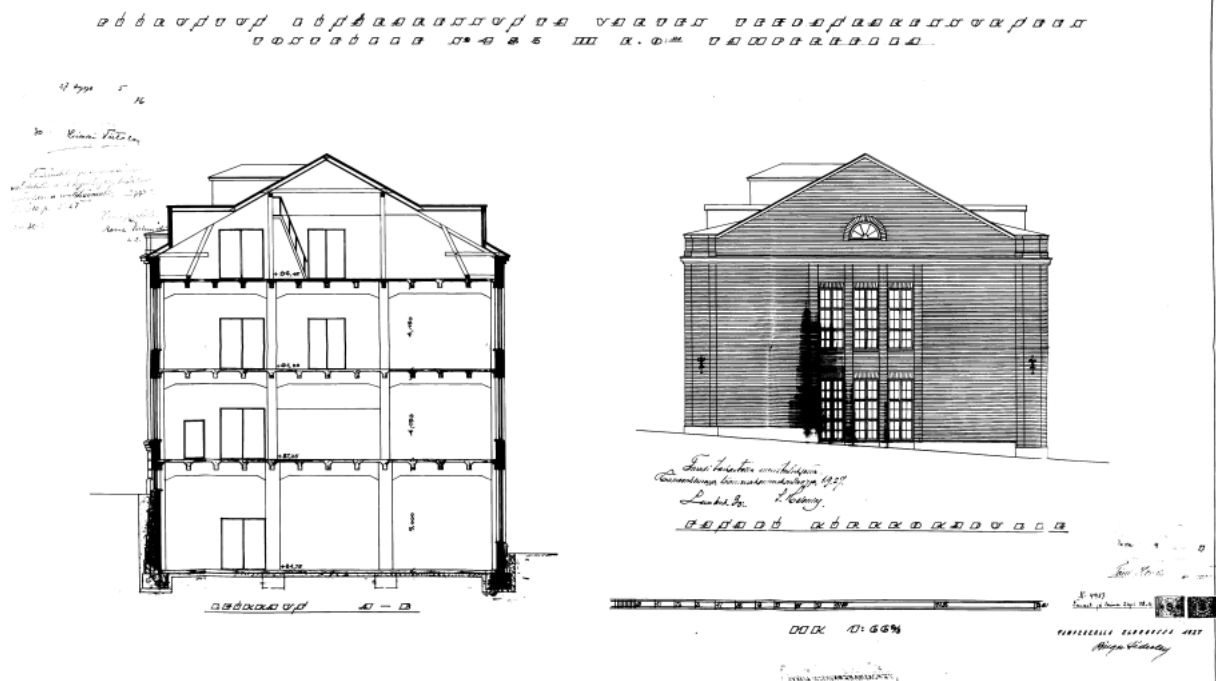

Birger Federleyn suunnitelma julkisivuista vuodelta 1922. Lähde: Tampereen kaupungin arkisto.

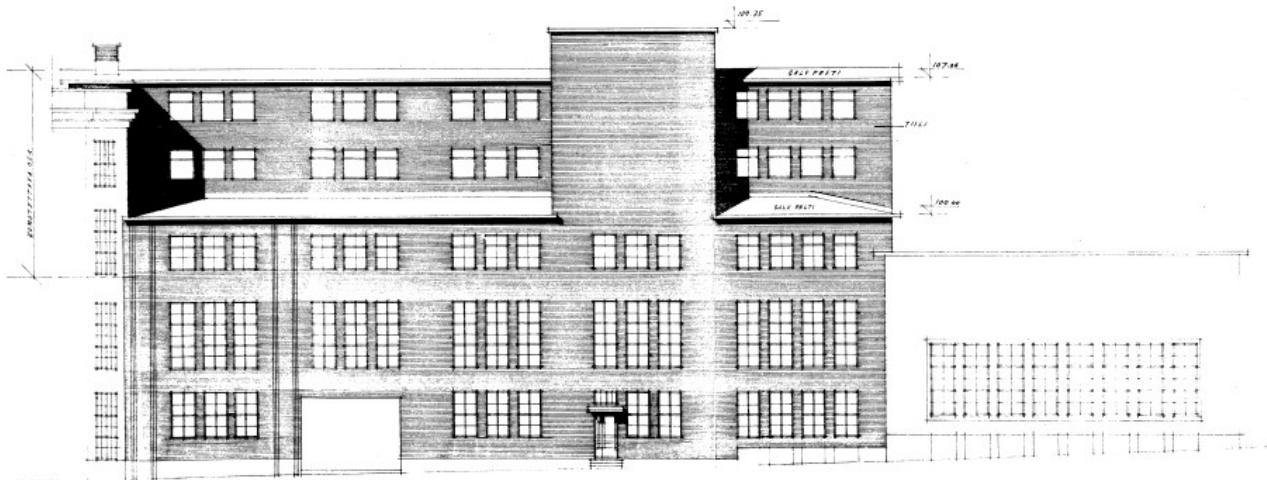

Julkisivupiirros vuodelta 1927. Tällöin rakennusta korotettiin yhdellä kerroksella. Alkuperäisessä suunnitelmassa rakennus suunniteltiin ulottumaan Kirkkokadulle saakka, mutta suunnitelmasta toteutui vain tehdasrakennuksen korotus. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

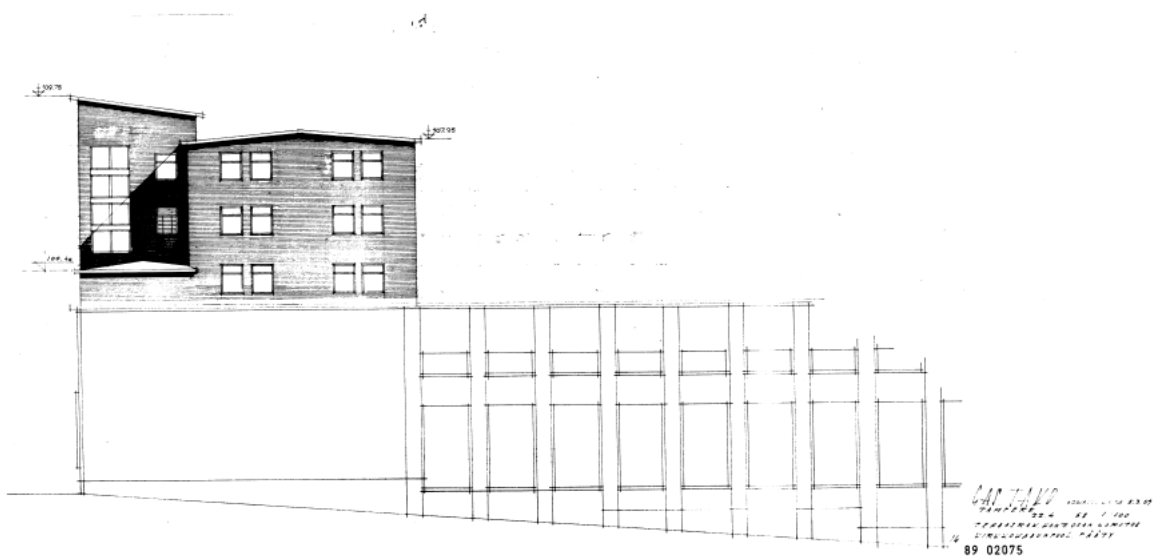

Leikkauspiirros vuodelta 1927. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

89 02074

Julkisivupiirros vuodelta 1959. Suunnittelijana arkkitehti Heimo Kautonen. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Leikkauskuva vuodelta 1959. Suunnittelijana arkkitehti Heimo Kautonen. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Tehdassali 1923

Rakennusvuosi: 1923, 1947

Rakennuttaja: Tampereen kartonki- ja kattohuopatehdas, TAKO

Suunnittelija: Birger Federley, Bertel Strömmer
alakerta tehdassali, 2 ja 3 krs. toimisto- ja sosiaalitilat

Materiaalit

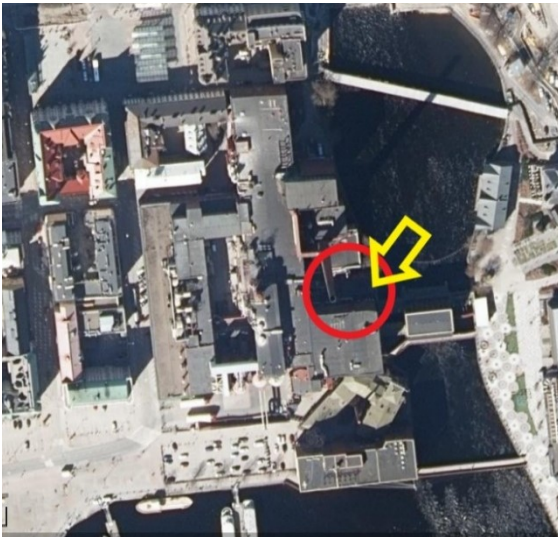
Runko: Tiili

Verhous: Tiili

Kate: Huopa

Kattomuoto: Tasakatto

Ikkunat: Puuikkunat

Suorakaiteen muotoinen, tasakattoinen punatiilirakennus suunniteltiin koskenrantaan vuonna 1923 sen jälkeen, kun tehdasalueella tapahtui tuhoisa palo aiemmin samana vuonna. Rakennus on osa kosken länsirannan mittasuhteiltaan polveilevaa, mutta kuitenkin yhtenäistä TAKO:n rakennusmassaa.

Rakennuksen kantavana rakenteena toimivat betonipilarit ja betonipalkit. Koskenpuoleiseen julkisivuun oli rytmitelty kaksi kapeaa ja korkeaa ikkunaa. Rakennuksen tasakattoisuutta korosti räystäslinjan alapuolelle yläpohjan kohdalle muurattu vaakalista. Sisätilat olivat avointa pilareiden jakamaa tehdashallia.

Vuonna 1947 rakennusta korotettiin ja laajennettiin. Muutostyöt suunnitteli arkkitehti Bertel Strömmer. Strömmerin suunnitelmien mukaan rakennusta korotettiin yhdellä kerroksella ja laajennettiin kiinni turbiinisaleihin. Laajennusosa oli kolmikerroksinen, mutta korotusosan räystäskorkeus oli sama kuin korotusosalla. Kattomuotona Strömmer säilytti tasakaton. Vanhan osan julkisivujäsentelyn Strömmer säilytti myös uudessa osassa ainoana erona, että korotuksen ikkunaosat olivat hieman matalammat, mikä johtui käyttötavan muutoksesta. Toiseen kerrokseen sijoitettiin sähkö- ja puusepänerastas. Lisäksi Strömmer lisäsi ikkunoiden määrää kosken puoleiseen julkisivuun, johtuen ehkä siitä että luonnonvalon määrä väheni, kun rakennuksen pohjoispuolelle, jossa sijaitsivat viisi korkeaa ja kapeaa kolmen ikkunan ryhmää, nousi turbiinisalit 1930-luvun lopulla. Korotuksen jälkeen rakennuksessa toimi sähkö- ja puusepänerastas, pohjakerroksessa oli korjauspaja. Laajennusosan pohjakerrokseen oli sijoitettuna

työnjohtajien huoneita, toisessa ja kolmannessa kerroksessa sosiaalitiloja. Kun 1950-luvulla tehdasalueen yläpihalle valmistui uusi sosiaalirakennus, siirtyivät sosiaalitilat uuteen rakennukseen.

Nykytila

Rakennus on säilyttänyt hyvin muutosajankohtansa tyylin, jossa on heijasteita 1920-luvun klassismista kuten itäisen julkisivun päädyissä olevat pilasterit, jotka liittävät sen osaksi rakennuksen takana sijaitsevaa 151 metriä pitkää tehdashallia. Tasakattoisen rakennuksen julkisivu on punatiiltä, mikä rauhoittaa rannan maisemaa ja sulauttaa rakennuksen osaksi TAKO:n virvaviivaista rakennuskokonaisuutta. Rakennuksessa toimii mekaanisen kunnossapidon verstaas.

Kaupunkikuva: Rakennus sijaitsee keskeisellä paikalla Tammerkosken kansallismaisemassa ja on osa TAKO:n punatiiltä rakennuskantaa. Rakennus istuu ympäristöönsä sulautuen osaksi rakennusmassaa. **Arkkitehtuuri:** Rakennuksen edustaa klassismia (pilari aiheet) ja muutosajankohtansa virtaviivaista funktionalismia. **Historiallinen:** Rakennus on osa Tampereen teollisuushistoriaa. **Säilyneisyys:** Rakennuksen pohjakerrokset ovat vanhitaa osaa TAKO:n nykyisestä rakennuskannasta. Rakennus on säilyttänyt hyvin muutosajankohtansa tyylin.

Tehdassali kuvattuna alakosken voimalaitoksen sillalta. Rakennus on edelleen aktiivisessa käytössä mekaanisen kunnossapidon verstaana.

Tehdassali mukautuu osaksi koskenrannan mittakaavaltaan polveilevaa rakennusmassaa.

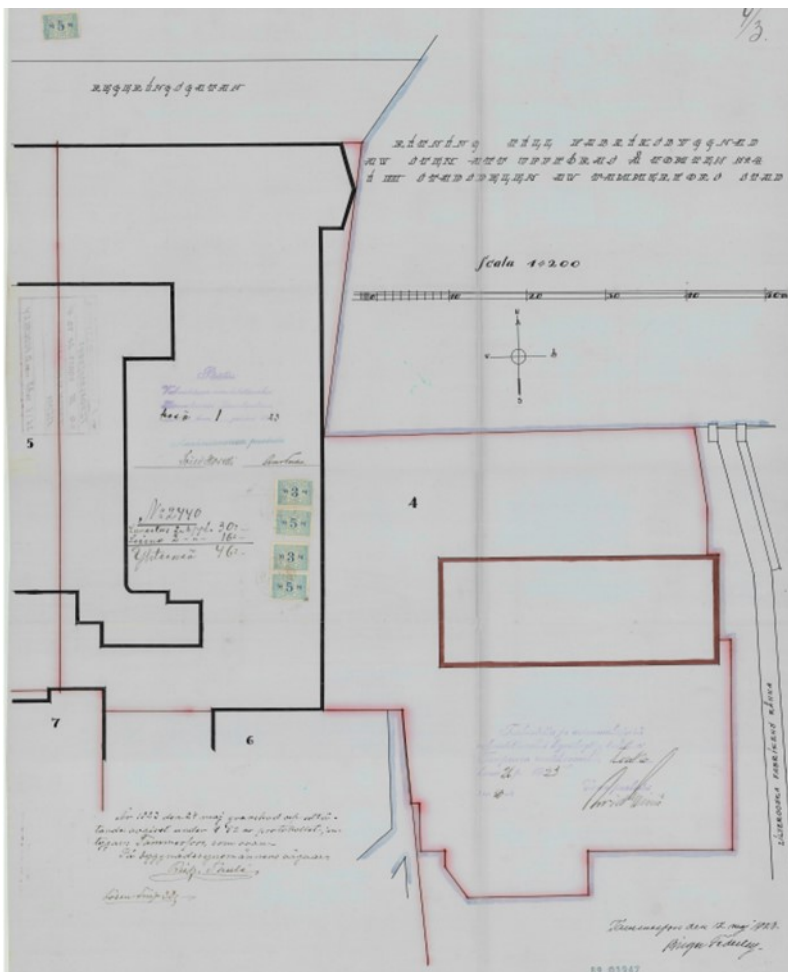
Atelier Laurentin ottama kuva 1930-luvun alkupuolelta. Tehdassali on vielä yksikerroksinen ja koskelle päin on jäljellä kaksi korkeaa ja kapeaa ikkunaa. Kuvasta näkyy vielä tehtaan edusta ennen maan täyttämistä. Kuva: Atelier Laurent/Vapriikin kuva-arkisto

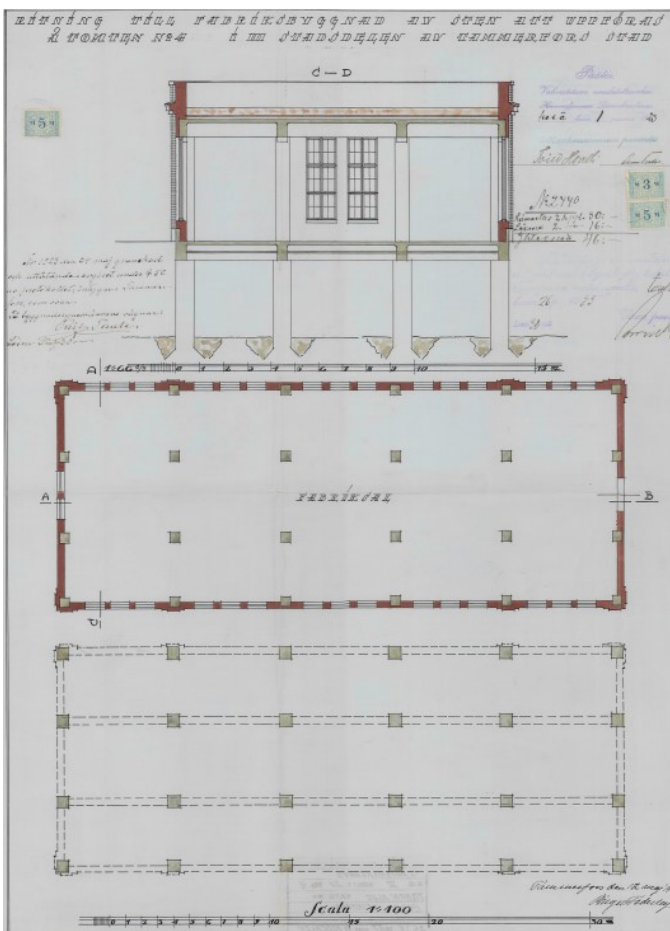
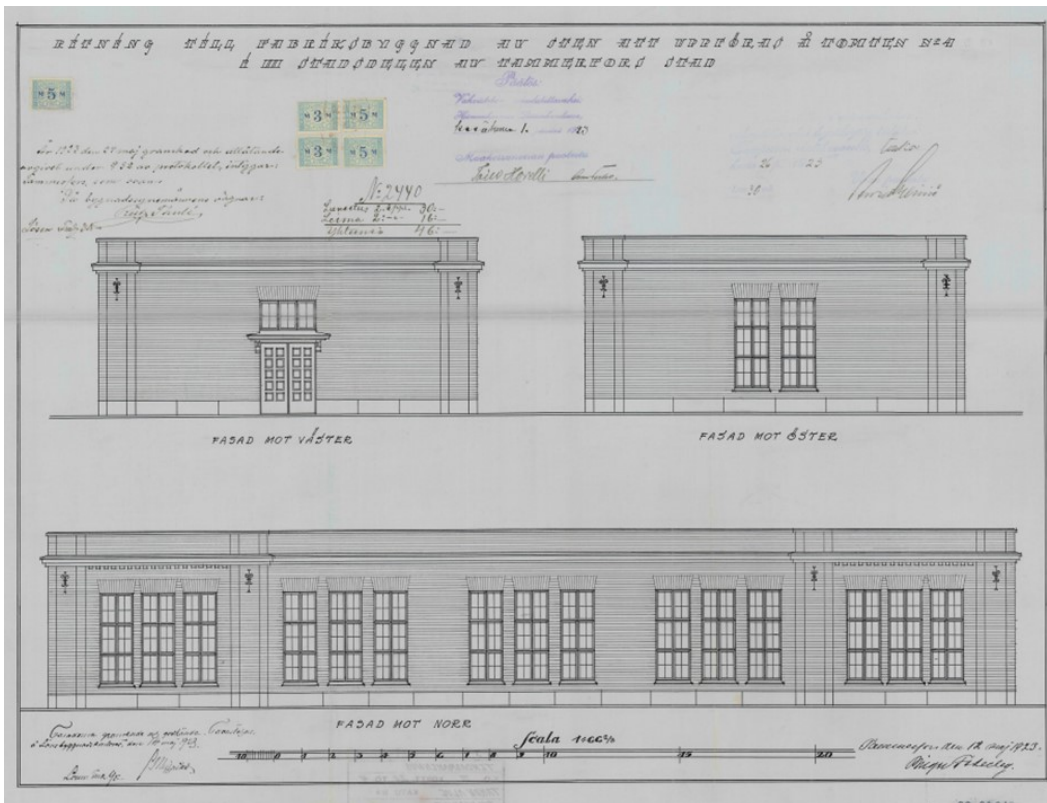

Kuva yläpuolella: Tehdassali W.M. Gestrinin kuvaamana 1940-luvulla. Kuvasta näkee, että rakennus toteutui Birger Federleyn piirustusten mukaisesti 1920-luvulla, mutta julkisivu muuttui jonkin verran Strömmerin suunnittelemien muutosten johdosta. Lähde: Vapriikin kuva-arkisto.

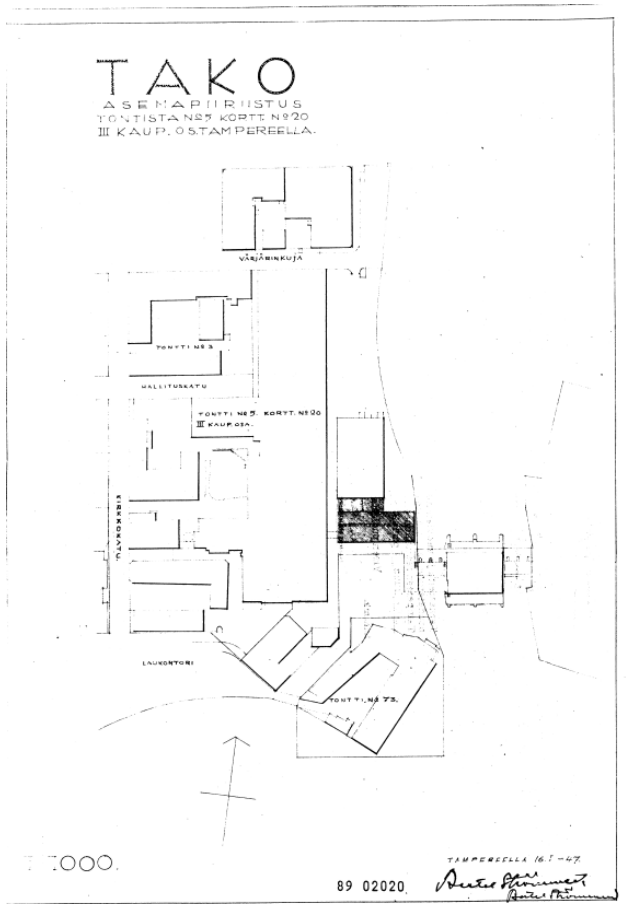
Kuva alapuolella: Asemapiirros vuodelta 1923. Tehdassali sijaitsee suurin piirtein sillä paikalla, jolla sijaisi Idestamin ensimmäinen puuhiomo. Puuhiomo on kuitenkin jo purettu tässä vaiheessa. Lähde: Tampereen kaupungin arkisto.

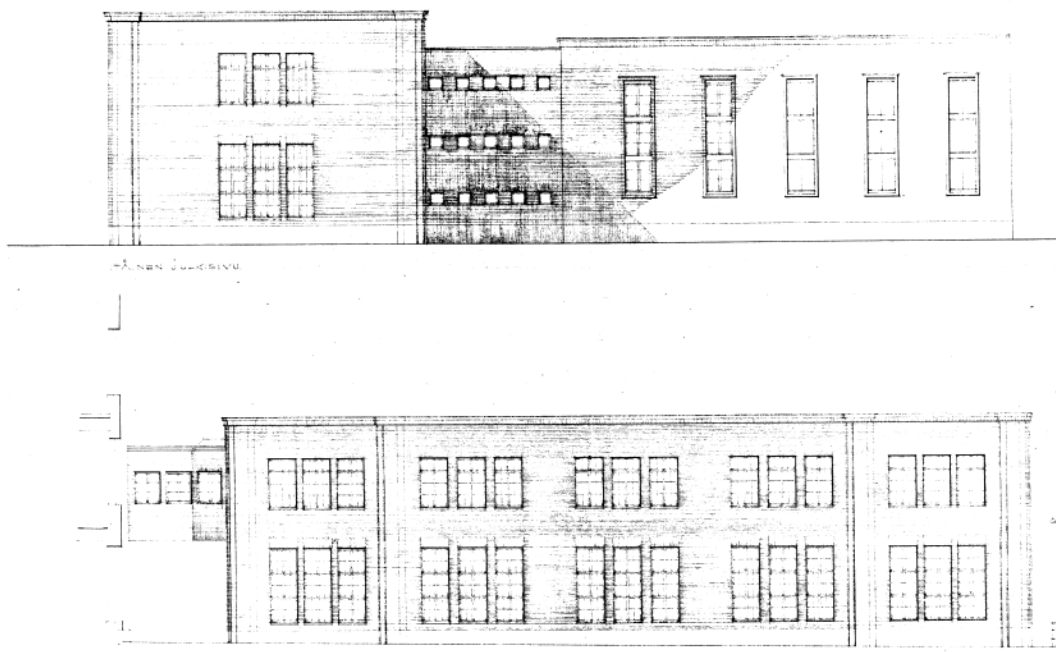
Kuva yläpuolella: W.G.Palmqvistin suunnittelema tehdassali, jonka klassistista fasadia jakoivat pylväsaiehet. Sisäänkäynti oli lännen puolelta, kosken puoleiselle julkisivulle oli sijoitettu kaksi korkeaa ikkunaa.
Kuva alapuolella: Tehdassalin leikkaus ja pohjapiirros.
 Lähde: Tampereen kaupungin arkisto.

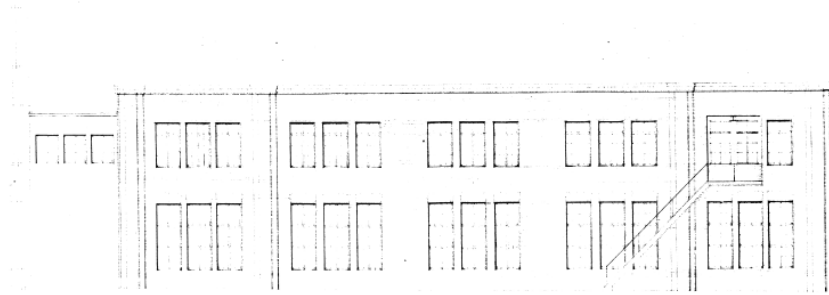
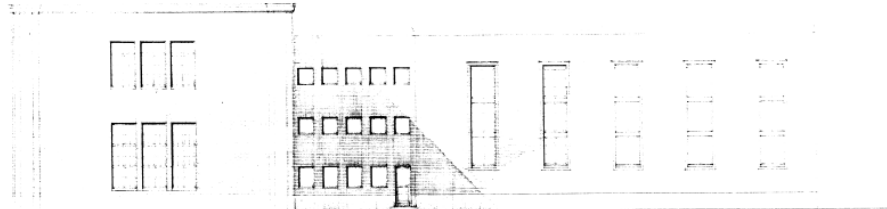

Bertel Strömmerin laatimat muutospiirustukset vuodelta 1947, jolloin tehdasrakennusta laajennettiin ja korotettiin. Yläpuolella olevassa kuvassa on asemapiirros, jossa muutoksenalainen kohta on piirretty tummempänä. Federleyn suunnittelema rakennus oli symmetrinen ja itsenäinen, Strömmer yhdisti rakennuksen muihin teollisuusrakennuksiin. Alapuolella olevassa kuvassa on rakennuksen julkisivut. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

TAKO

TAKO
TAMPEREEN KAUPUNGIN
RAKENNUSVALVONNAN ARKISTO

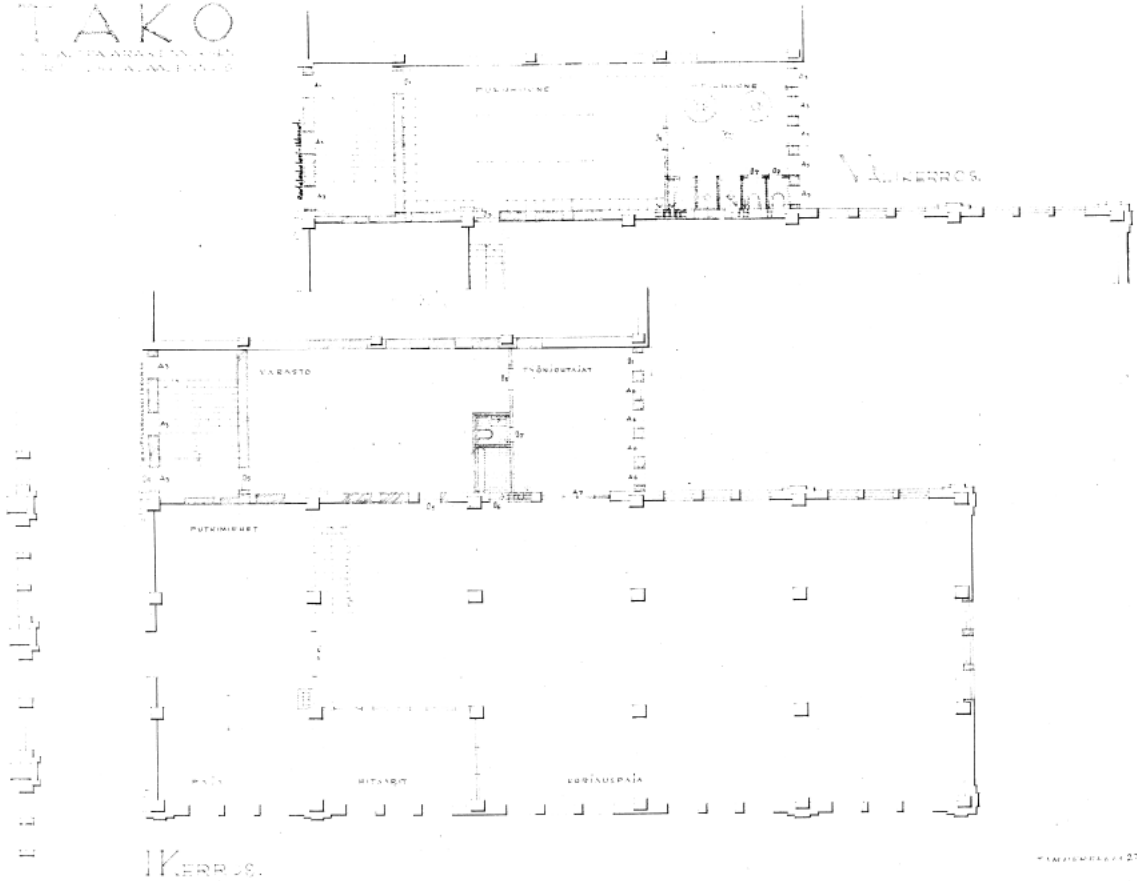

AMMENNÄITTELE
Risto Rönkä

Julkisivupiirrokset vuodelta 1947. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

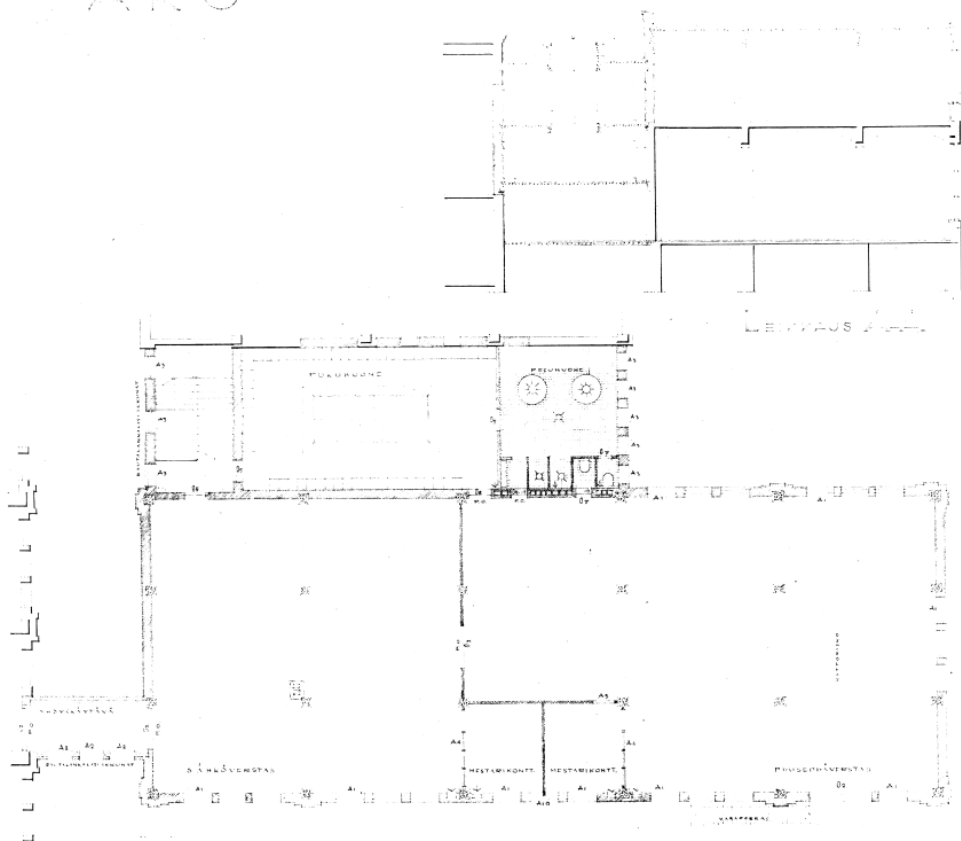

TAKO
 TAMPEREEN KAUPUNGIN
 RAKENNUSVALVONNAN ARKISTO

89 02025

1947
 Antti Stenroos

1947
 Antti Stenroos

Pohjapiirroksset vuodelta 1947. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Tehdassali 1931

Rakennusvuosi: 1931, 1932, 1934, 1937, 1940

Rakennuttaja: TAKO

Suunnittelija: W.G.Palmqvist

Materiaalit

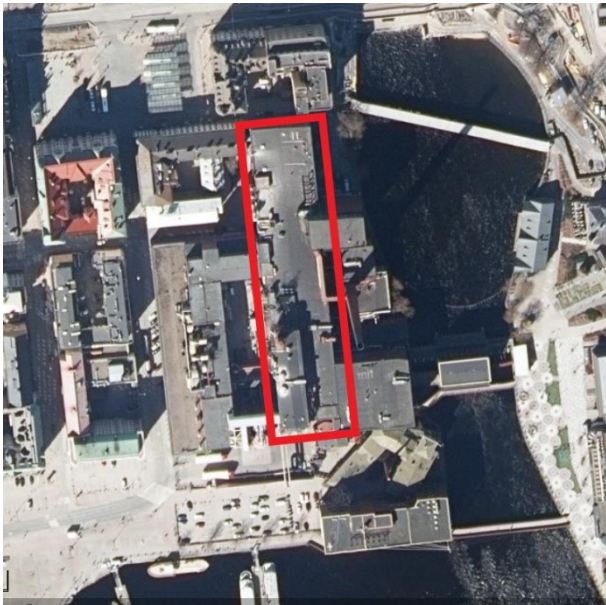
Runko: Tiili

Verhous: Punatiili

Kate: Huopa

Kattomuoto: Tasakatto

Ikkunat: Puiset ruutuikkunat

Kosken länsirantaa hallitseva klassistinen, suorakaiteen muotoinen ja tasakattoinen, 151 metriä pitkä tehdasrakennus koostuu kolmessa osassa jatketusta ja kerran levennetystä rakennusmassasta, jotka tässä inventoinnissa käsitellään yhtenä kokonaisuutena. Rakennuksen laajennuksineen on suunnitellut arkkitehti W.G.Palmqvist. Tehdassalin eteläinen pää oli ensimmäinen osa yhtiön 1930-luvulla toteutettua uudisrakentamista ja valmistui vuonna 1931. Rakennus oli viisikerroksinen, mikä oli huomattavasti enemmän kuin koko alueen muiden olemassa olevien rakennusten massa tuolloin. Rakennuksen alapohja, yläpohja ja välipohja olivat betonia. Rakennuksen kantavan rakenteen muodostivat betonipilarit ja betonipalkit. Julkisivumateriaaliksi valittiin punatiili, joka toistuu myös muissa yhtiön rakennuksissa ja

myöhemmissä laajennuksissa. Julkisivuissa näkyi heijastuksia kantavasta rakenteesta, sillä fasadeja jäsensivät pilasterit, jotka oli sijoitettu kantavien pilarilinjojen kohdalle kuuden metrin välein. Pilasterit erottuivat julkisivun punatiilestä, sillä ne muurattiin rautapoltetusta punatiilestä. Pilastereiden välissä oli aina kolme korkeaa kapeaa ikkunaa. Sisätiloissa oli avoimet tehdassalit, ullakkokerroksessa sijaitsi paperivarasto.

Vuonna 1932 rakennusta laajennettiin pohjoiseen, aina Hallituskatuun saakka. Hallituskatu ulottui tällöin vielä lähelle koskenrantaa. Laajennus oli neljäkerroksinen ja rakenteet, julkisivut ja materiaalit jatkoivat edellisen rakennuksen linjaa. Pohjakerroksen kantavan rakenteen muodostivat betoniset sienipilarit ja laatat.

Vuonna 1934 TAKO osti pohjoispuolelta lisämaata ja rakennusta jatkettiin Värjärinkujan katulinjaan saakka. Materiaalien, rakenteen ja julkisivujen osalta noudatettiin tuttua linjaa. Rakennus oli nelikerroksinen, mutta Värjärinkadun puoleinen pääty oli terassoitu kolmikerroksiseksi. Vuoden 1934 laajennuksen jälkeen rakennuksen kokonaispituudeksi oli tullut 151 metriä. Tämä ei kuitenkaan riittänyt, vaan vuonna 1937 rakennusta laajennettiin vielä 10 metriä koskenrantaa päin. Levennys tehtiin koko rakennuksen pituudelta

ja nelikerroksisena. Kantavana rakenteen muodostivat betonipilarit ja betonipalkit. Julkisivu pysyi klassistisena, mutta uudessa julkisivussa ei korostettu pilastereita yhtä voimakkaasti.

Vuonna 1940 rakennusta korotettiin yhdellä kerroksella, jolloin rakennuksesta tuli viisikerroksinen. Kantavana rakenteena toimivat betonipilarit ja betonipalkit. Katto oli betonia. Julkisivu noudatti muuten samaa mallia, mutta ylimpään kerrokseen ei enää tehty pilastereita, vaan ne päättyivät vuoden 1937 laajennuksen räystäään muodostamaan vaakalistaan. Talvisodan aikana rakennus vaurioitui ilmahyökkäyksissä, mutta rakennus korjattiin vastaamaan entistä.

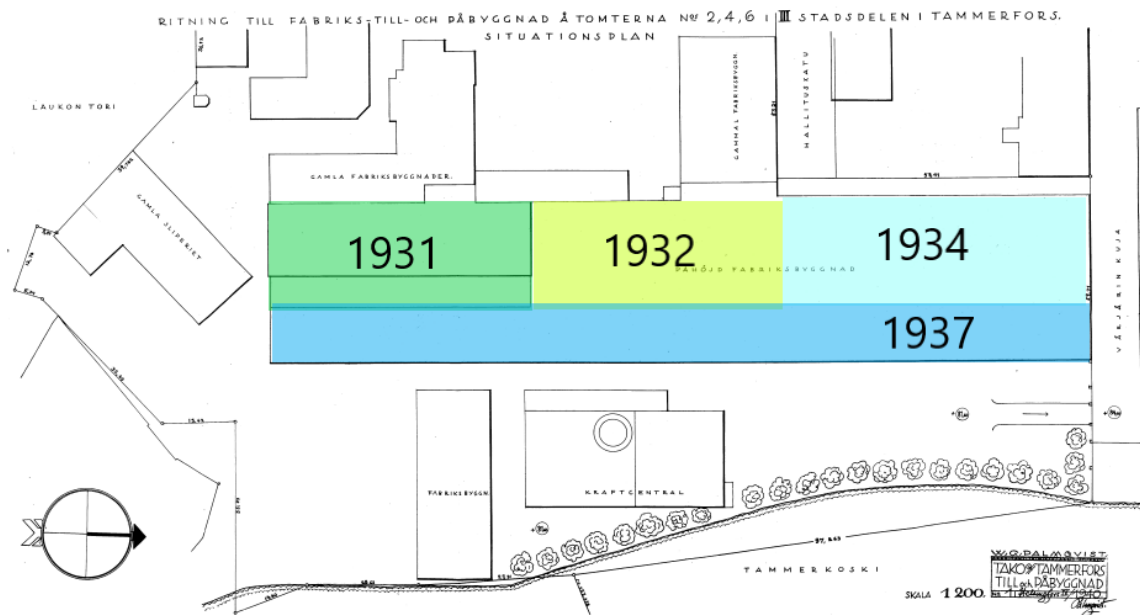
Nykytila

Tehdassali on säilyttänyt hyvin rakennus- ja muutosajankohtansa tyylin, johon ei ole tehty muutoksia valmistumisen jälkeen vuonna 1940. Rakennuksen itäinen julkisivu, joka avautuu kohti koskenrantaa, on säilynyt eheänä ja muodostaa tehtaan edustavan paraatipuolen Tammerkosken kansallismaisemalle. Rakennus on monumentaalinen, mutta myös rationaalinen, mitä korostaa rakennuksen tasakattoisuus. Rakennuksen virtaviivaisuus luo ilmeikkään kontrastin vieressä kuohuvan kosken kanssa. Tehtaan sisäpihan puoli on tehdasmaisempi ja sinne on sijoitettu tehtaan toiminnan kannalta oleellisia rakenteita, kuten säiliöitä, putkia ja konttivarastoja.

Sisätiloista rakennus on remontoitu 1990-luvulla, paikallisia korjaustöitä on tehty tarpeen mukaan. Pinnolla näkyy kevyesti rapattua tiilipintaa ja muottivalettua betonia. Värimaailma on valko-vihreä. Lattiat on pinnoitettu, jotta ne kestäisivät paremmin kulutusta ja kemikaaleja, ensimmäisessä kerroksessa näkyy pinnoitteen alta teräslevyä, joka tukee lattian kestävyyttä. Sisätiloissa on jäljellä alkuperäisiä rakennusosia, kuten ovivetimiä ja valvontahuoneiden puurakenteita.

Kaupunkikuva: Rakennus sijaitsee keskeisellä paikalla Tammerkosken kansallismaisemassa ja hallitsee kosken länsirannan maisemaa ollen oleellinen osa maisemaa 1930-luvulta lähtien. **Arkkitehtuuri:** Rakennuksen edustaa aikansa laadukasta tehdasarkkitehtuuria, tyyllisesti rakennus edustaa klassismia (pilari aiheet). **Historiallinen:** Rakennus on osa Tampereen teollisuushistoriaa. **Säilyneisyys:** Rakennus on säilyttänyt hyvin alkuperäisen ja muutosajankohtansa tyylin.

Vuoden 1940 asemapiirrokseseen on kuvattu tehdassali 2 rakentuminen. Värihahmotukset rakennusvaiheista eivät vastaa todellista mittakaavaa, vaan pyrkivät havainnollistamaan rakennuksen laajentumisen neljässä osassa.

Rakennuksen ensimmäinen osa valmistui osittain 5 kerroksisena vuonna 1931, muut osat valmistuivat 4 kerroksisena vuosina 1932 ja 1934. Rakennusta korotettiin yhdellä kerroksella vuonna 1940, jolloin rakennuksen korkeudeksi tuli 5 kerrosta lukuun ottamatta vanhimman osan korkeaa varasto-osaa.

Takon tehdasrakennukset kosken länsirantaan valmistuivat 1930-luvulla. Tässä kuvassa näkymä tehdasalueelle 1.11.1933. Etualalla näkyy vuonna 1923 valmistunut Birger Federleyn suunnittelema tehdasrakennus, jota ei ole vielä korotettu. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Tehdasrakennus arviolta vuonna 1932-1933, sillä rakennuksen pohjoispäässä on vielä pystyssä vanhasta tehdassalista muistuttumassa jugend-tyylinen matala poikkipääty, joka purettiin myöhemmin. Kuva: Atelier Laurent /Vapriikin kuva-arkisto.

Tehtaan levennystyö täyttömaalle käynnissä vuonna 1937. Kuva: Eero Troberg 13.12.1937 /Vapriikin kuva-arkisto.

TAKO:n länsirannan rakennuskanta 1930-luvulla, ennen modernistisen kattilahuoneen valmistumista. Vieressä Tempon funkkisrakennus. Kuva: Aarne Pietinen 1939/ Vapriikin kuva-arkisto.

Takon tehtaalla 151 metriä tehdassali seisoo taustalla eräänlaisena muurina tehtaalla ylä- ja sisäpihalle, joka kätkee sisäänsä ainoan Tammerkosken rannalla edelleen toimivan teollisuusrakennuksen toimintaa.

W.G.Palmqvistin klassistinen tyyli pilastereineen näkyy selvästi tässä rakennuksen pohjoispäädyn kuvassa. Toukokuussa 2021 köynnös oli juuri aloittamassa kukintaansa.

Ylin kerros kuvattuna katolta. Katemateriaalina on huopa.

Tehdassaleihin tuo luonnonvaloa korkeat ja kapeat ruutuikkunat, jotka ulottuvat maahan saakka. Puiikkunat lienevät alkuperäiset.

Rakennus kuvattuna sisäpihalta, jossa näkyy erilaisia säiliöitä ja putkia.

Tehdassali kuvattuna sisätiloista.

Seinäpinnat ovat joko muottibetonipintaisia tai tiilipintaisia. Sisätiloissa näkyy runkorakenne, joka perustuu betonipilareihin ja -palkkeihin. Sisäkatot ovat ylälaattapalkistolla vahvistettuja.

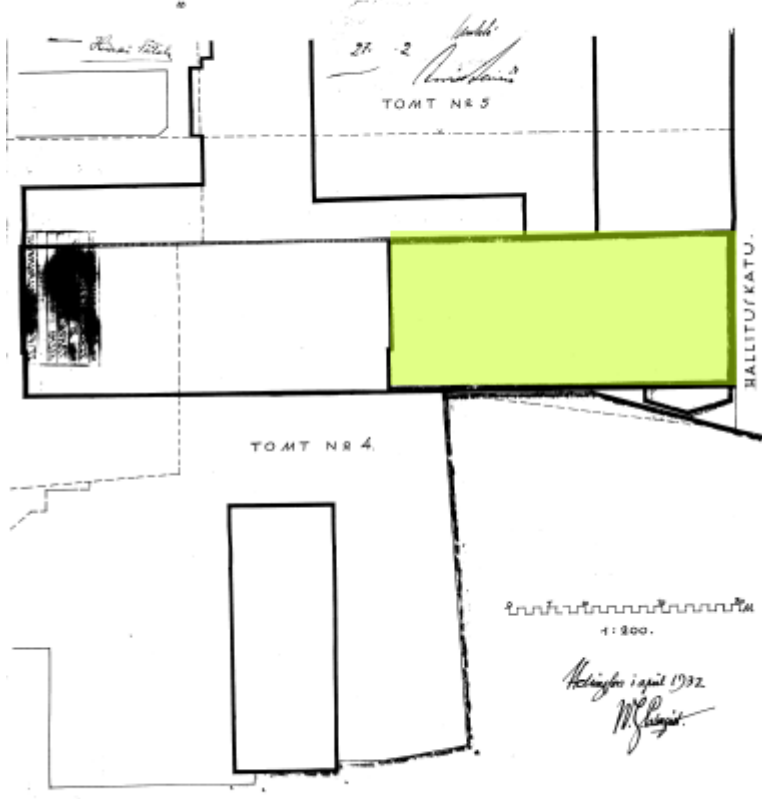
Tehdassalin sisätiloja, oikealla näkyy valkoinen kartonkirulla.

Kartonkikone1 eli KK1. Kartonkikoneet hallitsevat tehdassalien tilaa suvereenisti.

RITNING TILL FABRIKSBYGGNAD Å TOMTEN
NR 4 I STADSDELEN I TAMMERFORS.

1:200 SITUATIONSPLAN

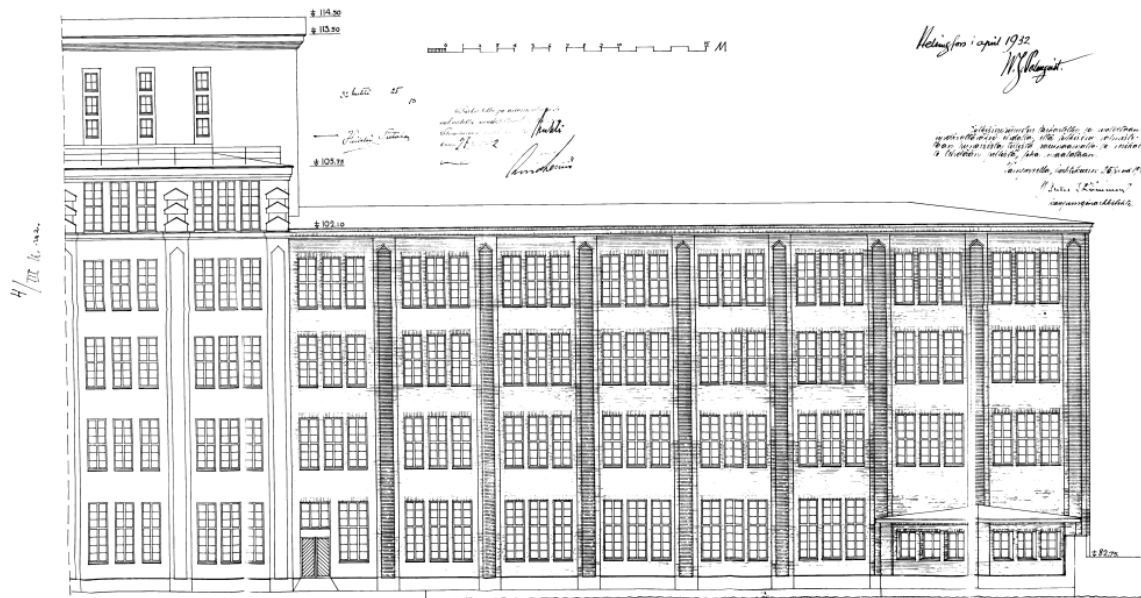

Asemapiirros vuodelta 1932. Rakennusta jatkettiin Hallituskatuun saakka. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

RITNING TILL FABRIKSBYGGNAD Å TOMTEN N:4 I III STADSDELEN I TAMMERFORS

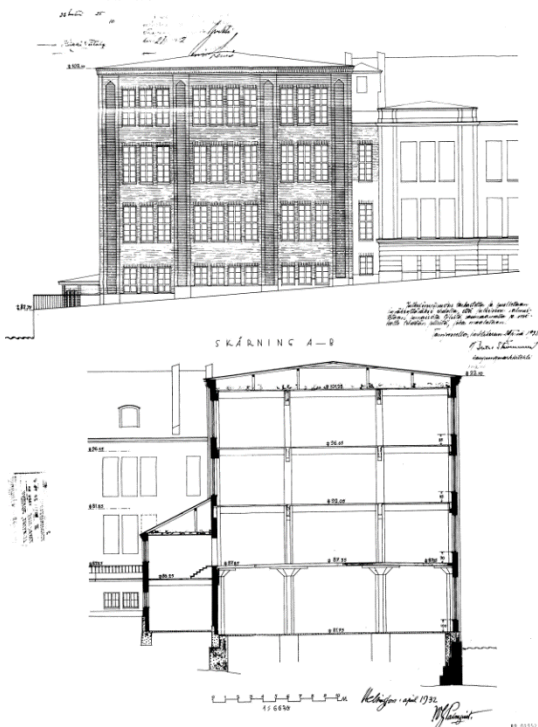
FASAD MOT ÖSTER

Julkisivupiirros vuodelta 1932. Rakennuksen julkisivu jatkaa klassistista linjaa. Rakennuksen pohjoispäädystä näkyy omalla harjakatolla varustettu matala poikkipäätymainen osa. Rakennuksen julkisivupiirroksen poikkipääty on piirretty rakennukseen tyylisiin sopiviin ikkunoihin, mutta todellisuudessa poikkipääty jäi pystyyn 1910-luvulla suunnitellusta tehdasrakennuksesta ja erosi Palmqvistin klassistisesta tehdassalista kaarevien jugend-ikkunoiden osalta. Poikkipääty toimi mestarikonttorina, josta oli hienot maisemat koskelle. Rakennusosa purettiin myöhemmin laajennoksen alta. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

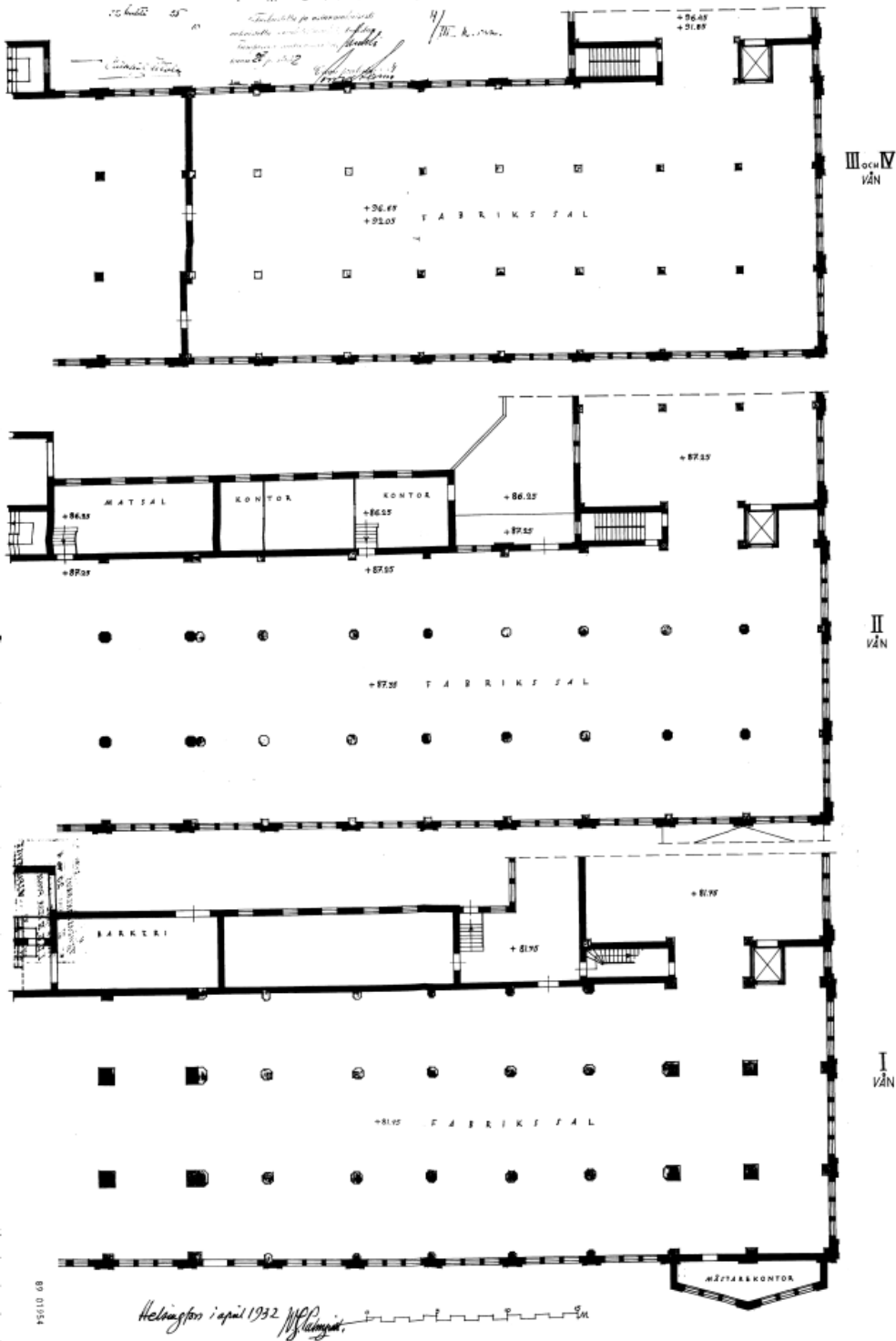
RITNING TILL FABRIKSBYGGNAD Å TOMTEN N:4 I III STADSDELEN I TAMMERFORS

FASAD MOT REGERINGSGATAN OCH NORR

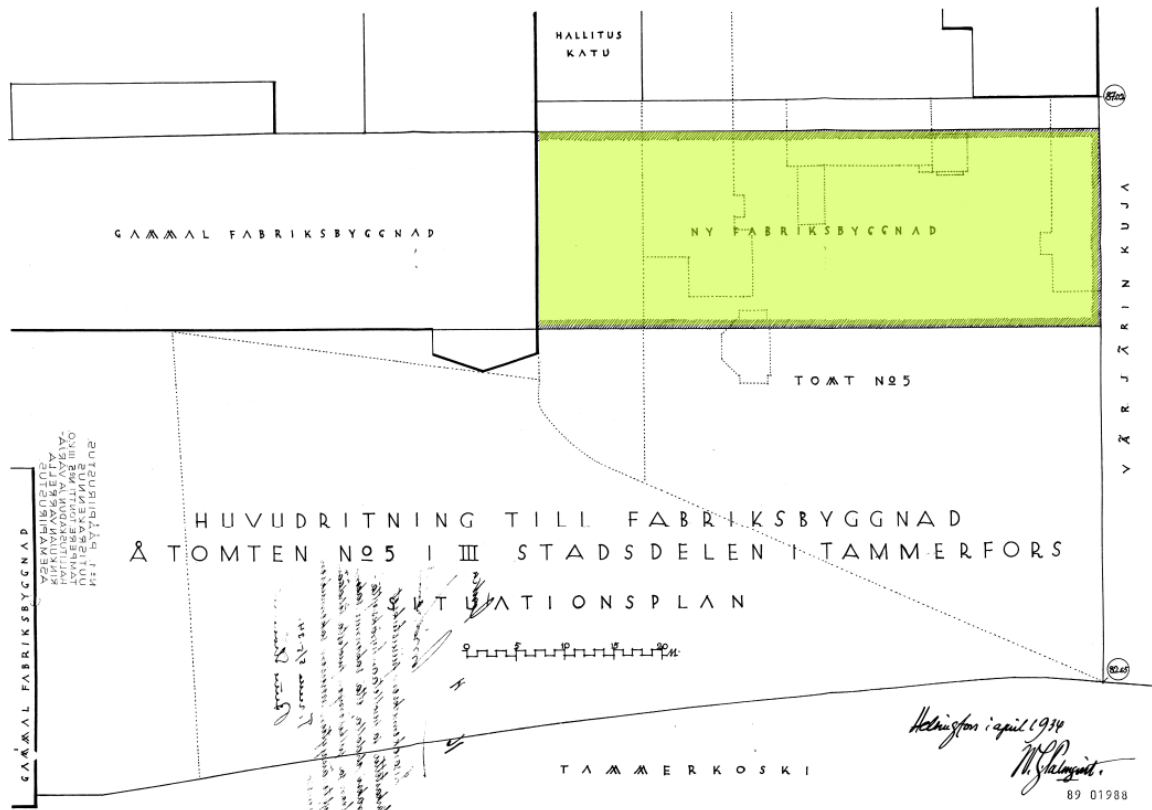

Tehdassalin pääty kohti pohjoista sekä leikkauspiirros vuodelta 1932. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

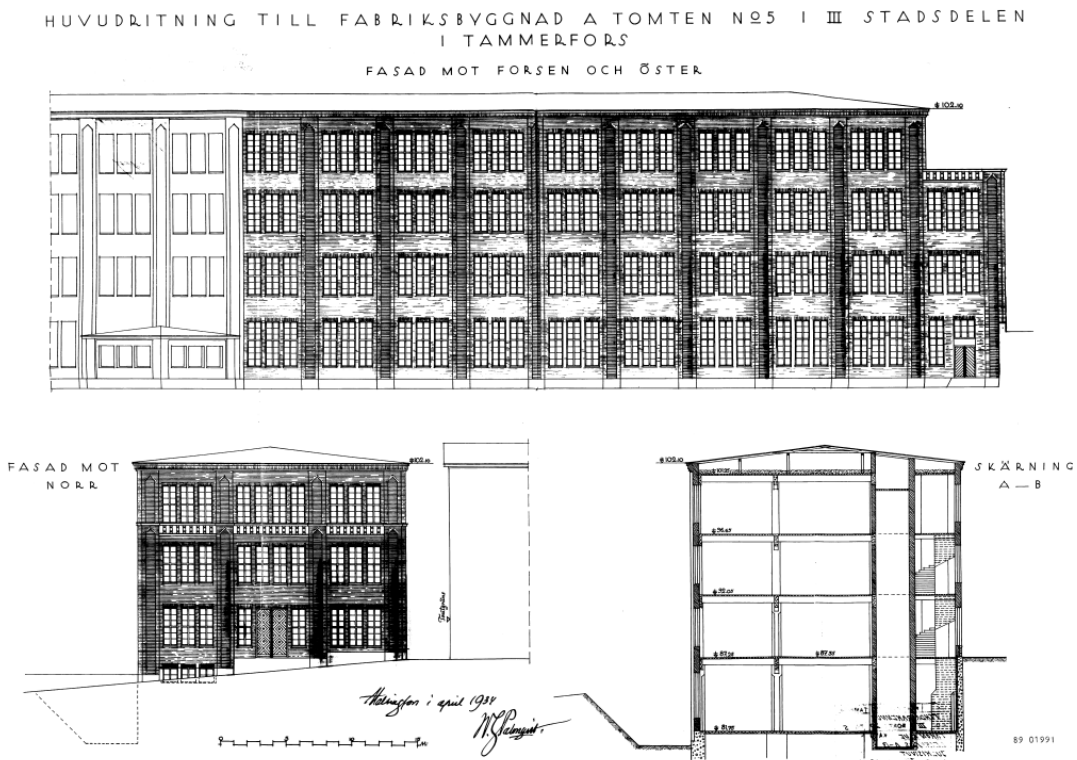
RITNING TILL FABRIKSBYGGNAD Å TOMTEN N° 4
I III STADSDELEN I TAMMERFORS.

Tehdassalin pohjapiirros vuodelta 1932. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

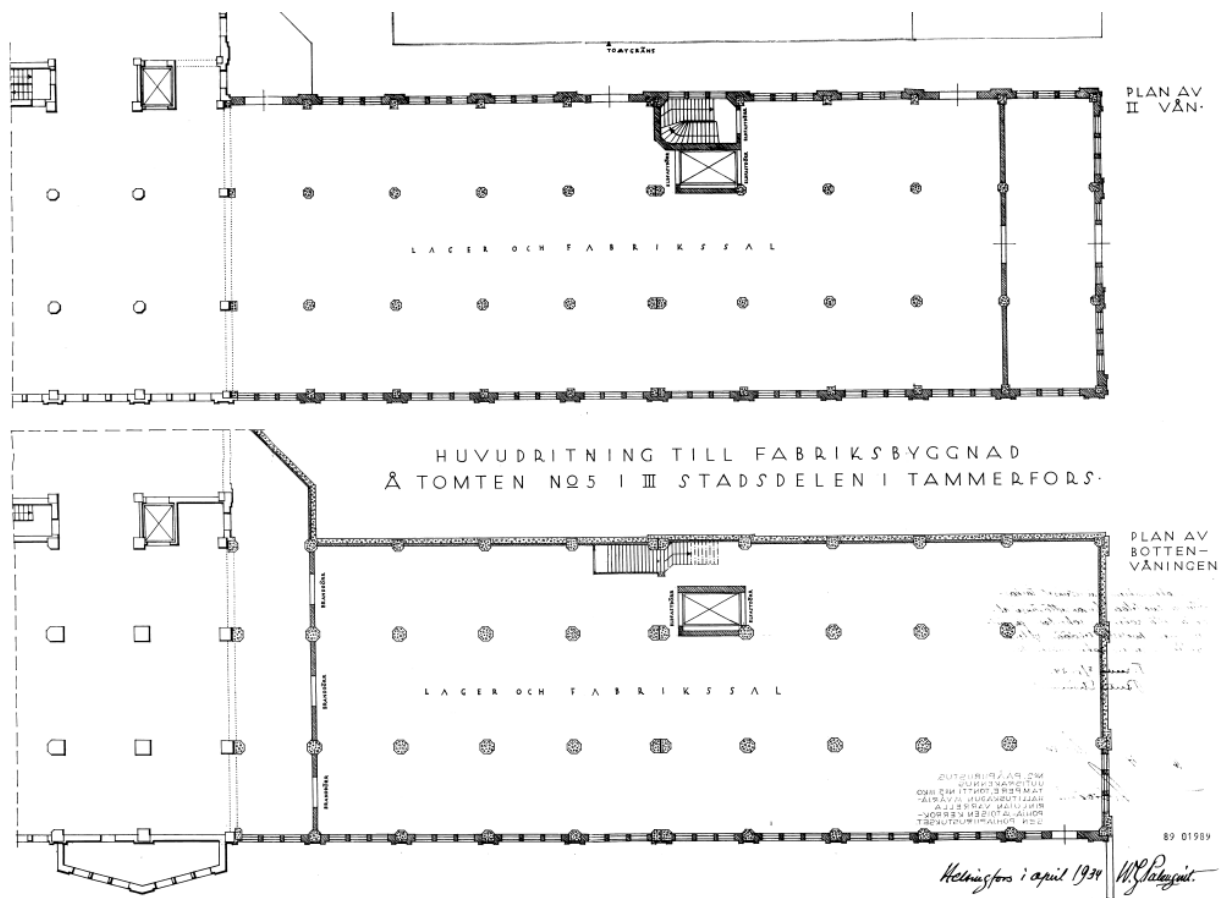

Asemapiirros vuodelta 1934, kun rakennusta jatkettiin Värjärinkujalle saakka. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

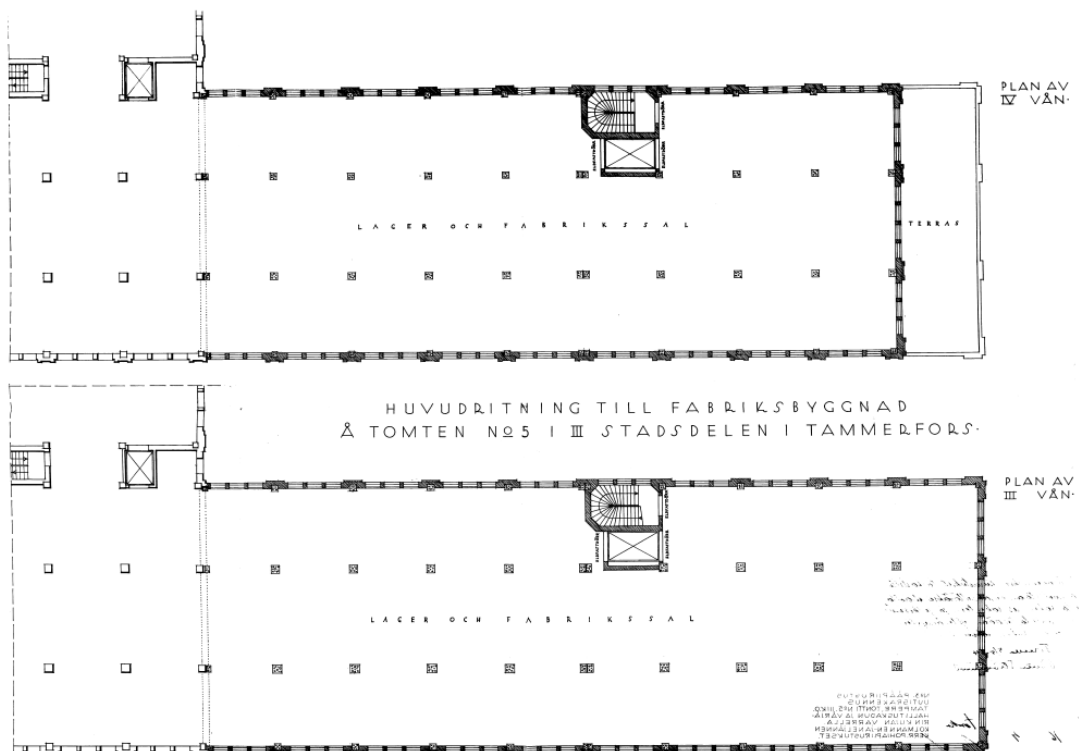

Vuoden 1934 julkisivupiirroksset ja leikkaus. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Pohjapiirros koskien ensimmäistä ja toista kerrosta vuodelta 1934. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

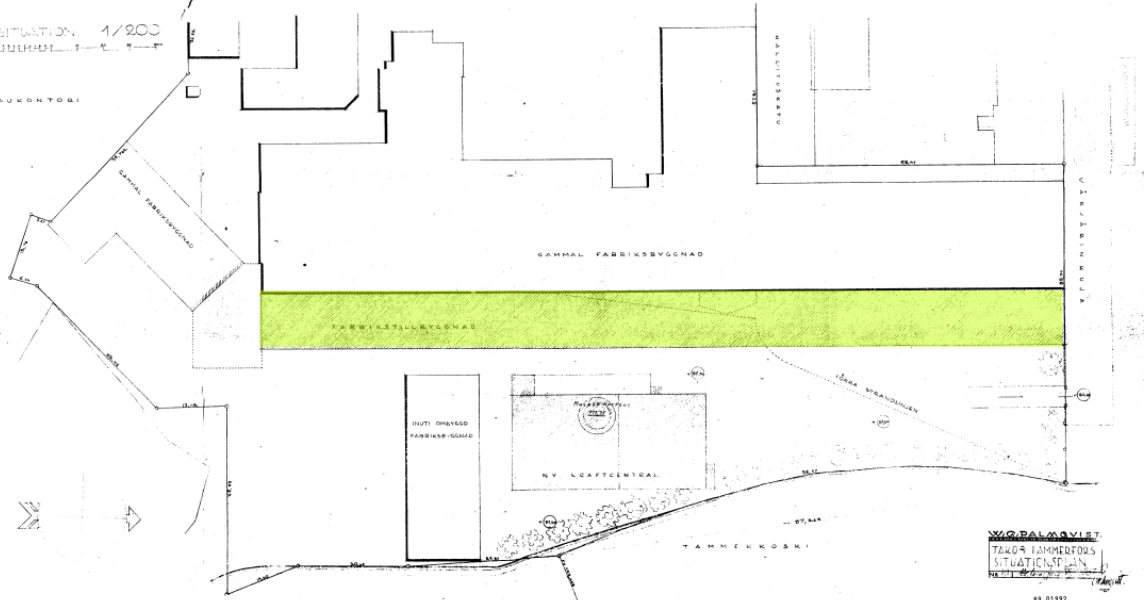

Pohjapiirros vuodelta 1934 koskien rakennuksen kolmatta ja neljättä kerrosta. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

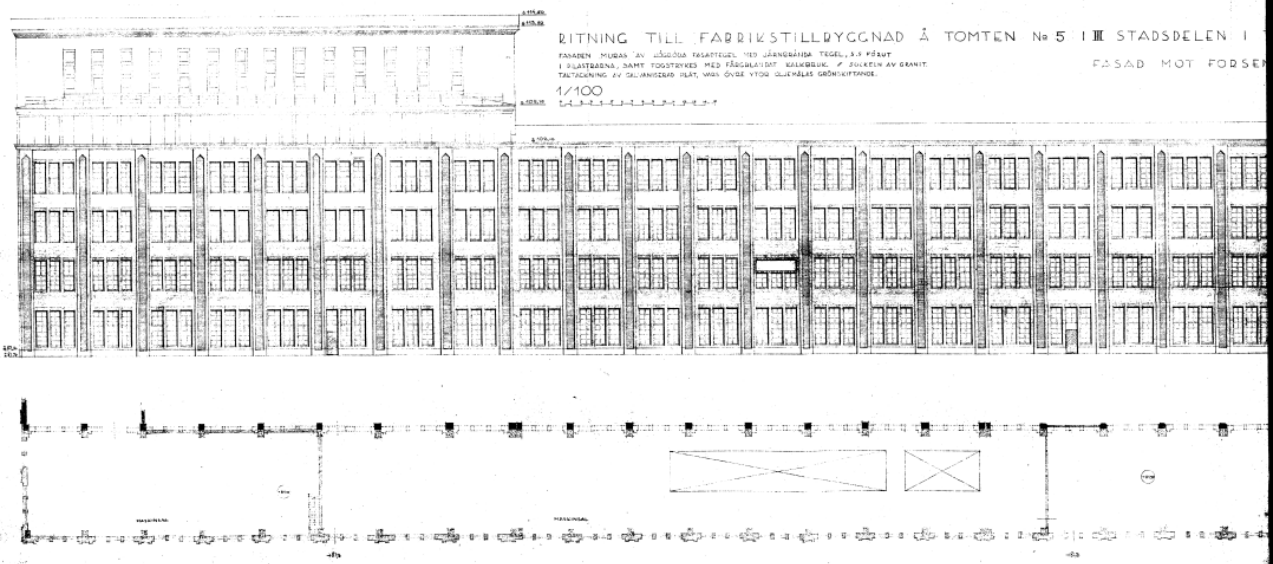
RITNING TILL FABRIKSTILLBYGGNAD Å TOMTEN № 5, III STADSDELEN I TAMPERFORS.

SITUATION 1/200
 0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100

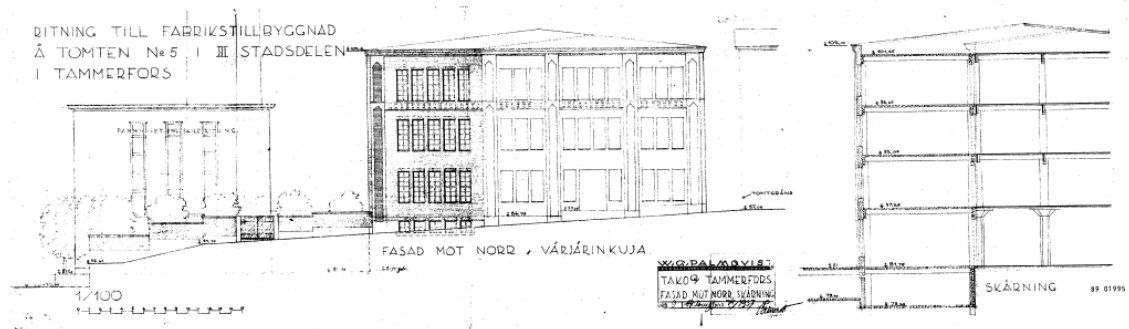
LAUKONTORI

Asemapiirros vuodelta 1940, jolloin rakennusta jatkettiin kohti koskea. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Julkisivupiirros kosken puoleiselta julkisivulta vuonna 1940. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Leikkauspiirros vuodelta 1940. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Tehdassali 1952

Rakennusvuosi: 1952

Rakennuttaja: TAKO

Suunnittelija: Heimo Kautonen

Materiaalit:

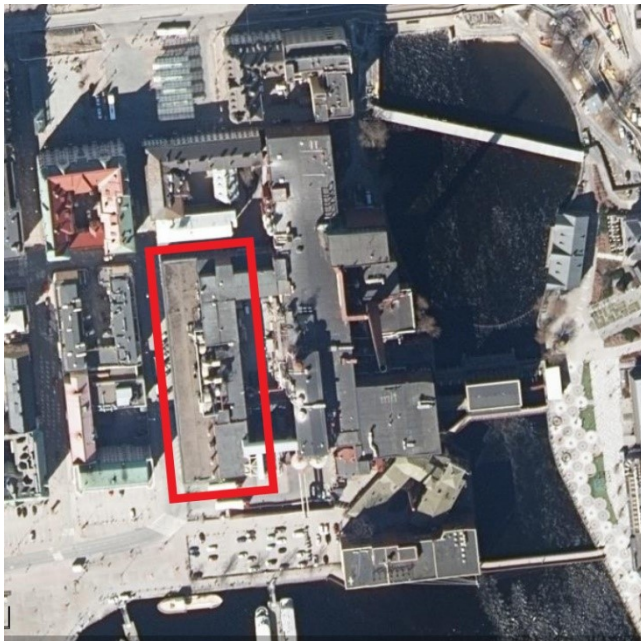
Runko: Betoni (betonipilari ja betonipalkit)

Verhous: Punatiili

Kate: Huopa

Kattomuoto: Tasakatto, leveä betoniräystä

Ikkunat: Puset ruutuikkunat, lasitiili-ikkunat ja suuri kehystetty päätyikkuna

Kirkkokadun varteen nousi 1950-luvun alussa Heimo Kautosen suunnittelema kaksikerroksinen, tasakattoinen, suorakaiteen muotoinen tehdassali, joka ulottui Hallituskadulta Laukontorille. Rakennusmassan pituus oli 107 metriä. Rakennuksen julkisivumateriaalina käytettiin punatiiltä ja Kirkkokadun puoleista julkisivua rytmittivät pystysuuntaiset katutasosta räystääslinjaan olevat pilasterit, joiden väliin oli sijoitettu ikkuna-aukot. Vaikka rakennus edustaa omaa aikakauttansa ja tyyllisesti funkkista, muodostaa se kuitenkin yhtenäisen kokonaisuuden Palmqvistin arkkitehtuurin kanssa. Virtaviivainen rakennus muodostaa muiden punatiilirakennusten kanssa alueen ympärille ikään kuin muurin. Kautosen suunnittelutyössä on 1950-luvulle leimallista esimerkiksi tehdassalin eteläinen

julkisivun korkea, kehystetty ruutuikkuna, joka avautuu kohti Laukontoria ja Pyhäjärveä. Ikkuna on olennainen osa TAKO:n eteläistä julkisivua. Ikkunan tarkoituksena on jäsentää muuten monotonista päätyä ja toisaalta tuoda luonnonvaloa tehdassaliin, jonka toiseen kerrokseen sijoitettiin 1950-luvulla kartonkikone. Rakennus on oma kokonaisuutensa huolimatta siitä, että rakennuksen itäpuolella sijaitseva tehdassali ja varasto/toimistorakennus ovat olleet yhteydessä toisiinsa jo alusta saakka niin, että niiden liitoskohta on ollut havaittavissa sisätilaa jakavista pilareista.

Nykytila

Inventointihetkellä rakennus oli alkuperäisessä käytössään ja kartonkikone sijoitettuna edelleen toiseen kerrokseen. Ensimmäisessä kerroksessa tapahtui kartonkirullien päällystäminen ja pakkaus jatkokuljetusta varten. Punatiilipintainen, virtaviivainen tehdasrakennus on säilyttänyt hyvin rakennus- ja

muutosajankohdan tyylin. Niin rakennuksen eteläinen kuin läntinen julkisivu on pysynyt rakennusajankohdalleen uskollisen ja eheänä. Kautonen on rakennuksen suunnittelussa ottanut huomioon aiempien tehdasrakennusten arkkitehtuurin, mikä näkyy muun muassa läntisen julkisivun pilastereissa. Sen sijaan eteläinen julkisivu on moderni, mitä korostaa tehdassalin korkea ikkuna. Tehdassalin sisätilat on maalattua tiili- ja betonipintaa. Yksityiskohdissa siellä täällä on havaittavissa rakennusajankohta, kuten ovien vetimissä.

Kaupunkikuva: Rakennus sijaitsee keskeisellä paikalla Laukontorin ja Ratinan suvannon edustalla ja hallitsee torin maisemaa idässä. Erityisen oleellinen osa rakennusta on sen kookas ikkuna kohti etelää. **Arkkitehtuuri:** Rakennuksen edustaa aikansa laadukasta tehdasarkkitehtuuria, tyyllisesti rakennus edustaa funktionalismia, mutta myötäilee alueen klassistista rakennushistoriaa läntisen julkisivun pilariaiheilla. **Historiallinen:** Rakennus on osa Tampereen teollisuushistoriaa. **Säilyneisyys:** Rakennus on säilyttänyt hyvin alkuperäisen rakennustyyliä.

Kirkkokadun myötäisesti kulkeva 107 metriä pitkä tehdassali, jonka päädyssä on kookas ikkuna.

Tehdassali kuvattuna etelästä. Kookas ikkuna on leimallinen ilme Takon eteläistä julkisivua.

Kirkkokadun myötäisesti kohti Laukontoria ja Ratinan suvantoa etenevä rakennus hallitsee katunäkymää.

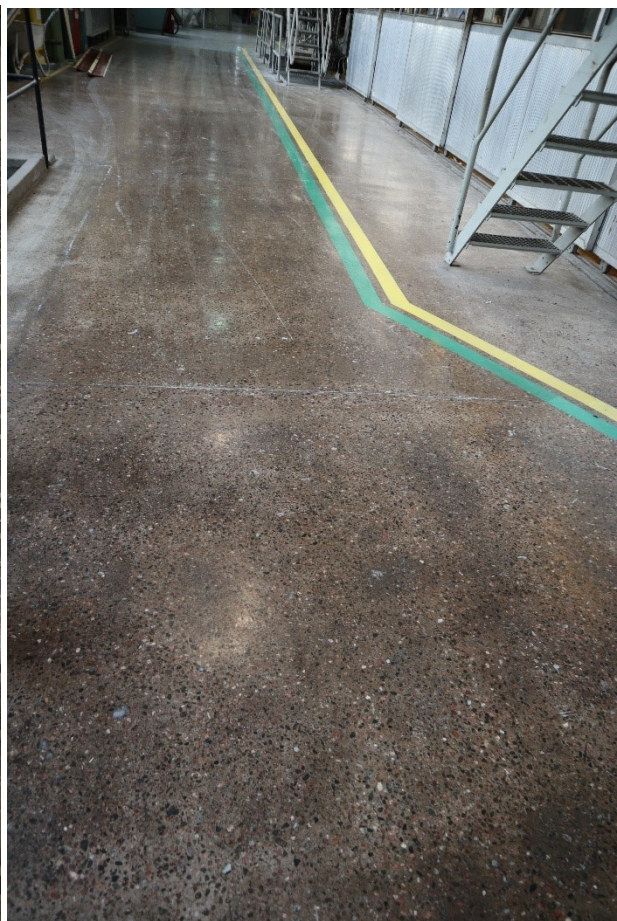

Ylhäällä vasemmalla: 107 metriä pitkän tehdassalin päätyikkuna osoittaa kohti sosiaalirakennusta. Ikkunaa kehystää tiilinen profilointi. Ylhäällä oikealla: Ikkunariviä Kirkkokadun varrelta. Alimmat on uusittu puualumiinikehyksin. Alhaalla vasemmalla: Sokkeli on mustaksi maalattua betonia. Monotonista sokkeliä rikkoo tasaisin väliajoin toistuva uritus.

Kirkkokadun tehdassalin betoniräystä, johon on kiinnitetty metalliset lipputangot.

Kuva vasemmalla: lattian päällyste on kulunut ja esiin on tullut metallilevyä. Kuva oikealla: Lattiapinta on betonimosaiikkia.

Kuva ylhäällä: Kookas ikkuna tuo luonnonvaloa tehdassaliin.

Kuva alhaalla: Iäkkäät kierreportaat vievät alempiin kerroksiin.

Karttonkone 3 eli KK3 tehdassalissa Kirkkokadun varrella kuvattuna pohjoisesta kohti etelää. Tuotanto tapahtuu kuitenkin etelä-pohjoissuunnassa.

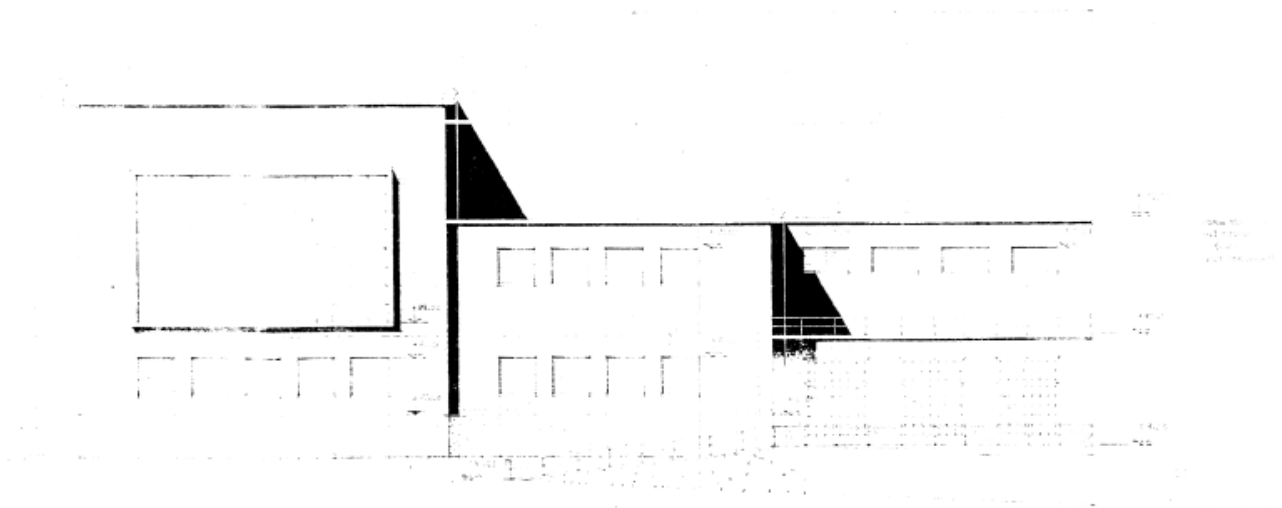

Tehdassali kuvattuna Laukontorilta 21.11.1961. Kuvassa näkyy rakennustelineitä tehdassalin takana. Punaisia tynnyrisäiliöitä ei vielä ole, vaan maisema on punatiilivoittoinen. Myöskään piha-aluetta ei ole korotettu eikä aidattu nykyisen kaltaiseksi. Kuva. E.M.Staf1961/ Vapriikin kuva-arkisto.

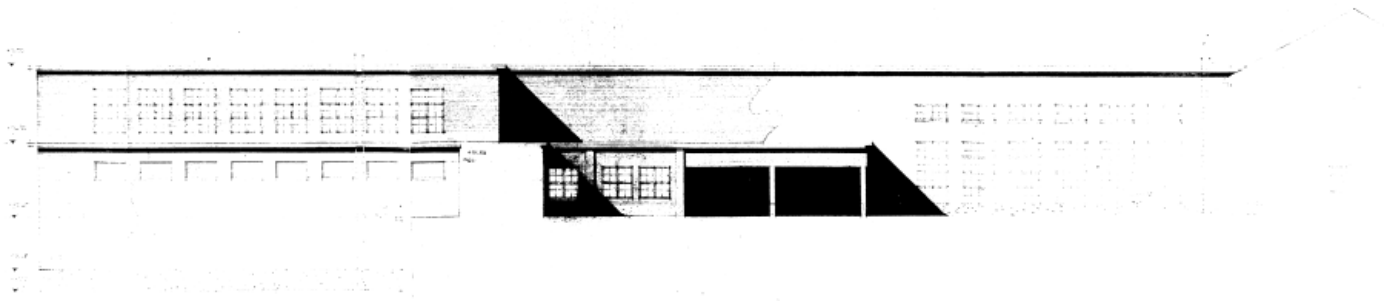

Asemapiirros vuodelta 1952. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Vuoden 1952 julkisivupiirros kohti etelää. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Julkisivu pihan puolelle. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Tehdassali 1952/1974

Rakennusvuosi: 1952, 1963, 1964, 1974

Rakennuttaja: TAKO

Suunnittelija: Heimo Kautonen

Materiaalit

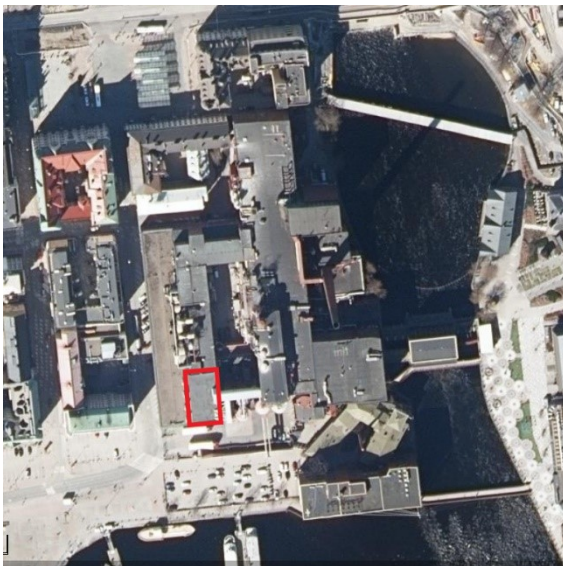
Runko: Betoni

Verhous: Punatiili

Kate: Huopa

Kattomuoto: Tasakatto

Ikkunat: Puset ruutuikkunat

Tasakattoinen, kaksikerroksinen suorakaiteen muotoinen tehdasrakennus valmistui samana vuonna 1952 viereisen pitkän Kirkkokadun tehdasrakennuksen kanssa.

Julkisivumateriaalina oli punatiili ja eteläpuoleiseen julkisivuun Kautonen piirsi neljä ikkunaa molempiin kahteen kerrokseen. Rakennuksen molemmat kerrokset liittyivät avoimesti viereisen tehdassalin sisätiloihin, rakennusten rajakohdassa oli vain pilarilinja.

Tehdasrakennuksen kantavana rakenteena toimivat betonipilarit ja betonipalkit. Rakennukseen sijoitettiin tehtaan massaosasto.

Vuonna 1963 rakennusta korotettiin yhdellä kerroksella, jolloin sen rakennusmassasta tuli yhtä korkea kuin viereisestä kartonkikonesalista. Korostus tehtiin

tasakattoisena. Kantavan rakenteen muodostivat betonipilarit. Korotukseen sijoitettiin sähkökeskus ja muuttajakone. Vuonna 1964 korotusosa muutettiin toimistotiloiksi. Vuonna 1974 rakennusta korotettiin osittain yhdellä kerroksella, mutta ikkunoita korotukseen ei sijoitettu. Rakennukseen suunniteltiin tilat o- vesikyypille.

Nykytila

Rakennus on säilyttänyt hyvin muutosajankohtansa rakennustyylin, joskin julkisivuun on kohdistunut muutoksia kuten ikkuna-aukotusten poistaminen julkisivusta. Korotusosassa on toimistotiloja.

Kaupunkikuva: Rakennus sijaitsee keskeisellä paikalla Laukontorin ja Ratinan suvannon edustalla ja on oleellinen osa TAKO:n tehdasalueen rakennusmassaa. **Historiallinen:** Rakennus on osa Tampereen teollisuushistoriaa. **Säilyneisyys:** Rakennus on säilyttänyt hyvin alkuperäisen ja muutosajankohtansa rakennustyylin.

Rakennus kuvattuna Laukontorilta kesäkuussa 2021. Tasakattoinen korotusosa näkyy selkeästi.

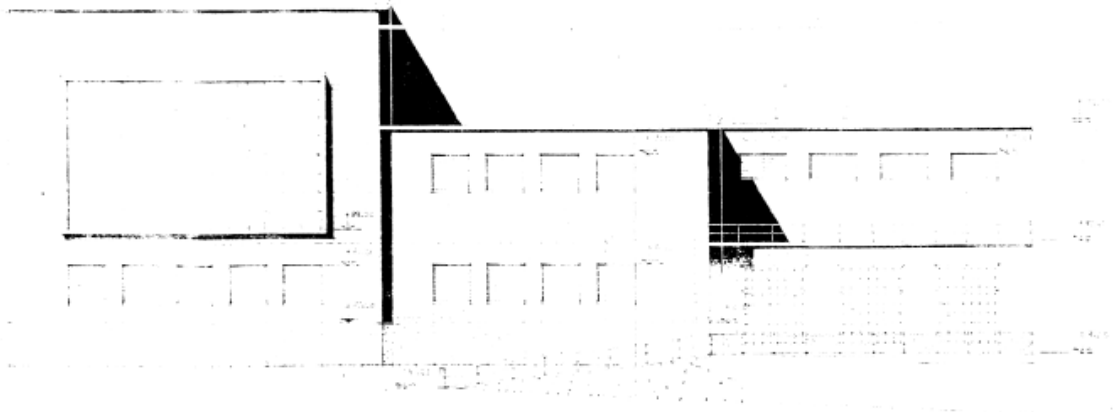

Rakennus kuvattuna etelästä. Tehdassali sulautuu ulkonäöllisesti osaksi Kirkkokadun pitkää tehdassalia ja sisätiloissa rakennuksia erottaa pilarit.

Rakennus kuvattuna sisäpihalta päin. Rakennukseen kuuluva massa on kuva oikean puolimmaisen reunan eteläpäädyssä.

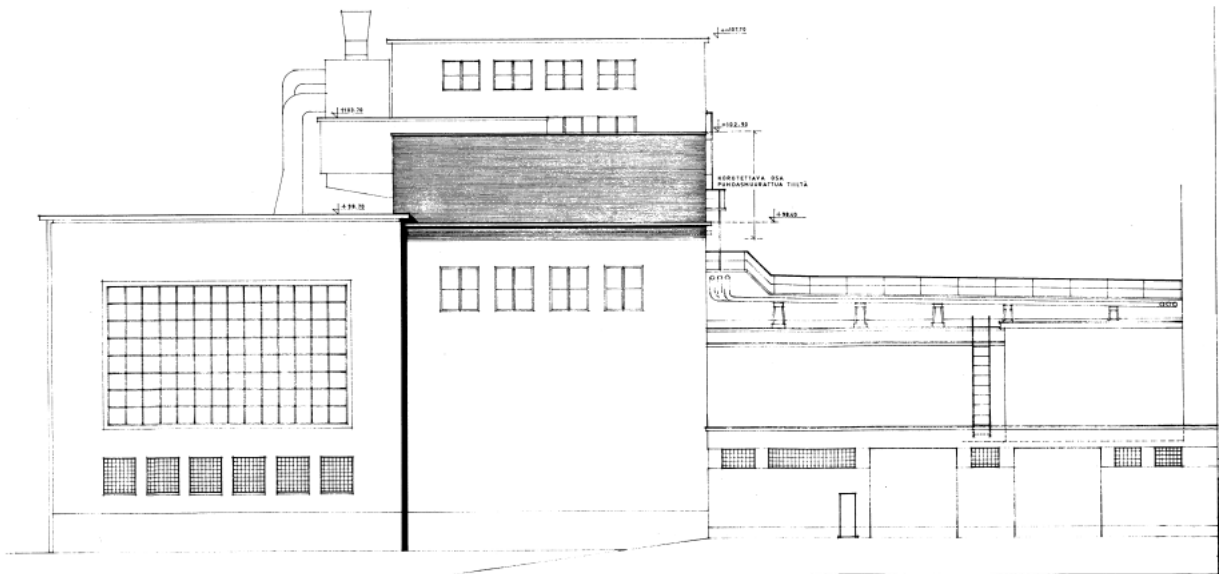
Julkisivupiirros vuodelta 1953. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

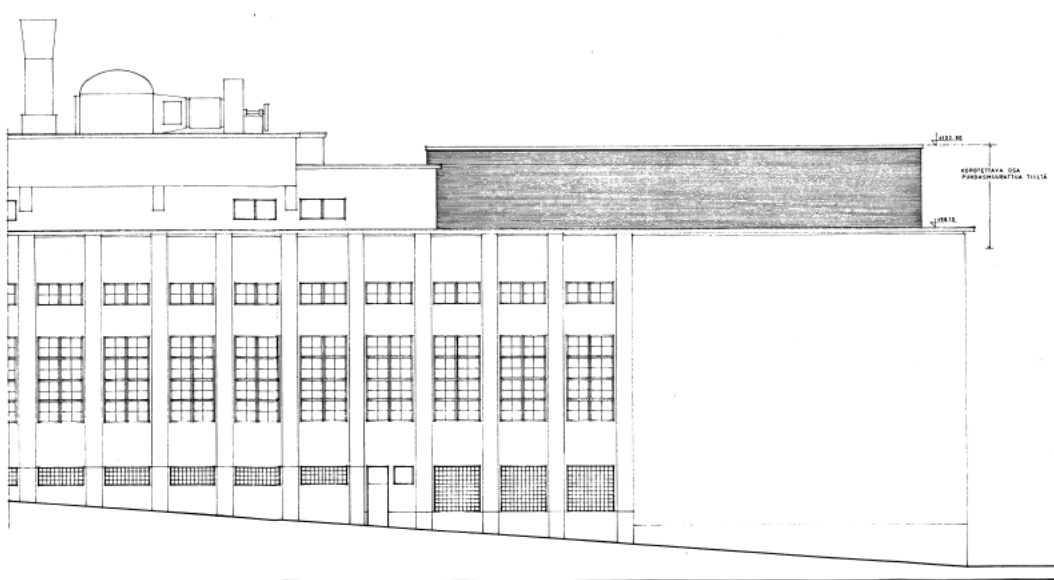

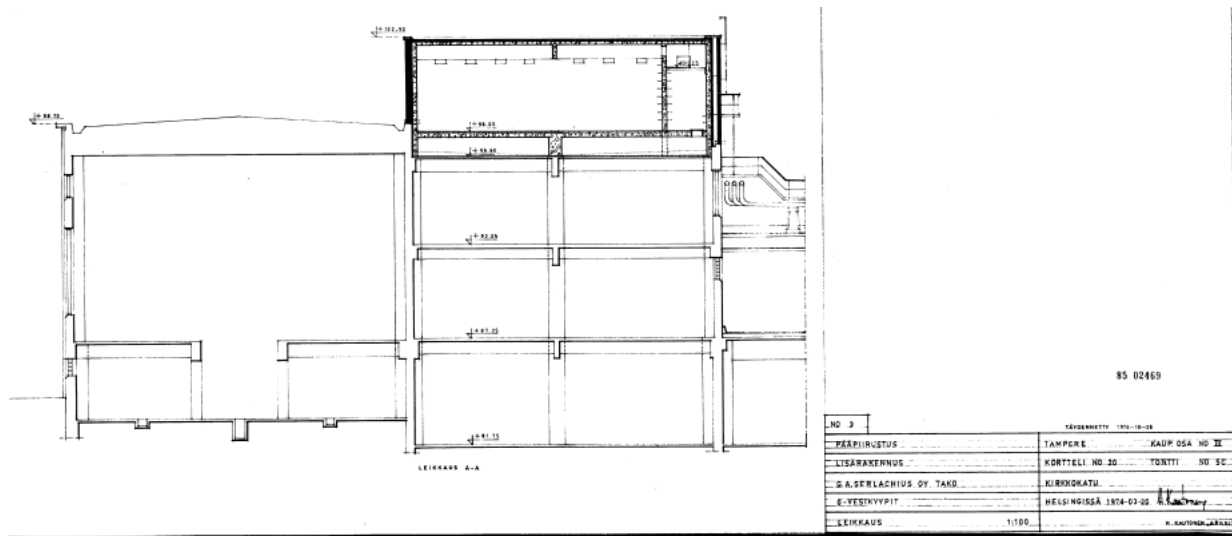

Julkisivupiirustus korostukselle etelästä päin vuonna 1974. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

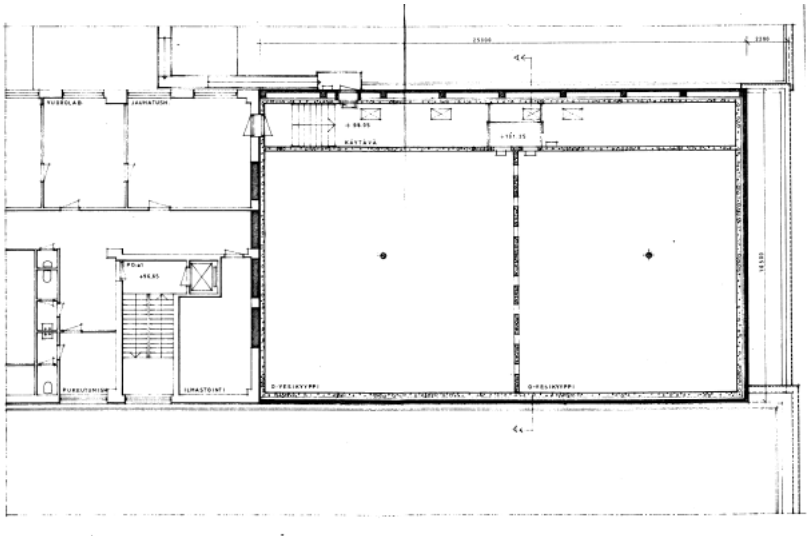

Korotus kuvattuna lännestä julkisivupiirroksessa vuodelta 1974. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

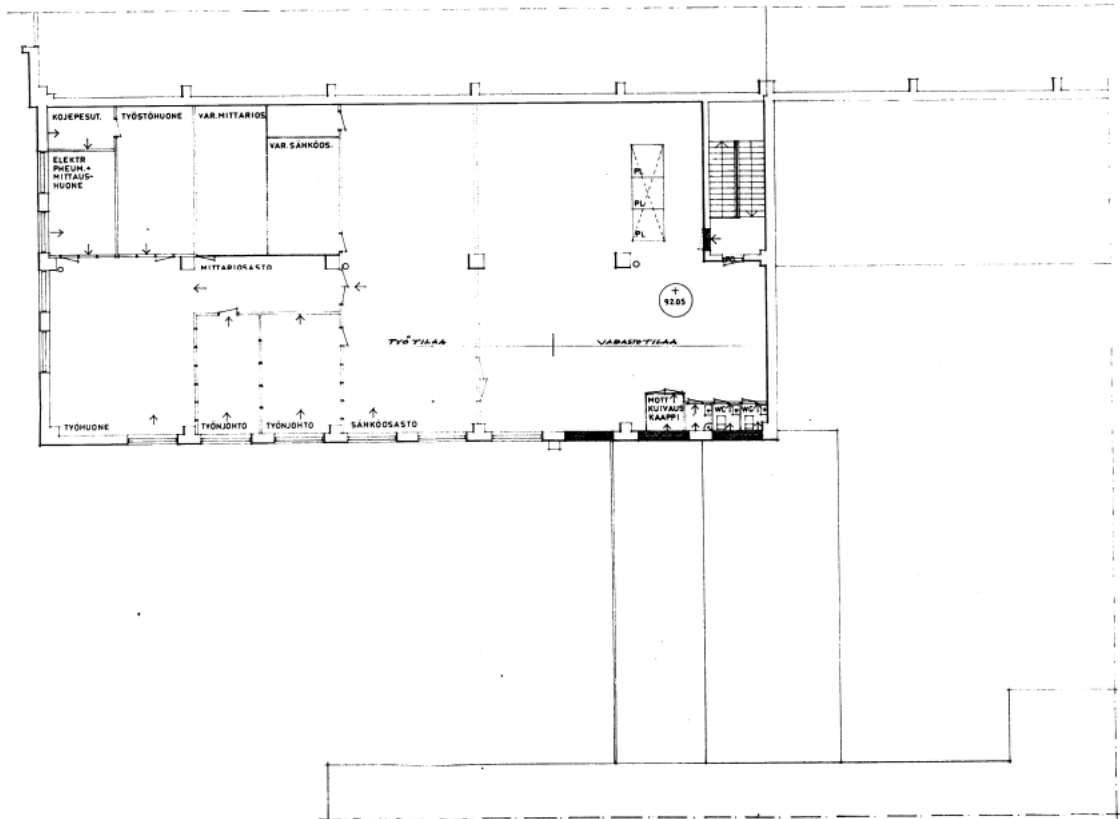

Leikkauspiirros vuodelta 1974. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

NO 3	TÄYDENNETTY 1974-10-28	
PÄÄPIIRUSTUS	TAMPERE	KAUP OSA NO III
LISÄRAKENNUS	KORTTELI NO 20	TONTTI NO 5C
D. A. FERLACHUS OY TAKO	KIRKKOKATU	
E. YESTIKYYPIT	HELSINKISSÄ 1974-03-05	
LEIKKAUS	1/100	H. SAUTONEN, ARKITEETTI

Pohjapiirros vuodelta 1964. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Muutosuunnitelma vuodelta 1964. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Varasto-/toimistorakennus

Rakennusvuosi: 1960, 1964, 1965, 1966

Rakennuttaja: TAKO

Suunnittelija: Heimo Kautonen

Materiaalit

Runko: Betoni

Verhous: Punatiili

Kate: Huopa

Kattomuoto: Tasakatto

Ikkunat: Lasitiili-ikkunat, ylemmissä kerroksissa ruutuikkunat

Sisäpihan puolelle valmistui vuonna 1960 yksikerroksinen varistorakennus, joka sijoitettiin Kirkkokadun pitkän tehdassalin itäpuolelle ja vuonna 1952 valmistuneen pienemmän tehdasarakennuksen pohjoispuolelle. Kantavan rakenteen muodostivat betonipilarit ja betonipalkit. Julkisivumateriaalina käytettiin punatiiltä. Julkisivussa valoa sisätiloihin toi kapea lasitiili-ikkuna.

Vuonna 1964 varistorakennusta korotettiin kahdella kerroksella. Toiseen kerrokseen sijoitettiin varastohallit, kolmanteen kerrokseen Kautonen piirsi toimistohuoneita. Seuraavana vuonna 1965 rakennusta korotettiin yhdellä kerroksella. Korotuksen pinta-ala oli pohja-alaltaan noin kolmasosa koko rakennuksen pohja-alasta.

Rakennusta korotettiin vielä yhdellä kerroksella kaksi vuotta myöhemmin 1966, näihinkin tiloihin sijoitettiin toimistotiloja.

Nykytila

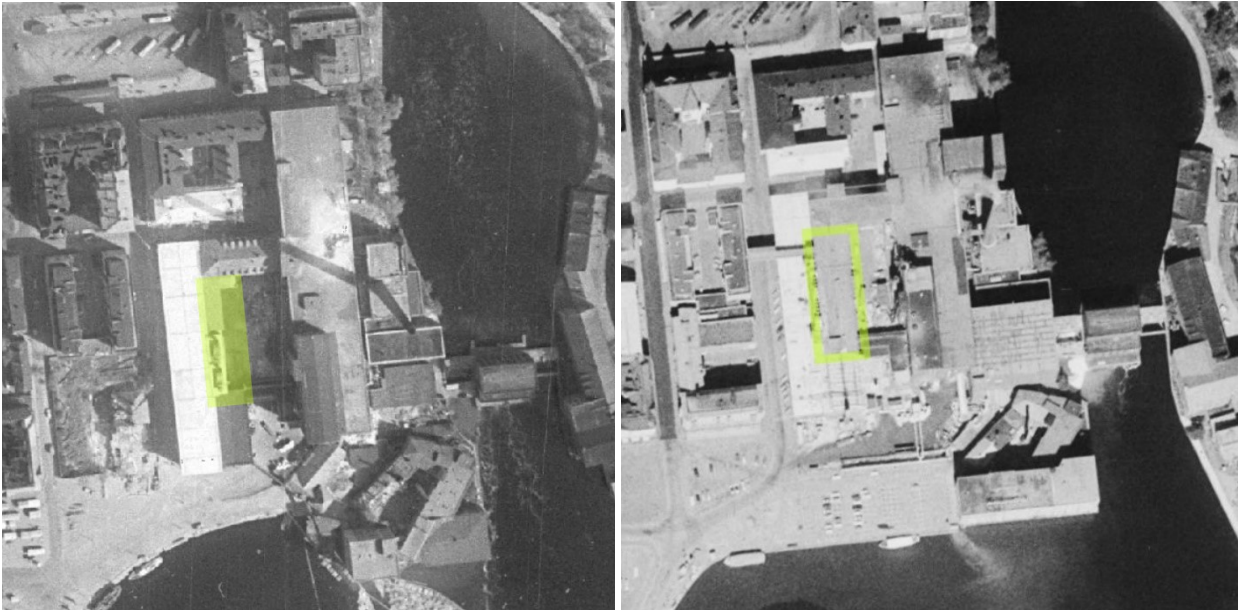
Rakennus sijaitsee tehdasalueen sisäpihalla, jonne ei ole näkyvyyttä julkiselta katutilalta. Tehdasalueen ulkopuolelle rakennus näkyy korkeintaan korotuksen osalta. Sisäpihan puoleinen julkisivu on säilynyt piirustusten kaltaisena. Rakennuksen ylemmissä kerroksissa on toimisto- ja laboratoriotilat.

Kaupunkikuva: Rakennus sijaitsee TAKO:n tehdasalueen sisäpihalla, rakennus toimii Kirkkokadun puoleisen tehdassalin itäisenä julkisivuna. **Historiallinen:** Rakennus on osa Tampereen teollisuushistoriaa.

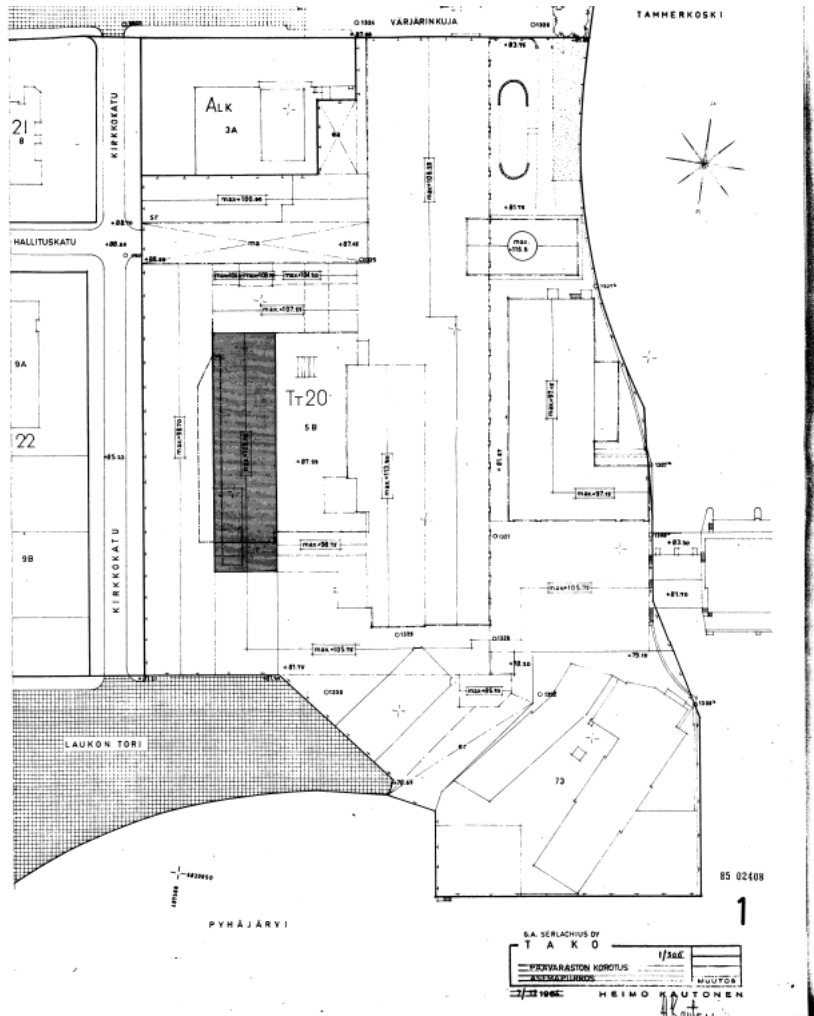

Vasemmallä ortoilmakuva vuodelta 1956, jolloin varastorakennuksen tilalla oli puinen, vuonna 1952 valmistunut varasto. Varasto purettiin vuonna 1960. Oikealla ortoilmakuva vuodelta 1974. Tässä rakennus on noussut jo täyteen korkeuteen.

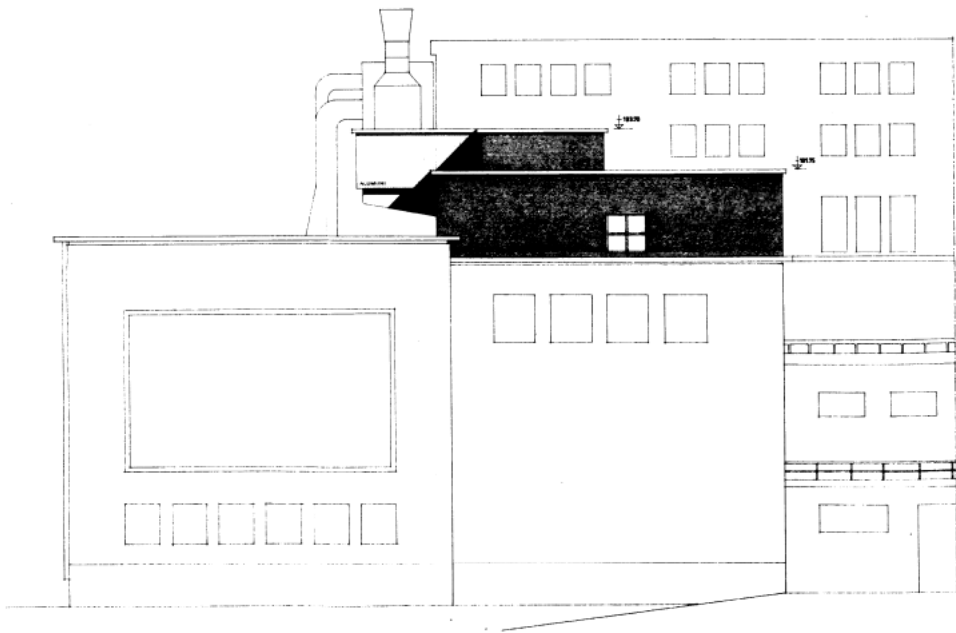
ASEMKAAVAMÄÄRÄYKSET:

- Yleistä tontilla**
- Rakennus**
- Rakennuksen ulkoseinän ja seinien leikkauksen rakennuskorkeus
- Rakennuksen seinien ulkosaunan korkeus
- Rakennuksen rakennuskorkeus
- Tontin ja rakennuksen välillä on oltava vähintään 10 metrin levyinen viikkotie, jolla on oltava vähintään 10 metrin levyinen ajoväylä.
- Täällä on oltava vähintään 10 metrin levyinen viikkotie, jolla on oltava vähintään 10 metrin levyinen ajoväylä.
- Rakennuksen seinien ulkosaunan korkeus on oltava vähintään 10 metriä.
- Rakennuksen seinien ulkosaunan korkeus on oltava vähintään 10 metriä.
- Täällä on oltava vähintään 10 metrin levyinen viikkotie, jolla on oltava vähintään 10 metrin levyinen ajoväylä.
- Täällä on oltava vähintään 10 metrin levyinen viikkotie, jolla on oltava vähintään 10 metrin levyinen ajoväylä.

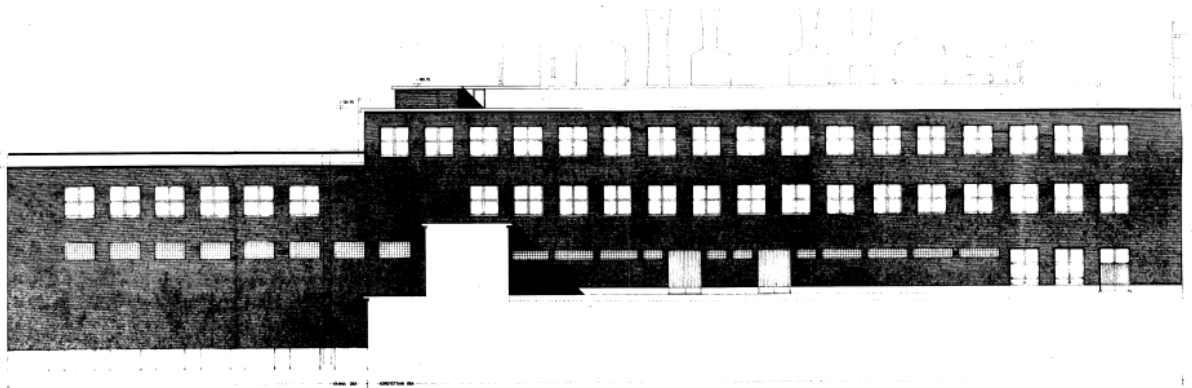

Asemapiirros vuodelta 1965. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

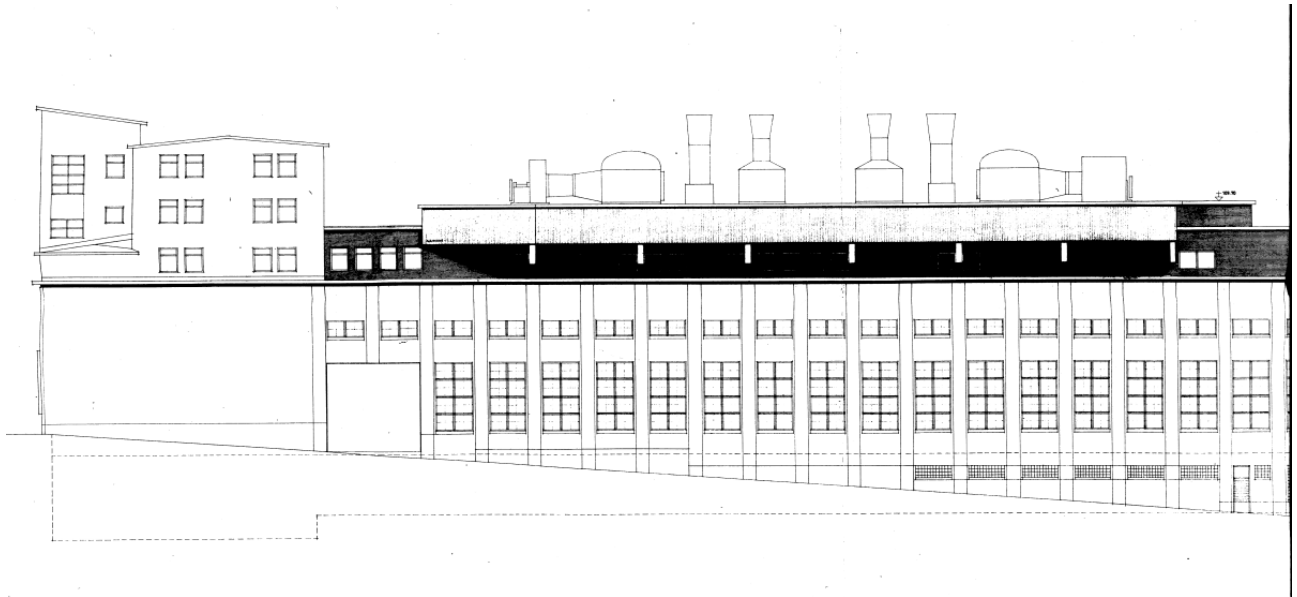

Julkisivupiirros vuodelta 1965. Kuvaan suunniteltu korotusosa. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Julkisivupiirros pihan puolelta. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Julkisivupiirros vuodelta 1965 koskien rakennuksen Kirkkokadun eli läntistä julkisivua. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Pannuhuone, turbiinisali ja savupiippu (1937)

Rakennusvuosi: 1937, 1953

Rakennuttaja: Tampereen kartonki- ja kattohuopatehdas

Suunnittelija: W.G.Palmqvist, laajennus 1953

Materiaalit

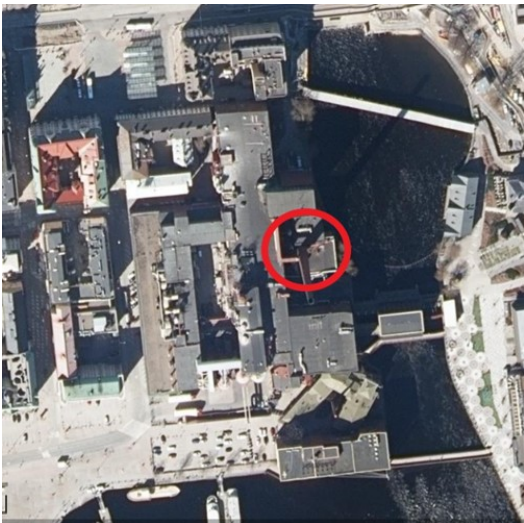
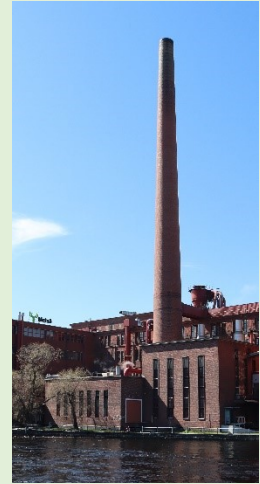
Runko: betoni

Verhous: Punatiili

Kate: Huopa

Kattomuoto: Tasakatto, lyhyet räystäät

Ikkunat: Puiset ruutuikkunat, korkeat pystyikkunat

Tehtaan höyryvoima-aseman vuonna 1937 suunnitteli arkkitehti W.G.Palmqvist ja se sijoitettiin lisämaalle, jota oli saatu täyttämällä kosken suvantoa. Palmqvist suunnitteli rakennuksen kolmen geometrisen kappaleen muodostamaksi kokonaisuudeksi, jonka osina olivat 16 metriä korkea kuutiomainen massa, siihen liittyvä 9 metriä korkea suorakaiteen muotoinen massa ja tämän päällä pyöreä savupiippu, jonka korkeus oli 90 metriä. Aseman kantavina rakenteina käytettiin betonipilareita ja betonipalkkeja. Tasakattoisen rakennuksen julkisivumateriaalina käytettiin punatiiltä. Kosken puoleista julkisivua jäsensivät korkeat ikkuna-aukot. Kuutiomaiseen massaan oli sijoitettuna pannuhuone, kaksikerroksisessa osassa oli turbiinihuone ja tilat vedenpuhdistukseen.

Rakennusta laajennettiin vuonna 1953. Suunnitelmat teki arkkitehti Bertel Strömmer. Tällöin höyryvoima-aseman matalaa osaa laajennettiin kuusi metriä koskelle päin. Laajennus oli nyt yhtä korkea, kuin vanha osa ja tasakattoinen. Muuten rakennus säilytti alkuperäisen rakennusajankohdan tyyliä, mutta julkisivu koskelle päin muuttui hiukan. Kun vanhan julkisivun aukotus oli muodostunut viidestä korkeasta ikkuna-aukosta, nyt niitä tuli seitsemän, mutta aukot olivat korkeampia ja kapeampia. Laajennuksen jälkeen kerroskorkeus oli kolme kerrosta.

Nykytila

Rakennukseen ei ole tehty ulkoisia muutoksia laajennuksen ja korotuksen jälkeen, vaan se on säilynyt muutosajankohdalleen uskollisena. Rakennuksissa on korkeat puuikkunat ja tasakatoilla huopakate. Kivijalka on luonnon lohkokiveä. Rakennus on säilyttänyt alkuperäisen käyttötarkoituksen ja toimii edelleen höyryvoimalaitoksena. Höyryvoimalan käyttöenergiana on maakaasu. Sisätilat ovat korkeat ja avarat, joihin luonnonvaloa tuovat idän suuntaiset korkeat ikkunat. Sisätilat ovat tuotannolle tyypilliseen tapaan muokkautuneet tarpeen mukaan, mutta laitokseen on jätetty vanhat kattilat paikoilleen. Kattiloiden kanssa samassa tilassa on keraaminen, punavalkoinen laattalattia, joka on todennäköisesti alkuperäinen.

Kaupunkikuva: Rakennus sijaitsee keskeisellä paikalla Tammerkosken kansallismaisemassa. Sen 90 metriä korkea piippu on oleellinen ja todistusvoimainen osa kosken länsirannan maisemaa ja teollisuushistoriaa. **Arkitehtuuri:** Rakennuskokonaisuuden kolme osaa, voimalaitos, turbiinisali ja piippu, edustavat aikansa laadukasta tehdasarkkitehtuuria, tyyllisesti rakennukset edustavat funktionalismia. **Historiallinen:** Rakennus on osa Tampereen teollisuushistoriaa. **Säilyneisyys:** Rakennukset ovat säilyttäneet hyvin alkuperäisen rakennustyylinsä, eteläinen turbiinisali on säilynyt sisätiloistaan lähes autenttisenä ja ovat yksi tehdasalueen tärkeimmistä säilytettävistä sisäkohteista.

Turbiinisali kuvattuna kosken itärannalta.

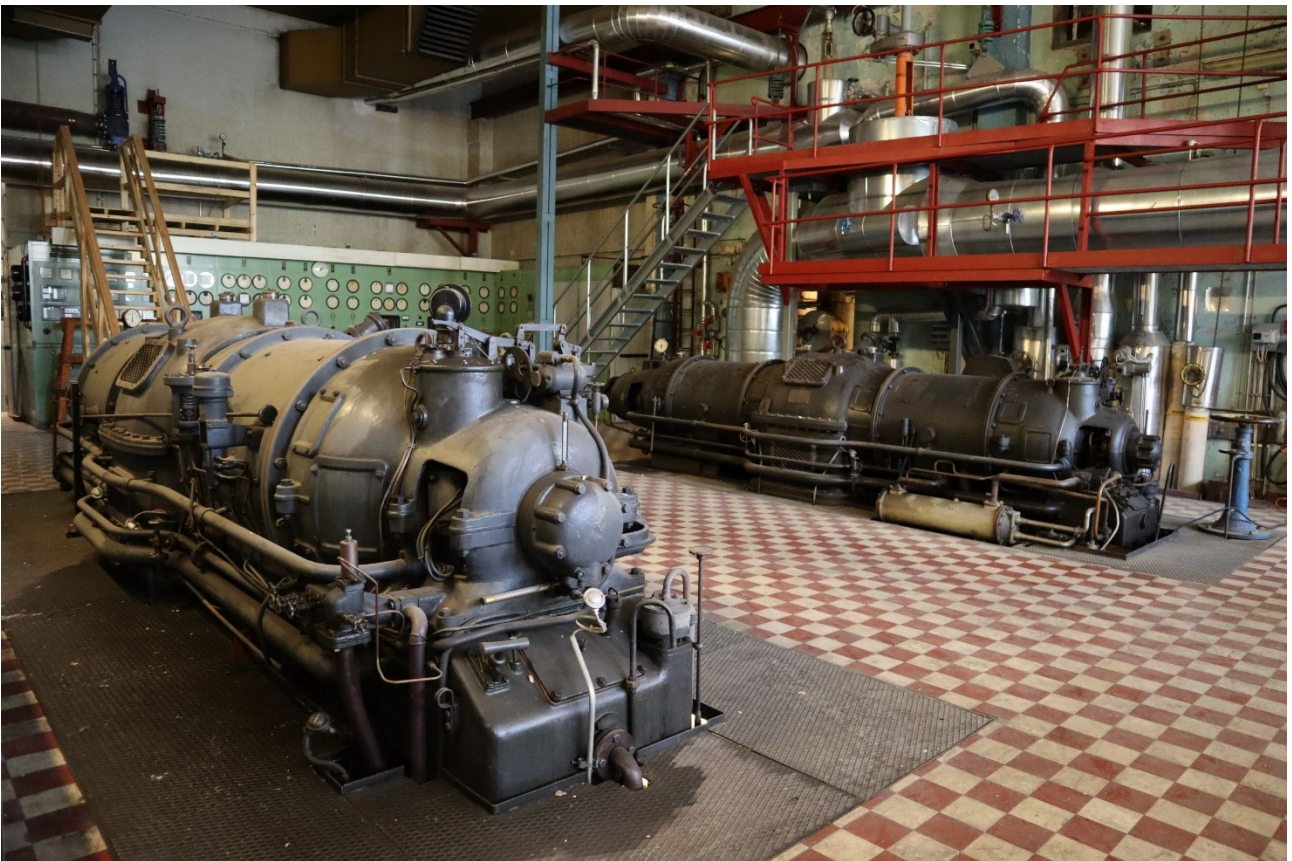

*Kuva yläpuolella: Takon tehdasrakennuksien polveilevaa ja mittasuhteiltaan erikokoista rakennusmassaa.
Kuva alapuolella: Rakennuksen julkisivut ovat tiiltä. Tässä rakennuksessa, joka sijaitsee kattilahuoneen eteläpuolella, kivijalka on betonia. Ovi on puuovi, mahdollisesti 1950-1960-luvulta.*

Takon tehdasmaisemaa 1930-luvulla, turbiinisalit ennen 1950-luvun laajennusta. Kuva: Pekka Kanninen/Vapriikin kuva-arkisto.

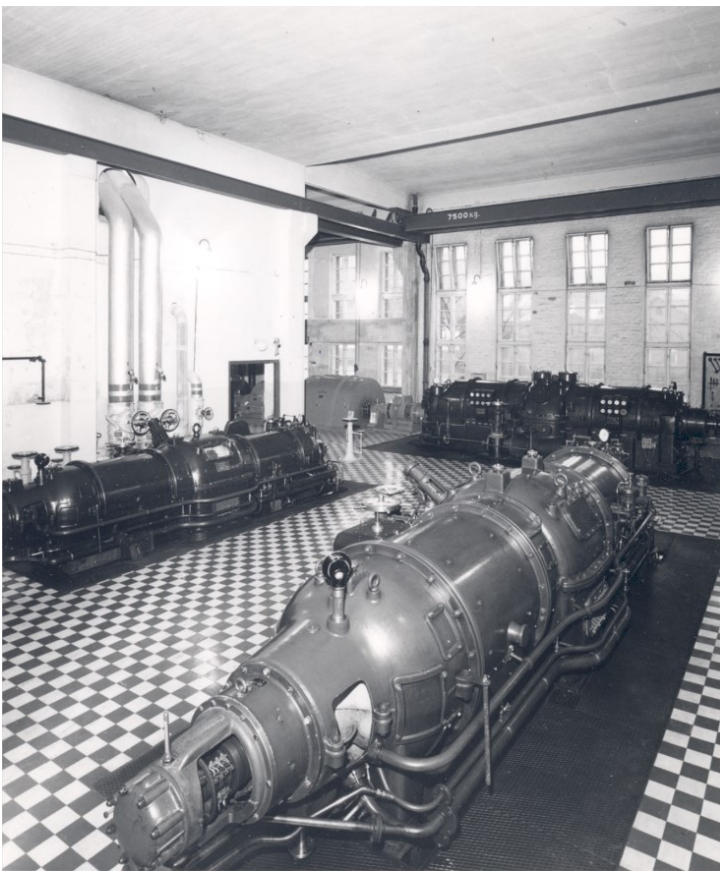
Turbiinisalin sisätiloissa on jäljellä alkuperäiset kattilat (eivät enää käytössä). Kattiloiden ohjaustaulut on säilytetty. Lattia on ajalle tyypillinen kaksivärinen keraaminen laattalattia.

Tilaan tuo luonnonvaloa kosken itärantaa kohden asemoidut korkeat ikkunat.

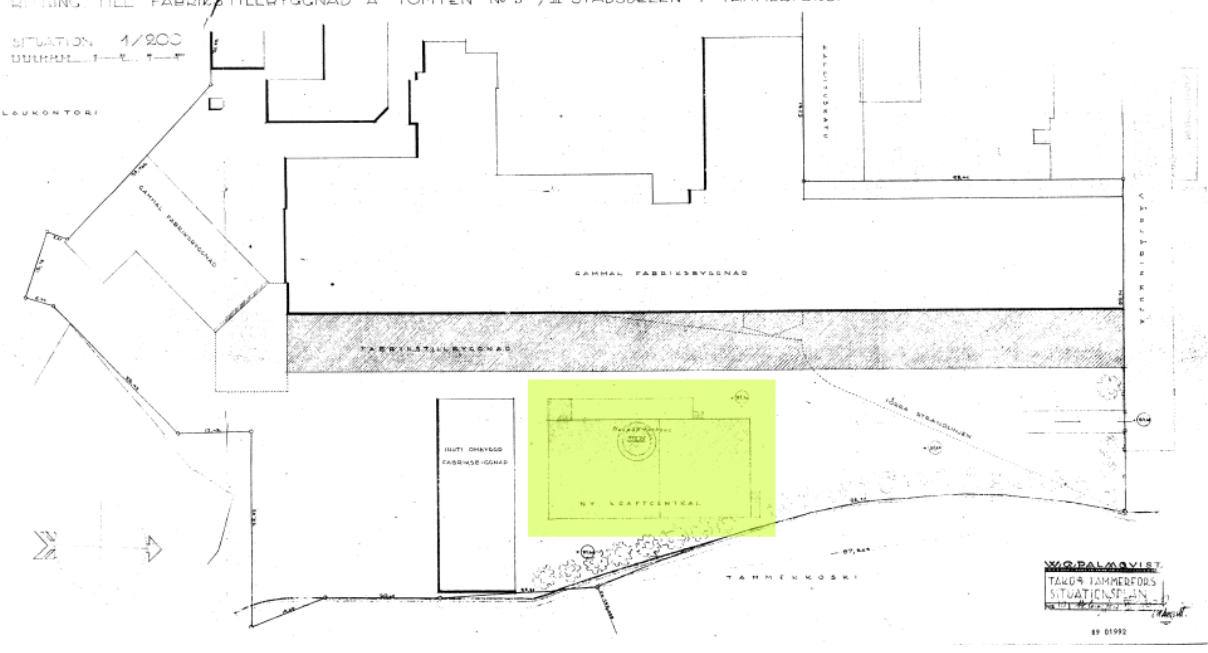

Tehdassalit kuvattuna 1960-luvulla. Tila on säilynyt hyvin lukuun ottamatta kaiderakenteita. Kuva: Staf/ Serlachius

RIITING TILL FABRIKSTILLRYGGNAD Å TOMTEN No 5, II STADSDELEN I TAMMERFORS.

SITUATION 1/200
MÅTTAK

LAUKONTORI

Asemapirros vuodelta 1937.

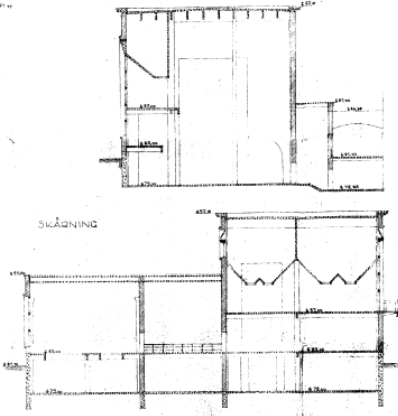

RITNING TILL KRAFT-CENTRALEN Å TOMTEN
 №5 I III STADSDELEN
 I TAMMERFORS.

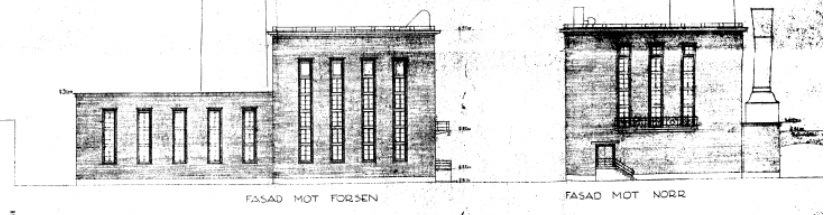
1/100

W.G. PALMQUIST

TAKO OY, TAMMERFORS
 KRAFTCENTRALEN,
 1917

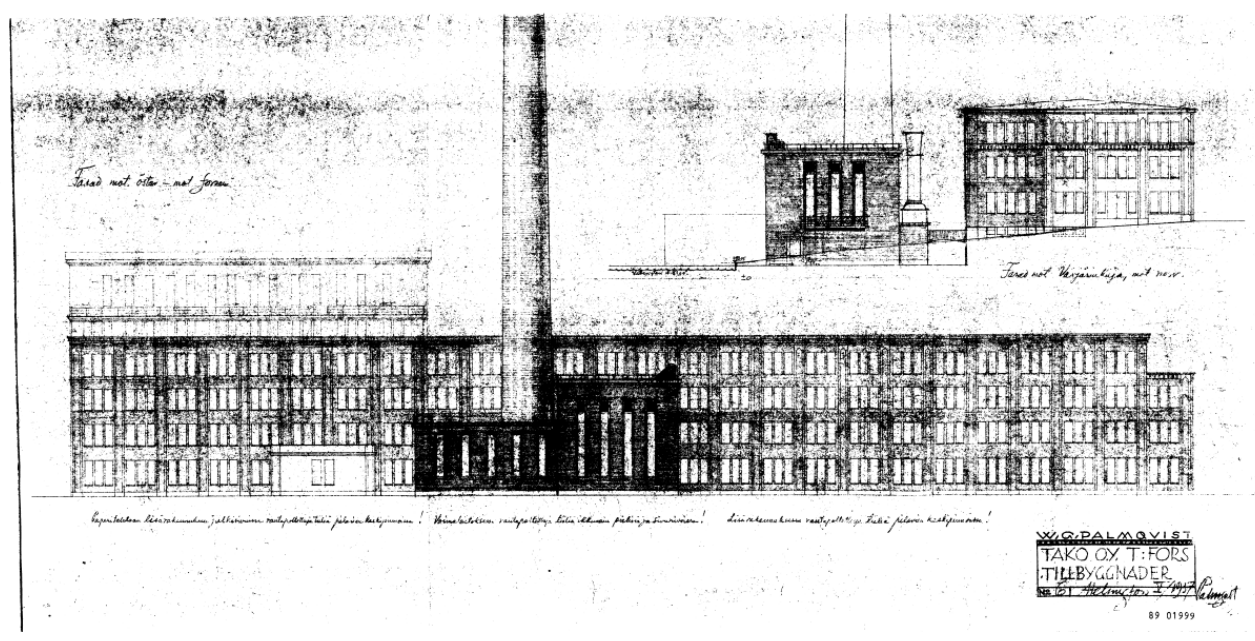
SKÄRNING

FASAD MOT FORSEN

FASAD MOT NORR

Julkisivupiirroksset, joista vasemman puoleinen on kohti itää ja koskea, oikeanpuoleinen kohti pohjoista.

Fasad mot östra - mot forsen

Fasad mot västnordliga, mot norr

Byggnadens konstruktion, julkisivuun rakennustyyliä jäsennetään! Hirsitöiden rakennustyyliä jäsennetään! Lämmittelevä rakennustyyliä jäsennetään!

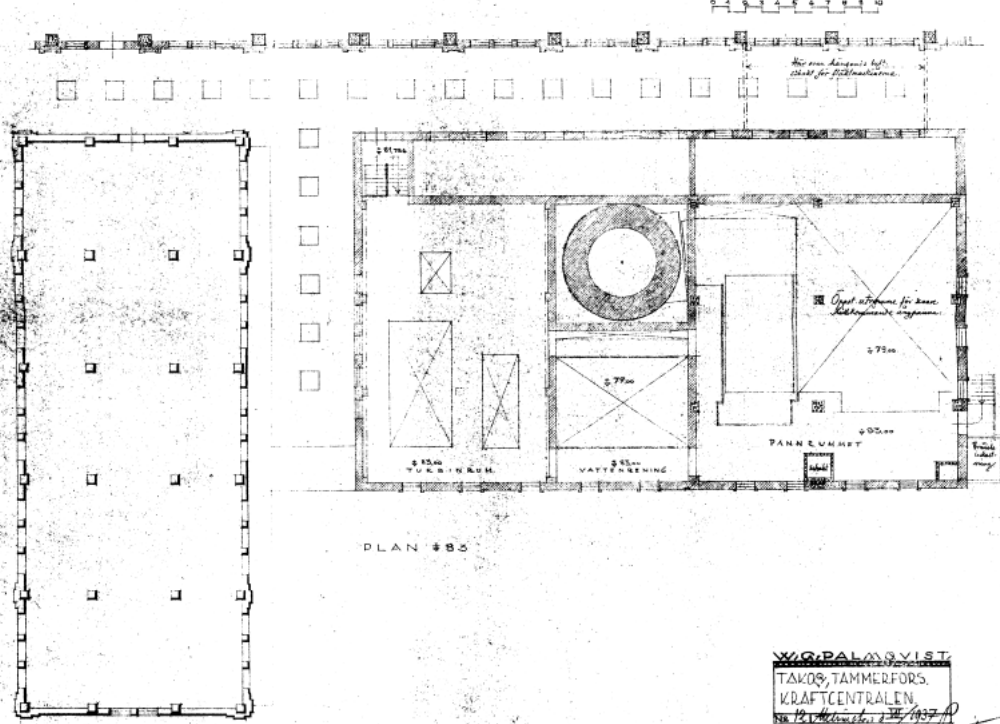
W.G. PALMQUIST
 TAKO OY, T. FORS
 TILLBYGGNADER
 1917

89 01999

Julkisivupiirros vuodelta 1937.

RITNING TILL KRAFTCENTRALEN Å TOMTEN № 5
I III STADSDELEN I TAMMERFORS.

1/100

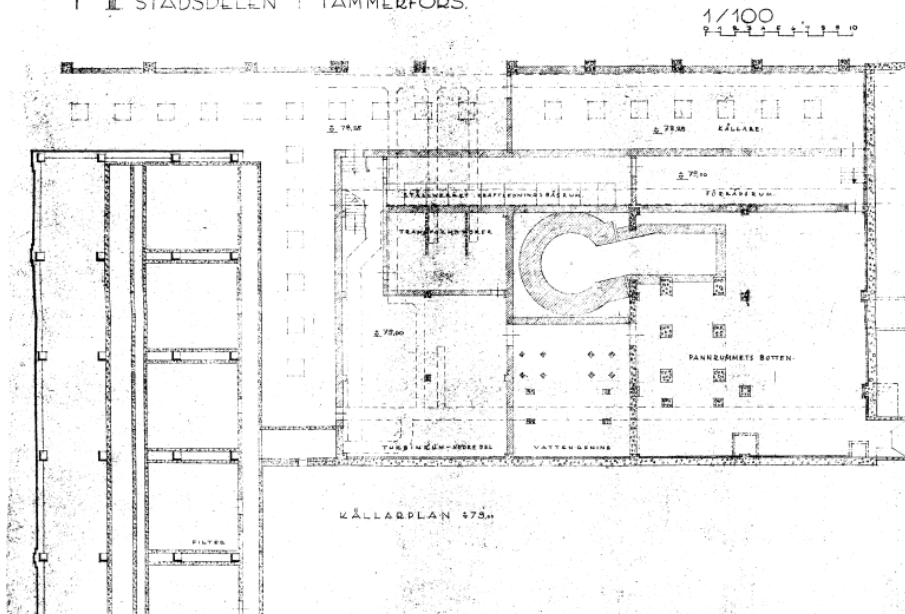
W. PALANQVIST
TAMMERFORS.
KRAFTCENTRALEN.
19.12.1937

89 01997

Pohjapiirros vuodelta 1937.

RITNING TILL KRAFTCENTRALEN Å TOMTEN № 5
I III STADSDELEN I TAMMERFORS.

1/100

Pohjapiirros kellarikerroksesta vuodelta 1937.

TAKO

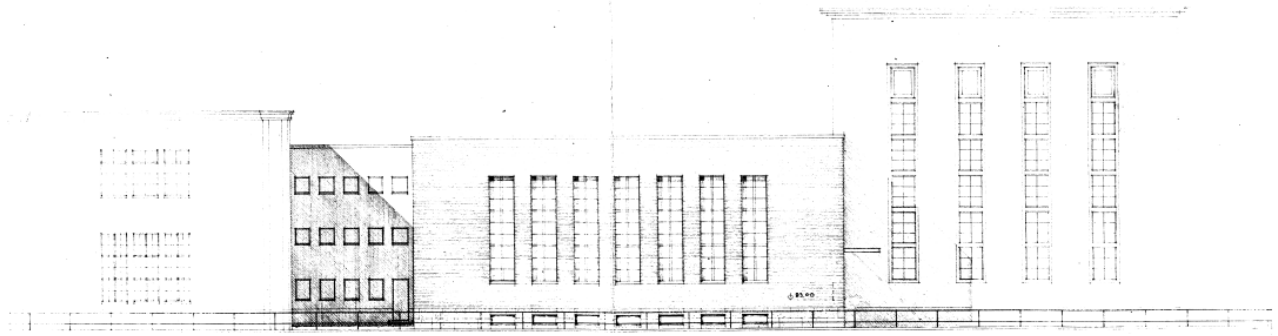
HÖYRYVOIMA-ALUEEN LAAJENNUS
Aiemapiirros
1:500

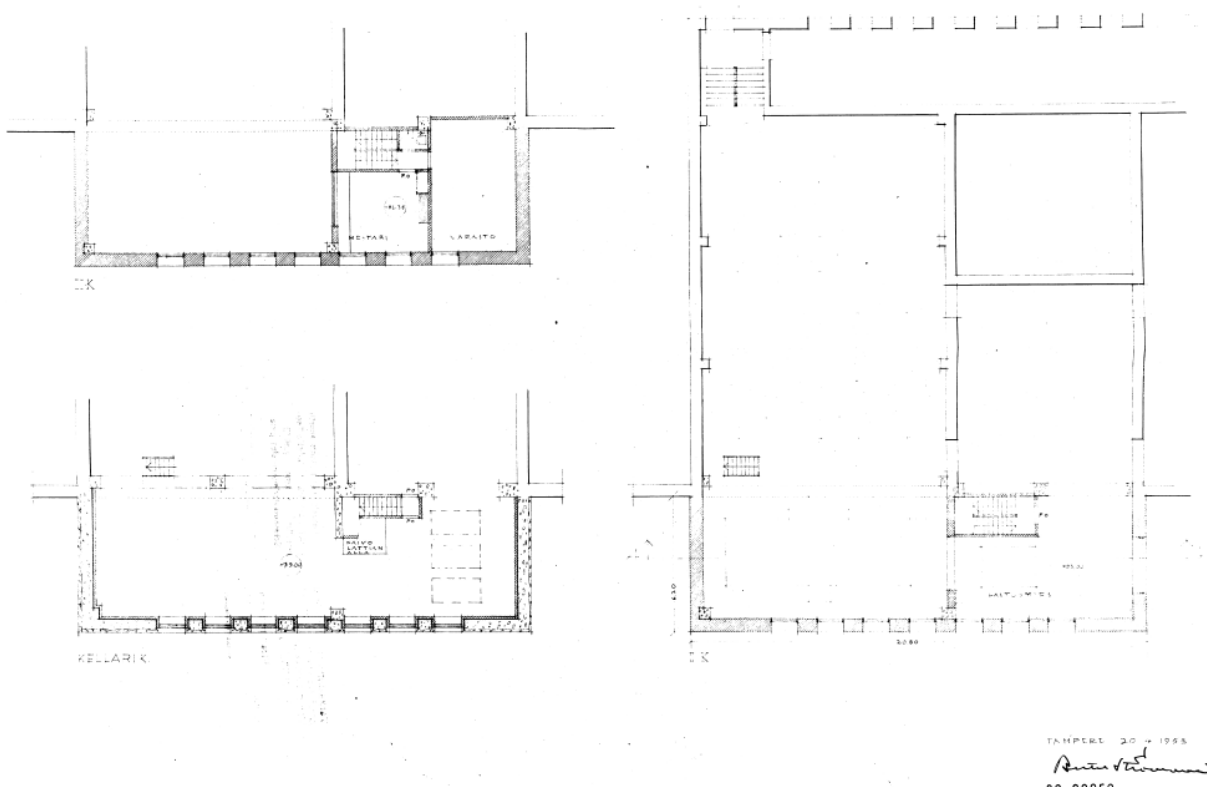
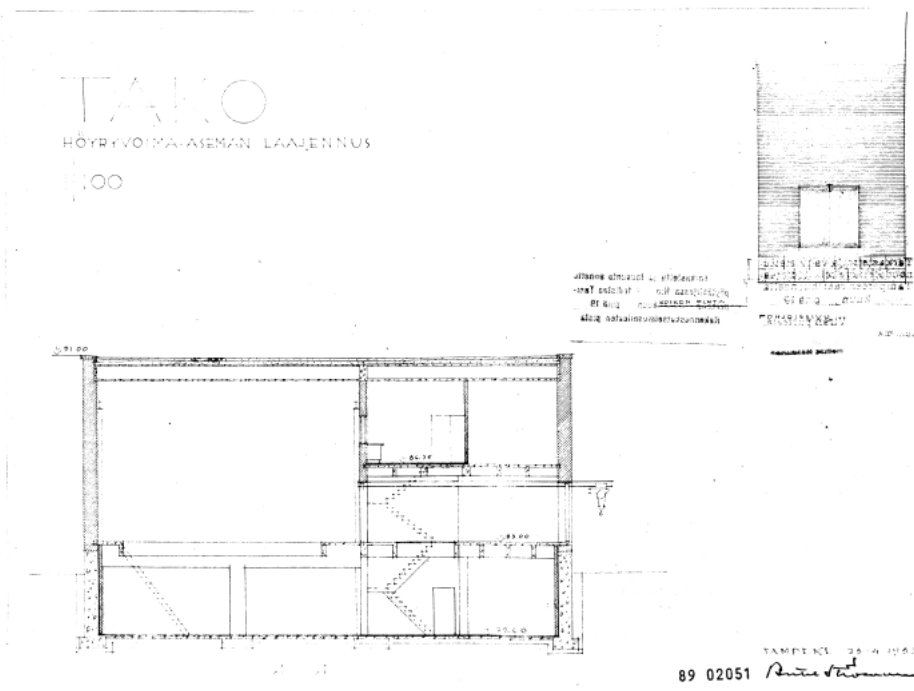
TAMPERE 27.4.1953
Antti (Kinnunen)
89 02049

Muutospiirustus vuodelta 1953. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

ENNEN

NÄKYMÄ

Leikkaus- ja pohjapiirrokset vuodelta 1953 koskien rakennuksen laajennosta. Pohjapiirrokset koskevat vasemmalla ylhäällä 2.kerrosta, jossa oli mestarin huone ja varasto, vasemmalla alhaalla kellarikerrosta. Oikealla alhaalla on 1. kerroksen pohja.

Pulpperitalo 1961, 1964

Rakennusvuosi: 1961, 1964

Rakennuttaja: TAKO

Suunnittelija: Heimo Kautonen

Materiaalit

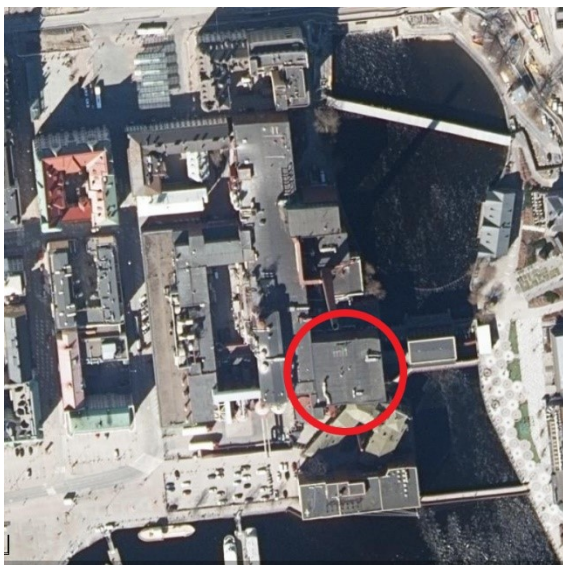
Runko: Betoni

Verhous: Punatiili

Kate: Huopa

Kattomuoto: Tasakatto

Ikkunat: Nauhaikkunat, puu-alumiini-ikkunat kosken puolella, puuikkunat tehtaon ”sisäpihalla”

Kuutiomainen ja nauhaikkunoilla varustettu pulpperitalo sijoitettiin tehdasalueen itäreunalle, Tammerkosken rantaan lähelle 1930-luvulla valmistunutta voimalaitosta. Pulpperitalon suunnitteli arkkitehti Heimo Kautonen ja rakennuksen tarkoituksena oli toimia massan hajoitus- ja annosteluosastona. Rakennus suunniteltiin vuonna 1961 kaksikerroksiseksi ja tasakattoiseksi. Kantavan rakenteen muodostivat betonipilarit ja betonipalkit. Rakennuksen ala-, ylä- ja välipohja olivat niin ikään betonia. Julkisivumateriaalina oli pohjakerroksessa profiloitu betoni ja ensimmäisessä kerroksessa punatiili. Vuonna 1964 pulpperitaloa korotettiin neljällä kerroksella, mutta kattomuoto pidettiin tasakattoisena. Pulpperitalon kantavana rakenteena toimivat edelleen betonipilarit ja betonipalkit. Julkisivumateriaalina säilyi punatiili, mutta

julkisivuun lisättiin myös profiloitua kuparia. Julkisivu on jäsennetty vaakasuoriin ikkuna- ja punatiilivyöhykkeisiin, joita rytmittävät vihreät poimukuparilevyt. Toiseen ja kolmanteen kerrokseen sijoitettiin massanvalmistusosasto, neljänteen kerrokseen jalostus- ja viidenteen offsetosaston paino.

Nykytila

Kautonen suunnitteli rakennuksen erityisesti tehtaon tarpeisiin ja vaikka rakennuksen suunnittelussa menttiin toiminnallisuus edellä, on rakennus tästä huolimatta tunnistettavissa oman aikakautensa edustajaksi. Julkisivumateriaalin ja linjakkuutensa ansiosta rakennus sulautuu osaksi tehtaon rakennusmassaa, mutta on kuitenkin erotettavissa oman aikakautensa edustajaksi. Rakennus edustaa 1960-luvulle tyypillistä järjestelmällistä ja pelkistettyä suunnittelua, jonka neljään ilmansuuntaan avautuvat nauhamaiset ikkunat avaavat tehdassalien näkymää koski-, järvi- ja kaupunkitilaan. Rakennus on säilyttänyt hyvin rakennusaikakautensa tyylin eikä rakennuksen julkisivuihin juuri ole tehty muutoksia. Ensimmäisen kerroksen ikkunat olivat selvityshetkellä alkuperäiset, puiset kolmiruutuiset ikkunat. Ylemmissä kerroksissa

ikkunat on uusittu mahdollisesti 2000-luvulla kaksiruutuisiin puualumiini-ikkunoihin, kehysten sävy on pysynyt ruosteenpunaisena. Ikkunavälejä rytmittää ylempien kerrosten osalta vihreä kuparilevy. Lyhyt räystäs on piilotettu. Selvityshetkellä rakennus oli alkuperäisessä tarkoituksessaan eli pulpperitalona.

Kaupunkikuva: Rakennus sijaitsee keskeisellä paikalla Tammerkosken kansallismaisemassa.

Arkkitehtuuri: Rakennus edustaa oman aikansa modernistista arkkitehtuuria, jonka tunnuspiirteitä ovat nauhaikkunat. **Historiallinen:** Rakennus on osa Tampereen teollisuushistoriaa. **Säilyneisyys:** Rakennus on säilyttänyt hyvin alkuperäisen rakennustyylin.

Pulpperitalo kuvattuna kaakosta. Kuutioimainen pulpperitalo rajaa näkymää tehdasalueelle Ratinan suvannolta.

Pulperitalon ikkunat kulkevat julkisivun kanssa tasassa ja erityisesti ylemmissä kerroksissa korostuu ikkunoiden nauhamaisuus. Tässä kuvassa alkuperäiset, kolmiruutuiset puuikkunat. Pulperitalo kuvattuna alavoimalan edessä kulkevalta kävelysillalta. Julkisivut ovat tiiltä, ylempien kerrosten ikkunat kulkevat nauhana. Ikkunarivistöä rytmittää vihreä kupari levyt.

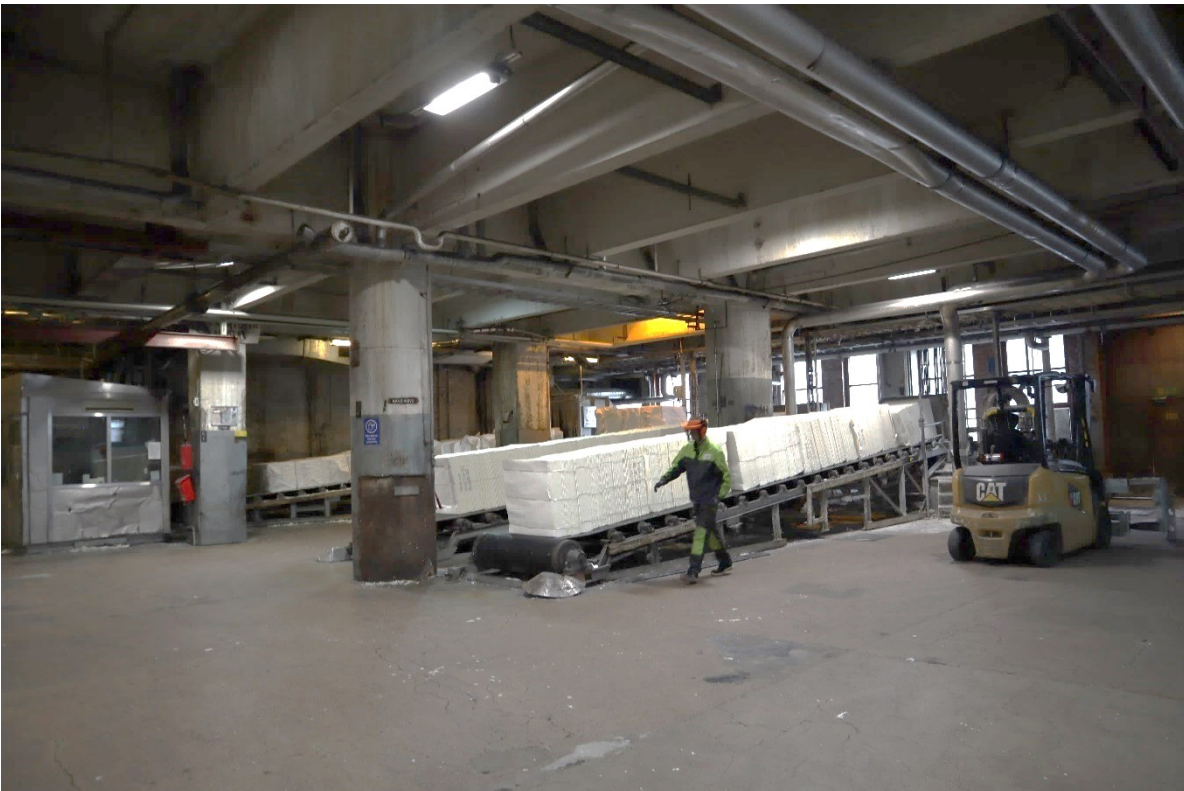
Kuva vasemmalla: Pulperitalolta kulkee betonisilta alavoimalalle. Alavoimalan edestä kulkevan kävelysillan länsipäässä kasvaa köynnöstä ja muutama koivun alku, jotka peittävät omalta osaltaan kesäaikaan näkymää tehdasalueelle.

Kuva oikealla: Alapihalta kulku pulperitaloon kulmassa näkyvän neliskulmaisen nosto-oven kautta. Tehdusrakennukset ovat laajentuneet tontilla mahdollisuuksien mukaan ja välillä on vaikea erottaa rakennusten osia toisistaan. Edessä näkyvä torni, jossa on rappukäytävä, kuuluu kuitenkin osaksi pulperitaloa, vaikka on yhteydessä myös kosken länsirannan tehdassaliin. Tornimainen rappukäytävä on suunniteltu pulperitalon korotuksen yhteydessä 1964.

Pulperitalon katutaso, jossa kulkevat trukit ja jonne pääsee ajamaan sisään autolla.

Pulperitalon ensimmäinen kerros.

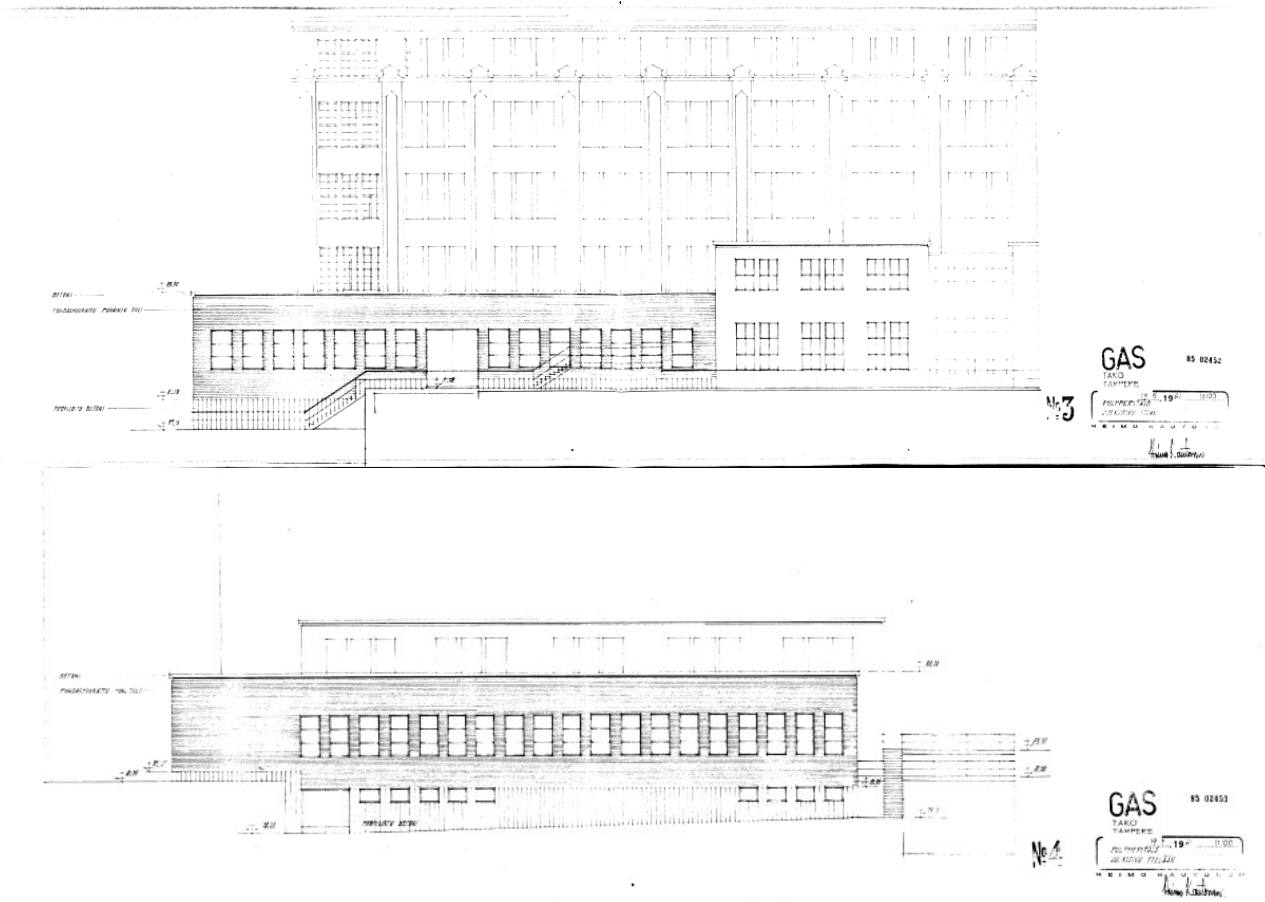
E.M.Staffin kuvaamana Tammerkoskea syysaikaan 1963-1964, jolloin pulpperitaloa korotettiin neljällä kerroksella. Rakennusmassa on ollut merkittävä vieressä suhteutettuna vieressä sijainneisiin vuonna 1923 valmistuneeseen tehdassaliin ja kuutiomaisiin voimalaitoksen rakennuksiin. Kuva: Staff/Vapriikin kuva-arkisto.

Maisema Veikko Kannisen kuvaamana 1950-luvulla, jolloin Liljeroosin tehdasrakennus oli vielä huomattavasti matalampi eikä Takon pulperitaloa oltu rakennettu. Ratinan suvannon täyttivät vielä tukkiniput, jotka saattoivat olla tulossa Takon hiomolle. Kuva: Veikko Kanninen 1950-1959/Vapriikin kuva-arkisto.

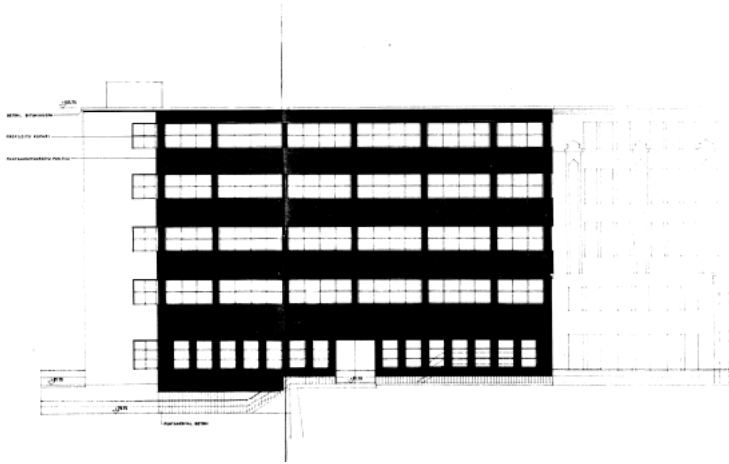
Asemapiirros vuodelta 1961. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

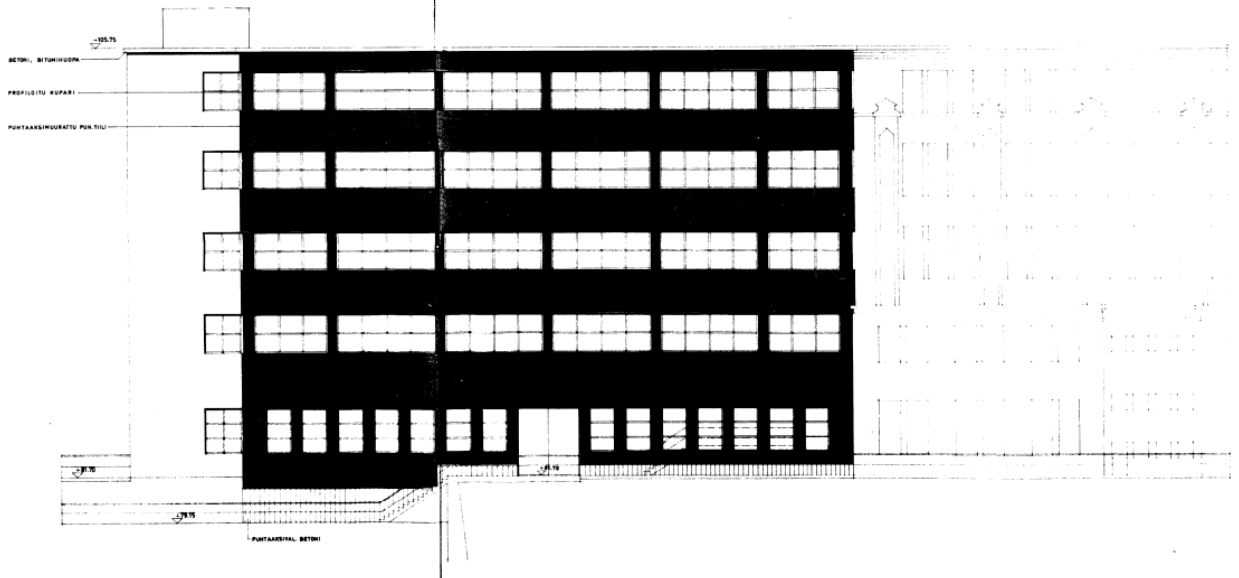
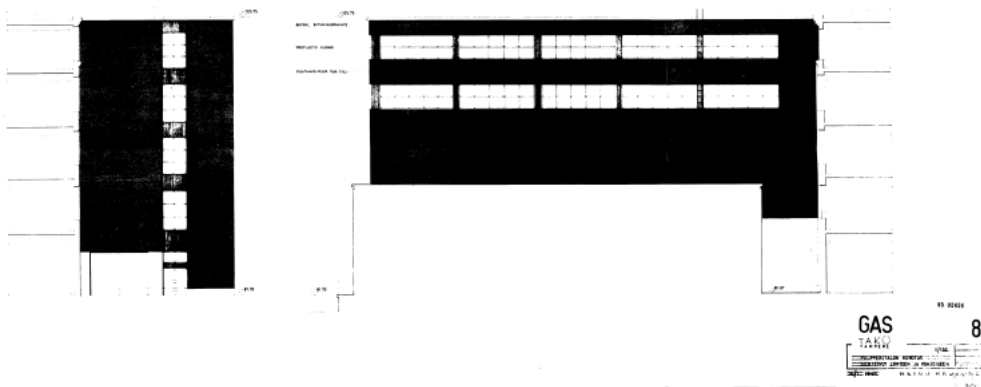
Julkisivupiirros vuodelta 1961. Rakennus oli vielä kaksikerroksinen.

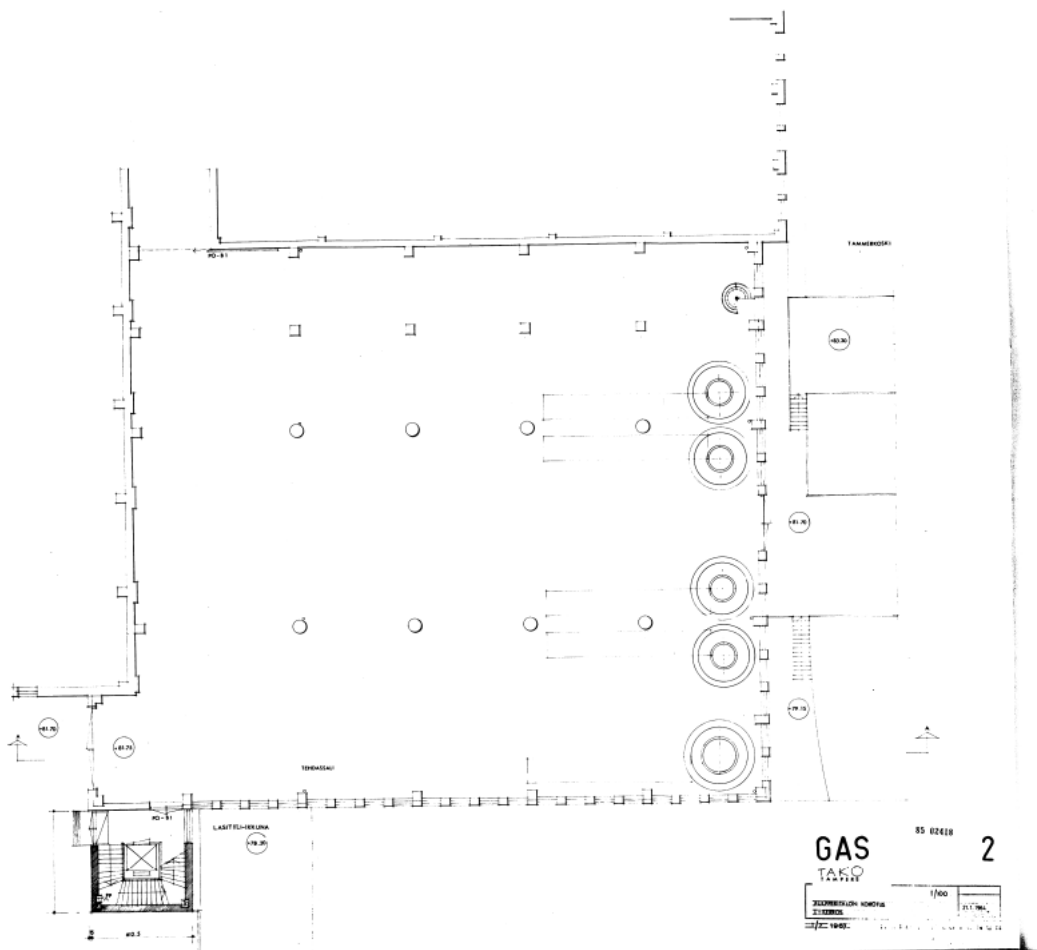

Julkisivupiirros kohti koskea vuodelta 1964.

Sosiaalirakennus 1954

Rakennusvuosi: 1954, 1995 (pääportin muutos)

Rakennuttaja: TAKO

Suunnittelija: Heimo Kautonen,
Rakennusinsinööri-toimisto Kontio & Anttila

Materiaalit:

Runko: Betoni (betonipilarit ja betonipalkit)

Verhous: Punatiili

Kate: Saumattu pelti

Kattomuoto: Aumakatto länsipäässä,
itäpäädyssä satula

Ikkunat: Kaksiruutuiset puuikkunat, joista
pienempi toimii tuuletusikkunana,
pukuhuoneissa lasitiili-ikkunat

Suorakaiteen muotoinen, aumakattoinen sosiaalirakennus sijaitsee tehdasalueen länsipuolella, jossa sen pääty on aseoitu kohti Hallituskatua. Rakennuksen itäpäädyssä on omalla harjakatolla varustettu porrastus, jossa sijaitsee porraskäytävä. Rakennus edustaa tyyllisesti 1950-luvun jälleenrakennuskauden moni-ilmeistä modernismia, mutta rakennuksen pitkän sivun nauhamaiset ikkunat kurottavat jo kohti 1960-lukua. Julkisivut ovat punatiiltä, runko on betonia. Alueen tasakattoisista rakennuksista sosiaalirakennus eroaa kattomuodon osalta: länsipäässä kattomuotona on auma, itäpäädyssä satulakatto. Katemateriaali on saumattua peltiä. Rakennus on arkkitehti Heimo Kautosen suunnittelema ja rakennus on ajalleen tyyppillinen, ilmeikäs tiilirakennus, jossa on käytetty laadukkaita materiaaleja. Detaljeja ei ole

unohdettu, vaan esimerkiksi porrashuoneet, väliovet, vetimet ja parveke kertovat harkitusta suunnittelusta. Rakennus suunniteltiin kolmikerroksiseksi ja tilat jakautuivat niin, että kellarikerrokseen oli sijoitettu varastotilat, pohja- ja ensimmäiseen kerrokseen miesten sosiaalitilat, toiseen kerrokseen naisten sosiaalitilat ja kolmanteen kerrokseen keittiö ja ruokala.

Nykytila

Rakennus on säilyttänyt rakennusajankohtansa tyylin hyvin lukuun ottamatta muutamia muutoksia kuten ulko-ovien on uusimista ja pääportin muutoksia, jotka eivät kuitenkaan heikennä rakennuksen oman aikakautensa todistusvoimaa. Ikkunat ovat alkuperäiset, ensimmäisessä kerroksessa on kirkkaat puuikkunat, toisesta kerroksesta ylöspäin lasitiili-ikkunat jatkuvat rakennuksen takapuolelle pohjoiseen

päin. Kirkkokadun puoleisella julkisivulla on alkuperäiset kaksiruutuiset puuikkunat, josta alempi ruutu toimii tuuletusikkunana. Rakennukseen on kolme sisäänkäyntiä, joista yksi on yläpihan puolelta, jossa rappukäytävään tuo valoa koko korkeudelta ikkunarivi. Toinen sijaitsee pääportin yhteydessä. Kolmas sijaitsee Kirkkokadun varrella, jossa sisäänkäynnin päällä on ajalle leimallisesti poimupeltinen katos. Katoksen päältä nousee ikkunarivi rappukäytävän mukaisesti, joka tuo luonnonvaloa tilaan. Kirkkokadun ulko-ovet saattavat olla alkuperäiset, mihin viittaa metallisten vetimien tyyli. Ovea kehystää betoninen oviaukko. Huolimatta siitä, että rakennus edustaa jälleenrakennuskauden tyyliä ja eroaa tehdaskokonaisuuden tyylistä ollen mittasuhteiltaan inhimillinen, rakennus edustaa kuitenkin samaa yksinkertaista, suoraviivaista linjaa, joka sopii tehdasrakennusten kokonaisuuteen.

Sisätiloissa on eheitä kokonaisuuksia, kuten rappukäytävät, joissa on linjakaat ja sirot porraskaiteet. Käsijohteet ovat lakattua tammea käsijohteet, portaat ovat betonimosaiikkia, jota on käytetty myös lattiamateriaalina sosiaalitaloissa. Erityisen hyvin on säilynyt neljännen kerroksen edustustilat, joissa on säilynyt muun muassa alkuperäiset välioivet. Neljännen kerroksen ranskalainen parveke on niin ikään autenttinen metallisine kaiteineen, joiden ylin osa on puuta. Parvekkeen lattia on lasittamatonta klinkkerilaattaa. Muita hienoja yksityiskohtia on ruokalan keittiöön johtava heiluriovi. Rakennuksesta ei löytynyt inventoinnin yhteydessä rakennuspiirustuksia.

Kaupunkikuva: Rakennus sijaitsee Kirkkokadun varrella, tehtaan pääportin yhteydessä ja muodostaa osan TAKO:n tehtaan alueen rakennuskokonaisuudesta edustaen alueen 1950-luvun arkkitehtuuria.

Arkkitehtuuri: Sosiaalirakennus edustaa tyyllisesti jälleenrakennuskauden selkeää rakennustyyliä, josta on erotettavissa ajalle tyyppillisiä piirteitä, kuten rappukäytävän kookkaat ikkunat, poimupeltiset katokset, itäisen päädyn porrastus ja pyörömetallikaiteinen ranskalainen parveke. **Historiallinen:** Rakennus on osa Tampereen teollisuushistoriaa ja tehtaan sosiaalhistoriaa. **Säilyneisyys:** Rakennus on säilyttänyt hyvin alkuperäisen ajalle ominaisen rakennustyyliänsä, sisätiloissa on säilynyt rakennusajankohdalle tyyppillisiä yksityiskohtia.

Kuva vasemmalla: sosiaalirakennus kuvattuna Kirkkokadulta kohti Keskustoria. Kuva oikealla: sosiaalirakennus kuvattuna "takaa" eli rakennuksen pohjoispuolelta. Rakennuksen sokkeli on uritettua, mustaksi maalattua betonia. Pohjoispuolen julkisivun sokkeli on maalaamatonta betonia.

Sosiaalirakennus tehdasalueen yläpihalta kuvattuna kohti Hallituskatua.

Kuva vasemalla: Yläpihan puoleinen sisäänkäynti, jossa näkyy sisäänkäynnin kuparinen poimupeltilippa. Kuva oikealla: Lähikuva Kirkkokadun puoleisen sisäänkäynnin vetimestä.

Kuva vasemmalla: Kirkkokadun puoleisen sisäänkäynnin poimukuparilippa, jossa neljä keskenään samanlaista pyöreää valaisinta.
Kuva oikealla: Kivijalka on mustaksi maalattua, uritettua betonia.

Kuva vasemmalla: Kirkkokadun puoleinen sisäänkäynti poimupelttilipalla ja rappukäytävään aukeavilla korkeilla ikkunoilla. Kuva oikealla: Kaksiruutuinen puikkuna, josta alaosaa toimii tuuletusikkunana.

Kuva yläpuolella: Sosiaalirakennuksen 1.kerros, jossa on alkuperäinen betonimosaiikkilattia, lasitiili-ikkunat, seinät ovat rappaamatonta tiiltä. Kuva alapuolella: Sosiaalirakennuksen kolmannen kerroksen edustustilat, joihin tulvii luonnonvaloa kahdesta suunnasta. Rakennus edustaa aikakautensa ihanteita luonnonvalon suhteen.

Sosiaalirakennuksen Kirkkokadun puoleisen rappukäytävän sisäovet ovat autenttiset 1950-luvun puuovet.

*Kuva vasemmalla: Rakennuksen sisätiloissa on jäljellä vanhoja tammisia väliovia.
Kuva oikealla: Ruokalan heiluriovi edustaa 1950-luvun tyyliä ruokalassa.*

Ruokalan sisätilat ovat vaaleat ja avarat. Sisätilan kattomuoto heijastaa katon muotoa rakennuksen länsipäässä. Katto roiskerapattu.

Ruokalan linjasto on uusittu 1990-luvun remontissa.

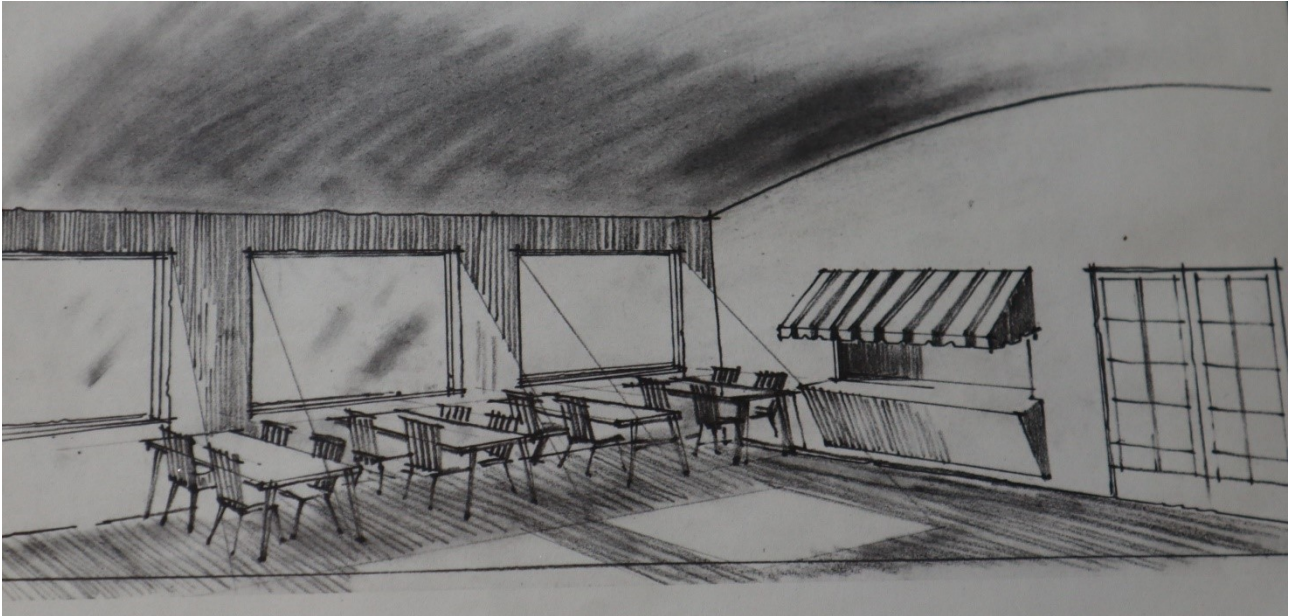

Kirkkokadun puoleinen rappukäytävä, jossa on sirot, kaarevat porraskaiteet tammisilla, lakatuilla käsijohtimilla.

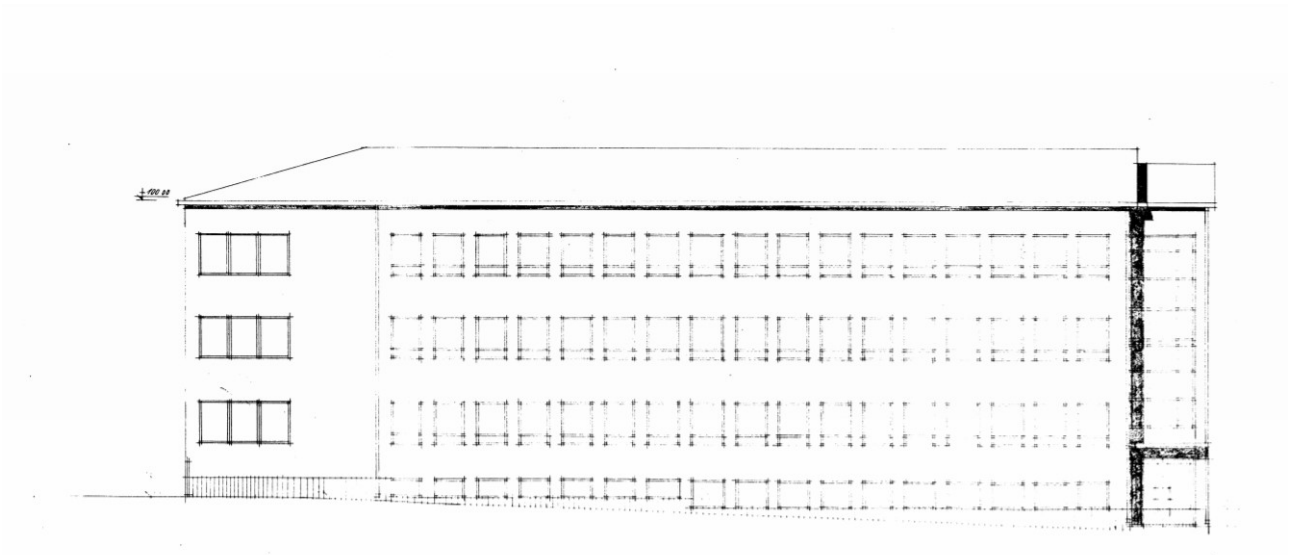

Sosiaalirakennuksen parveke, jonka lattiassa klinkkeritiiltä.

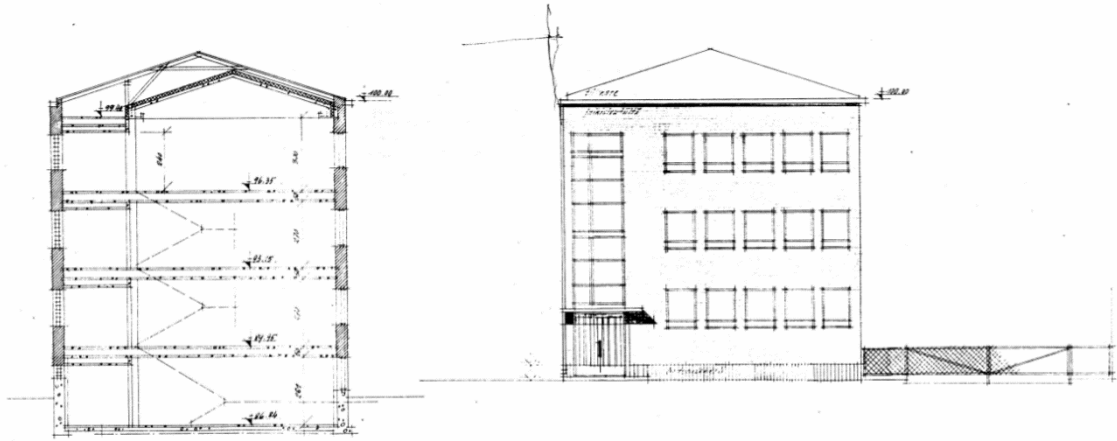

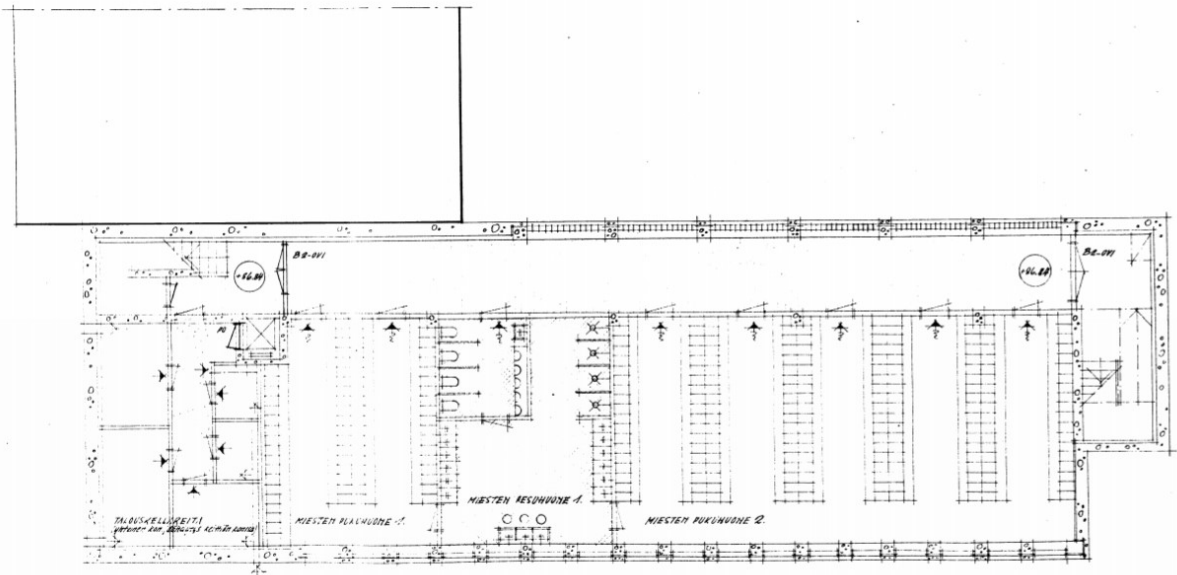
Heimo Kautosen luonnostelma ruokalan sisätiloista. Ruokalan tilat on uudistettu ja annostelulinja on avoin. Lähde: Gösta Serlachiuksen taidesäätö, Serlachius-museot, kuvakokoelmat.

Heimo Kautosen suunnittelema julkisivupiirros vuodelta 1955. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

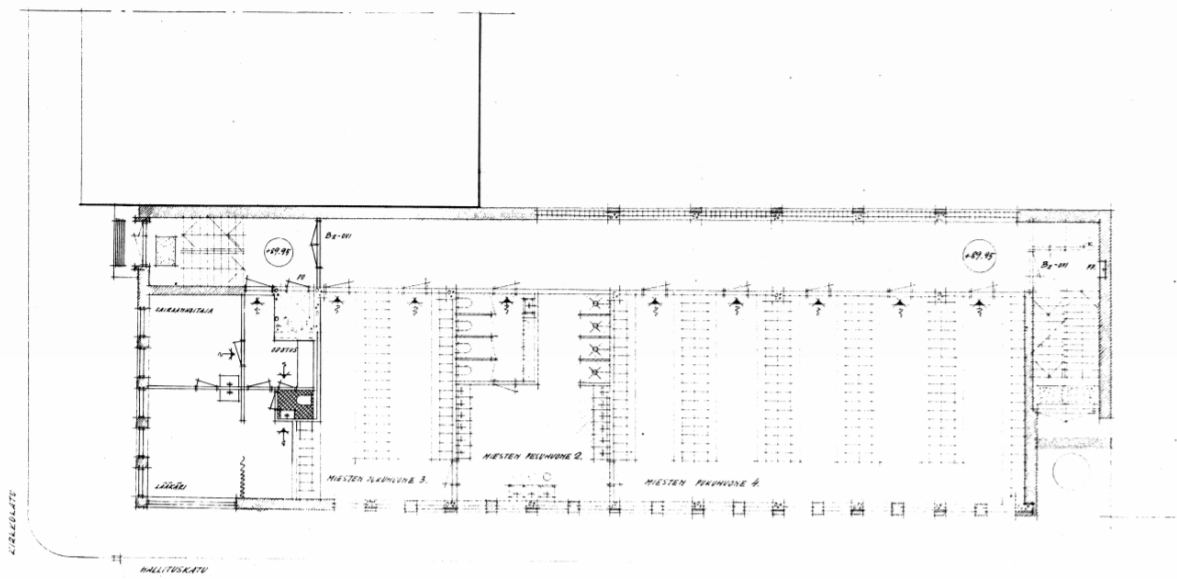

Leikkauspiirros vuodelta 1955. Rakennuksen eteläsivulla ei vielä ollut pääportin valvomotiloja, ne tulivat vasta 1990-luvulla. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

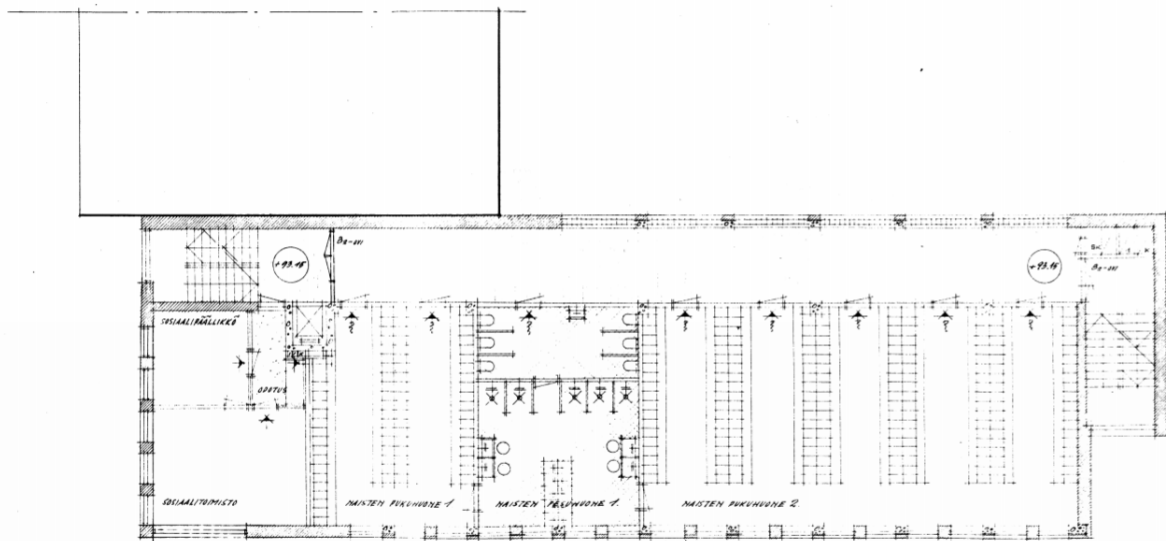

Sosiaalirakennuksen kellarikerros, jossa sijaitsi miesten sosiaalitilat. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

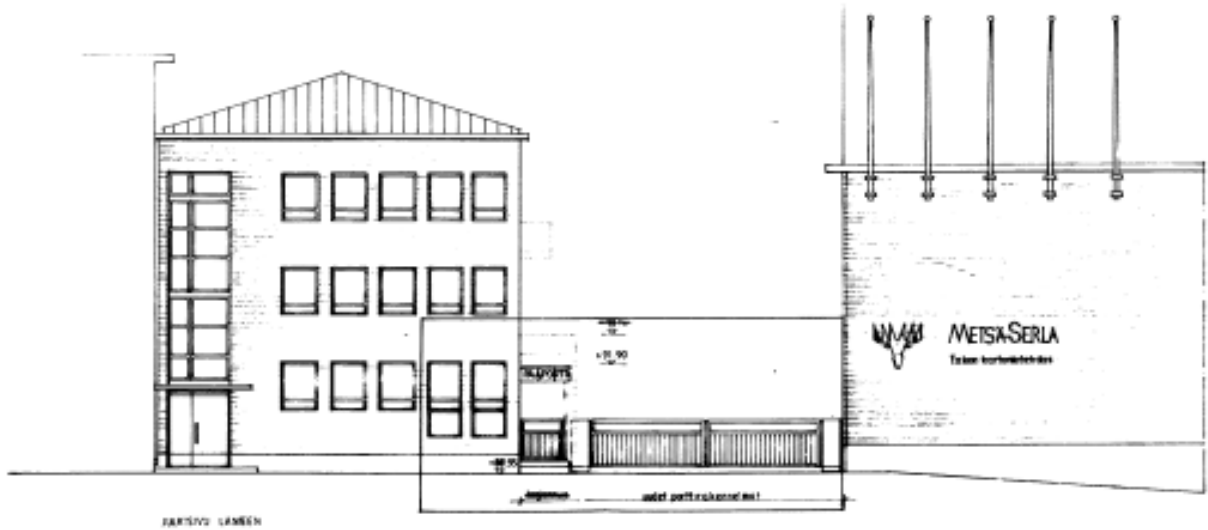
1.kerroksen tilat, joissa oli miesten sosiaalitilojen lisäksi työterveyden vastaanotto. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

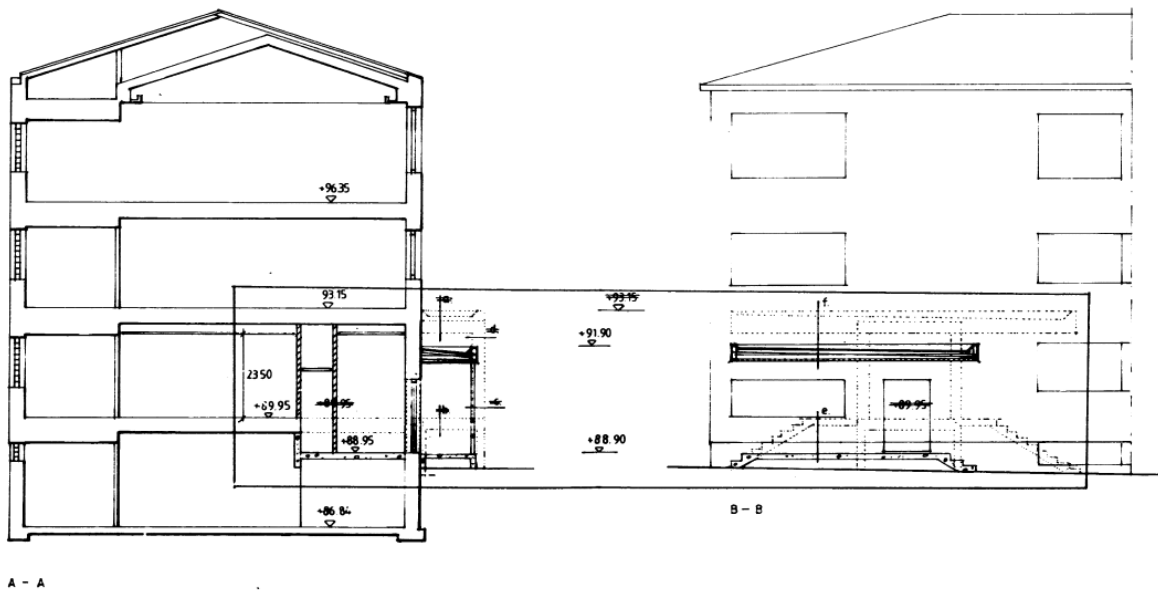
Sosiaalirakennuksen 2.kerroksen tilat, joihin oli sijoitettu tehtaan sosiaalitoimisto ja naisten sosiaalitilat. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Pääportin julkisivupiirros kohti Kirkkokatua vuodelta 1995. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

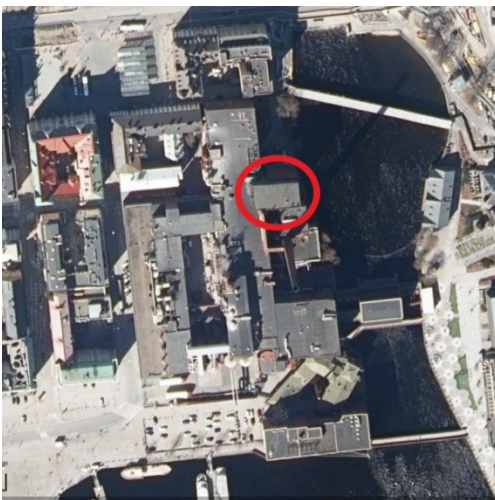
Leikkauspiirros vuodelta 1995. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kattilahuone 1961

Rakennusvuosi: 1961
Rakennuttaja: TAKO
Suunnittelija: Heimo Kautonen

Materiaalit

Runko: Betoni
Verhous: Punatiili, poimupontattu kuparilevy ja betoni
Kate: Huopa
Kattomuoto: Tasakatto
Ikkunat: Puset ruutuikkunat

Kattilahuoneen rakentaminen liittyi II maailmansodan jälkeiseen TAKO:n tehtaan rätinalisoimiseen, jossa tehdastoimintaa oli kasvatettu uusimalla kaksi kartonkikonetta ja kolmannen koneen uusiminen oli tulossa ajankohtaiseksi 1960-luvun puolivälissä. Tehtaan toiminnan kannalta oli tullut välttämättömäksi rakentaa uusi kattilahuone, joka sijoitettiin kosken puolelle höyryvoima-aseman viereen. Heimo Kautosen suunnittelema 16 metriä leveästä, 23 metriä pitkästä ja 35 metriä korkeasta kattilahuoneesta muodostui Tampereen ydinkeskustan keskeinen maamerkki, joka dominoi kosken länsirantaa. Rakennuksen julkisivumateriaalit sopivat tehdaskokonaisuuteen ja vaikka rakennus edustaa tyyllisesti 1960-luvun modernismia, se sopii kokonaisuuteen jatkaen

tehdasrakennusten massiivista linjaa. Rakennuksen julkisivu on jaettu kolmeen osaan; alaosan betonipintaan, keskiosan punatiileen ja yläosan poimupontattuun kuparilevyyn. Rakennuksen kuparilevyllä vuoratussa osassa on niin ikään ikkunarivi pohjoista eli Hämeensiltaa kohden. Punatiilipinnan pituudelta rakennuksessa on pystysuuntainen nauhaikkuna. Rakennuksen sisätilan korkeus on kellarista yläpohjaan 38,5 metriä.

Nykytila

Rakennus on edelleen alkuperäisessä käytössään ja säilyttänyt julkisivunsa autenttisen rakennusajankohdalleen. Kattilahuoneeseen ei ole kohdistunut muutoksia tehtaan toiminnan kannalta välttämättömien ylläpitotoimien lisäksi.

Kaupunkikuva: Rakennus sijaitsee keskeisellä paikalla Tammerkosken kansallismaisemassa. Rakennus on voimakas dominantti Tampereen keskustan kaupunkikuvassa ja todistusvoimainen osa kosken länsirannan maisemaa ja teollisuushistoriaa. **Arkkitehtuuri:** Voimala edustaa tyyllisesti 1960-luvun modernistista ja massiivista rakennustyyliä. Julkisivussa on käytetty kolmea eri materiaalia; betonia, punatiiltä ja vihreää kuparilevyä. **Historiallinen:** Rakennus on osa Tampereen teollisuushistoriaa. **Säilyneisyys:** Rakennus on säilyttänyt hyvin alkuperäisen ajalle ominaisen rakennustyyliä.

Kattilahuone nousee tehtaan rakennuksista etualalle lähes Tammerkosken rajasta.

Kattilahuoneen julkisivu koostuu alaosan vaaleanharmaasta betoniosasta, korkeasta punatiiliosasta ja yläosan vihreästä kuparilevystä.

Voimalaitoksen vaihtelevaa julkisivumateriaalia; betonia, punatiiltä ja vihreää kuparilevyä.

Voimalaitoksen rakennustyöt 1960-1961. Kuva: Gösta Serlachiuksen taidesätiö, Serlachius-museot, kuvakokoelmat.

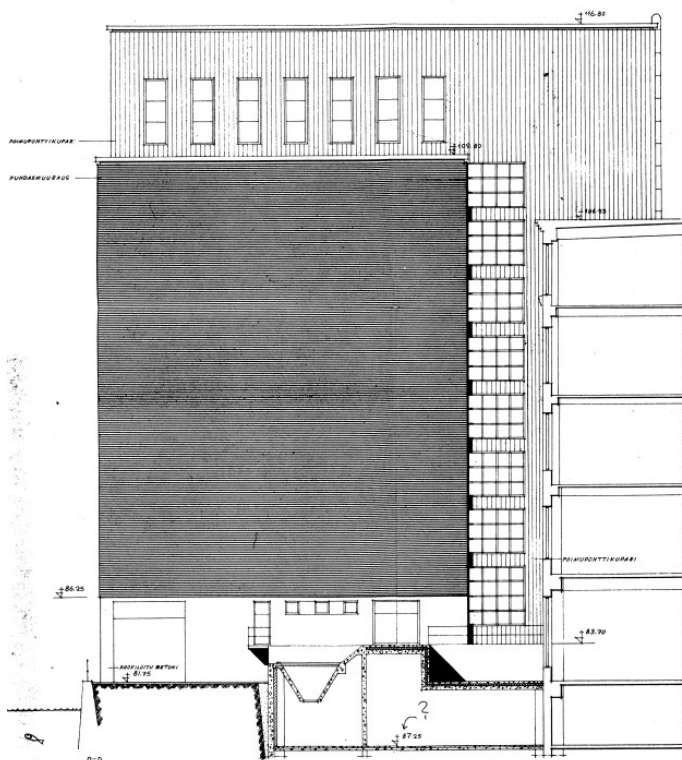
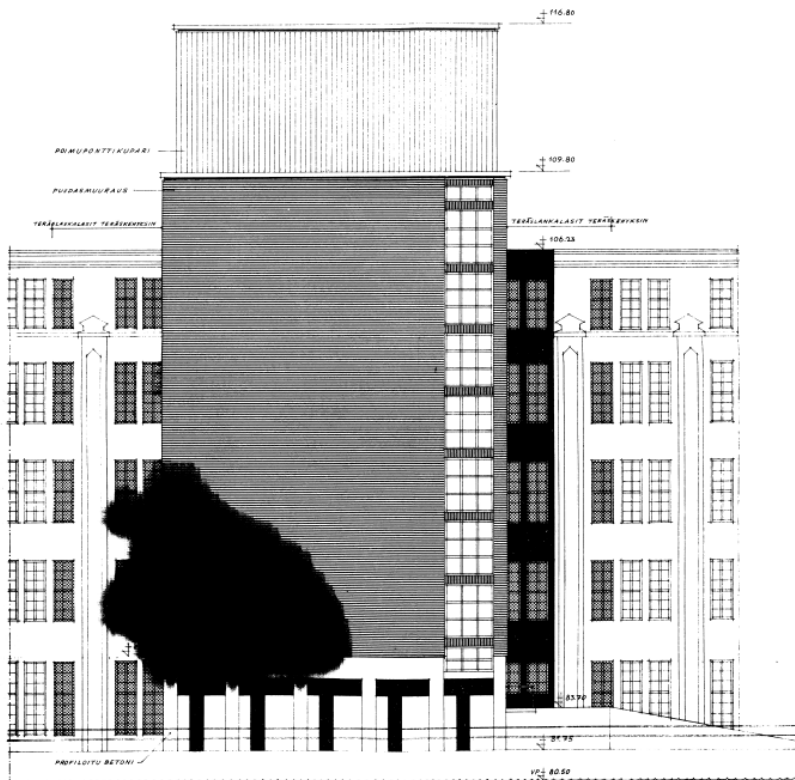
Voimalaitos on säilyttänyt hienosti autenttisen julkisivunsa 1960-luvulta 2020-luvulle. Kuvat: Vapriikin kuva-arkisto, Sanna Kuusikari.

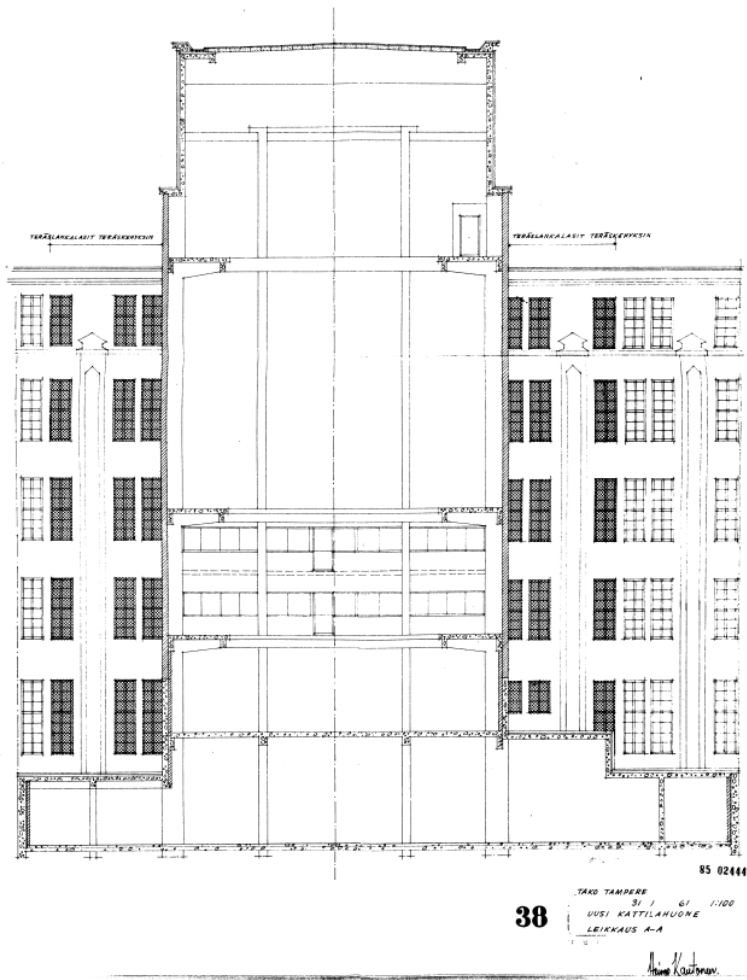
Voimalaitoksen sisätila on 7.kerroksen osalta avonaista tilaa, jonka täyttää voimalan kookas kattila.

Voimalaitoksen julkisivuviirros ja leikkausviirros vuodelta 1961. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

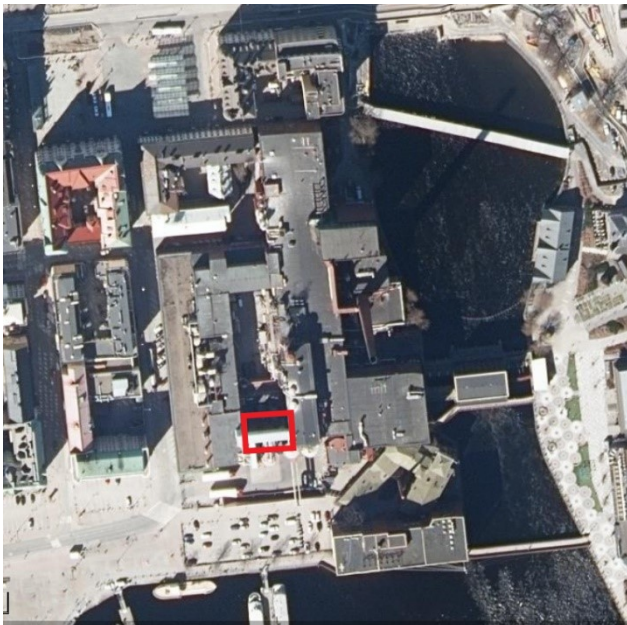
Voimalaitoksen leikkauskuva idästä päin. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Lähetysvarasto

Rakennusvuosi: 1966
Rakennuttaja: TAKO
Suunnittelija: Heimo Kautonen,
Rakennusinsinööri-toimisto Kontio ja Anttila

Materiaalit

Runko: Betoni
Verhous: Punatiili
Kate: Huopa
Kattomuoto: Tasakatto
Ikkunat: Kapeat lasitiili-ikkunat

Vuonna 1966 Heimo Kautonen suunnitteli tontin eteläsivulle yksikerroksisen ja tasakattoisen lähetysvaraston. Rakennuksen kantavana rakenteena toimi betonipilarit- ja betonipalkit. Julkisivumateriaalina oli punatiili ja Laukontorin puoleisella julkisivulla oli lasitiiliset nauhaikkunat ja kaksi oviaukkoa. Lähetysvarasto liittyi sisäpihan alapuoliseen varastoon. Rakennuksesta ei ole alkuperäisiä piirustuksia, mutta lähetysvaraston paikalle on sijoitettu rakennus vuoden 1965 piirustuksissa, jotka koskevat viereisen rakennuksen korotusta. Vuonna 1993 eteläiselle julkisivulle on laadittu muutospiirustus koskien nosto-ovia.

Nykytila

Rakennus on säilyttänyt suunnitteluajankohtansa massan ja muodon. Eteläpuoleisella julkisivulla rakennuksessa on kapeat, nauhamaiset lasitiili-ikkunat, joiden välejä rytmittävät vihreät poimukuparilevyt. Julkisivu on kuitenkin muuttunut reippaasti nosto-ovien lisäämisen myötä. Rakennuksen yksityiskohdat kuten lasitiili-ikkunat ja vihreä kuparilevy yhdistävät ne samana vuonna korotetun pulpperitalon arkkitehtuuriin. Rakennuksen takaosassa on jäljellä kookkaat, puiset pariovet 1960-luvulta.

Kaupunkikuva: Matala, yksikerroksinen rakennus sijaitsee tehdasalueen eteläsivulla ja punatiilirakennuksena sulautuu osaksi tehdasrakennusten massaa. **Arkkitehtuuri:** Rakennuksen yksityiskohdat kuten lasitiili-ikkunat ja vihreät kuparilevyt ikkunoiden välissä yhdistävät rakennuksen tyyllisesti vuonna 1964 korotettuun pulpperitaloon.

Historiallinen: Rakennus on osa Tampereen teollisuushistoriaa.

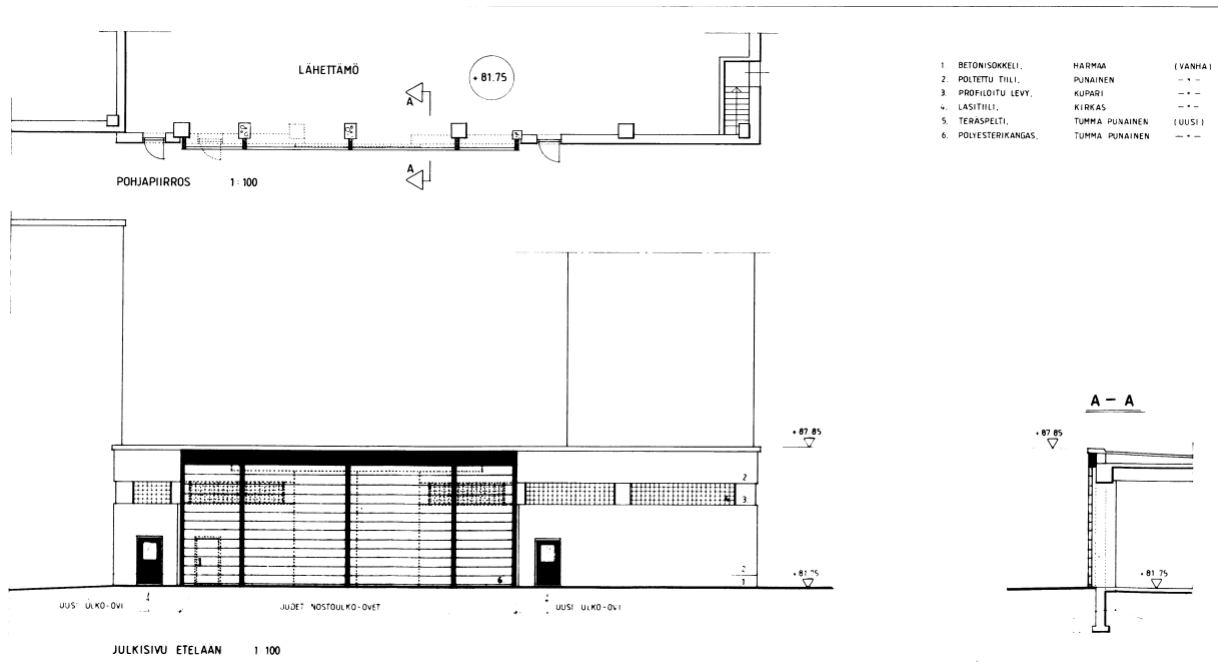

Rakennus kuvattuna sisäpihalta.

Muutospiirustus vuodelta 1993, kun rakennuksen julkisivua on muutettu aukotusten osalta lisäämällä nosto-ovet. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Tornisäiliöt

Rakennusvuosi: 1993, 2003

Rakennuttaja: TAKO

Suunnittelija:

Materiaalit

Runko:

Verhous: Punainen poimupelti

Kate: Pelti

Kattomuoto:

Ikkunat: -

TAKO:n tehtaiden eteläjulkisivulle nousi 1990-luvun alkupuolella punaisia massasäiliöitä, jotka muuttivat voimakkaasti tehtaan etelänpuoleista kaupunkikuvaa. Säiliöt sijoitettiin tontin etelä puolelle kohti Ratinan suvantoa ja Pyhäjärveä. Säiliöiden julkisivumateriaali oli punaista aaltopeltiä. Massasäiliöiden rakentaminen liittyy tehtaan tuotannon kasvuun ja prosessin uudistamiseen 1990-luvun alkupuolella, jolloin käytössä oli kolme kartonkikonetta. Vuonna 2003 eteläjulkisivuun nousi uusi tornisäiliö hioketta varten. Rakennukset ovat varsinaisiin tehdasrakennuksiin nähden kevytrakenteisia, mutta huomioitu inventoinnissa erityisesti siksi, että niiden merkitys kaupunkikuvan kannalta on hallitseva.

Nykytila

Tehtaan eteläpuolella on nähtävillä neljä säiliötä, viides on sijoitettu yhden säiliön taakse. Säiliöt ovat tehtaan toiminnan kannalta oleellisia, sillä niissä säilötään kartongin tekoon tarvittavaa massaa ja vettä.

Kaupunkikuva: Korkeat, peltiset massasäiliöt sijaitsevat tehdasalueen eteläosassa ja hallitsevat voimakkaasti kaupunkikuvaa Laukontorin ympäristössä ja kertovat tehtaan elinvoimaisuudesta.

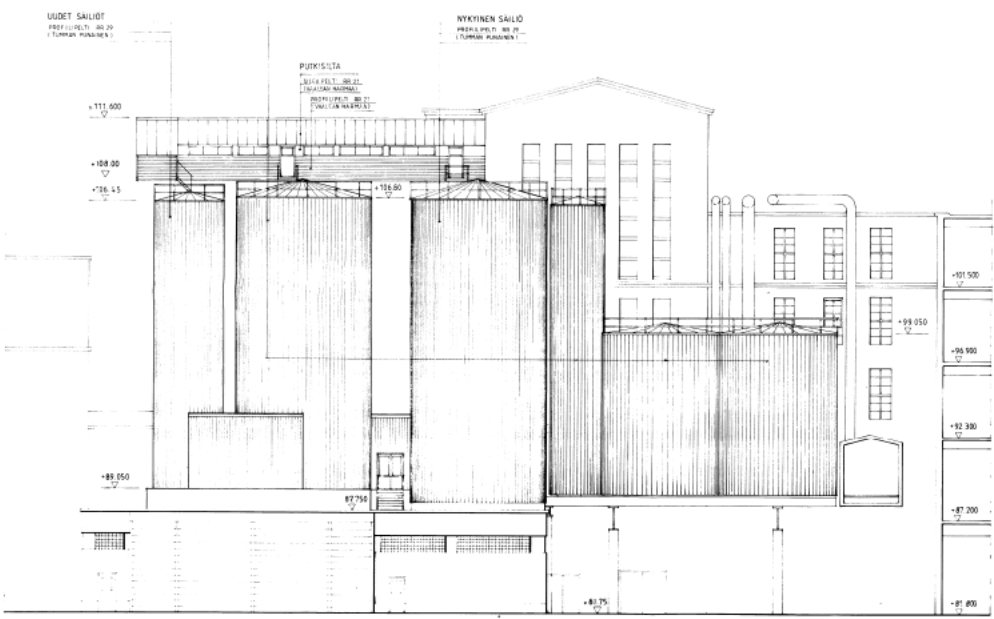
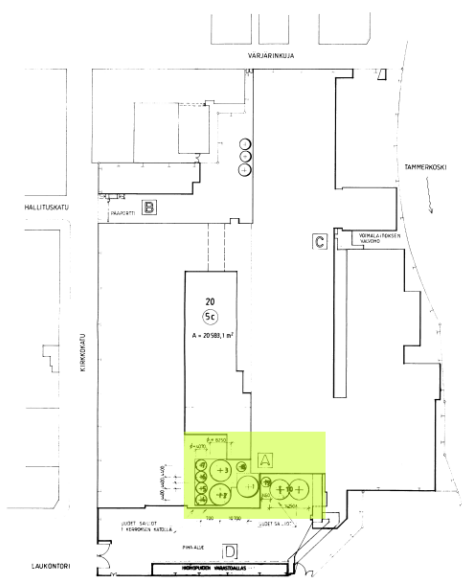

Tehdasalue kuvattuna toukokuussa 2021. Punaiset säiliötornit korostavat tehdasaluetta.

TAKO: on tehdas Scan Foton kuvaamana kesällä 1985. Laukontorin puoleisella julkisivulla ei vielä ole punaisia säiliötorneja. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

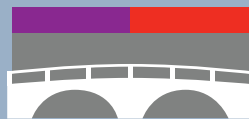
SIVU ETELÄÄN 1 : 100

PIRKANMAAN MAAKUNTAMUSEO